T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINDA IRAK'IN TUTUMU (1973-1979)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
RAOOF T. JABBAR

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Ercüment TOPUZ

VAN-2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Raoof T. Jabbar tarafından hazırlanan **ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINDA IRAK'IN TUTUMU (1973-1979)** adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ercüment Topuz Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	..……..……
Başkan: Doç.Dr. Mehmet Pınar Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……...…
Üye: Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet ÖZALPER Tarih, Muş Alparslan Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	…….
Üye: Adı SOYADI Anabilim Dalı,ÜniversiteAdı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……
Üye: Adı SOYADI Anabilim Dalı,ÜniversiteAdı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	…….
Tez SavunmaTarihi:	11/01/2022

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.

…….

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (01.02.2022)

(imza)

(RAOOF T. JABBAR)

Yüksek Lisans Tezi
RAOOF T. JABBAR
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ocak, 2022

ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINDA IRAK'IN TUTUMU 1973-1979

ÖZET

"Irak'ın 1973-1979 Yılları Arasında Arap-İsrail Çatışmasına Karşı Tutumu" başlıklı çalışmamız, giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümde, Arap-İsrail arasındaki çatışmanın başlangıcı ve çatışmaların artması anlatılmıştır. Bu aşamada Arapların mağlup olduğu üç savaş meydana gelmiştir. Bu savaşların olayları ve yenilgilerin sebepleri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölümde, Ekim 1973 Savaşı olaylarını ele almaktadır. Bu bağlamda savaşan tarafların hazırlıkları, savaşın sebepleri ve amaçları, Sovyetler Birliği ve ABD'nin bu savaştaki rolü, Arap ülkelerinin İsrail'e yardım eden ülkelere uyguladığı petrol ambargosunun uygulanması ve enerji kaynaklarının koz olarak kullanılması açıklanmıştır. Ayrıca Irak'ın siyasi, askeri ve ekonomik rolü üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Lübnan krizi, İsrail'in ülkeye saldırısı ve Irak'ın Lübnan'daki duruma karşı tutumuna değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, İsrail-Mısır barış süreci, iki taraf arasındaki sözleşme ve anlaşmaların detayları, ABD'nin bü süreçteki rolü, Irak'ın sert tutumu, Bağdat'ta Arap Zirvesi konferansının düzenlenmesi, Mısır'ın cezalandırılması ve Arap-İsrail çatışması çerçevesinde çıkarılması gibi konular ele alınmıştır.

Araştırmanın sonucunda elde edilen sonuçlar sunulmuştur. Bu araştırmada başta Irak gazeteleri olmak üzere Türkçe, Arapça, İngilizce ve Kürtçe kaynaklardan yararlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Arap, İsrail, Barış, Irak, Çatışm.
Sayfa Adedi : VII+148
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Ercüment TOPUZ

Master Degree Thesis

Raoof T. Jabbar
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNİVERSİTY
INSTİTUTE of SOCİAL SCİENCES

January, 2022

IRAQ'S ATTİTUDE İN THE ARAB - ISRAELİ CONFLİCT 1973-1979

ABSTRACT

Our study titled "Iraq's Attitude Towards Arab-Israeli Conflict Between 1973-1979", consists of introduction, three main parts and conclusion.

In the introduction, the beginning of the conflict between the Arabs and Israel and the increase in the conflicts are explained. At this stage, three wars took place in which the Arabs were defeated. Information was given about the events of these wars and the reasons for the defeats.

The first chapter of this thesis dealt with a accidents of the October 1973 War. In this context, the preparations of the warring parties, the reasons and aims of the war, the role of the Soviet Union and the USA in this war, the implementation of the oil embargo (1973 oil crisis) applied by the Arab countries to the countries helping Israel and the use of energy resources as leverage are explained. In addition, the political, military and economic role of Iraq was emphasized.

The second chapter, the Lebanon crisis, Israel's attack on the country (Operation Litani) and Iraq's attitude towards the situation in Lebanon are mentioned.

The third chapter, the Israeli-Egyptian peace process, the details of the Treaties and Accords between the two parties, the role of the USA in this process, Iraq's harsh attitude, Issues such as the organization of the Arab Summit conference in Baghdad (1978 Arab League summit), the punishment of Egypt and its removal within the framework of the Arab-Israeli conflict were discussed.

The benefited from Turkish, Arabic, English and Kurdish sources, especially Iraqi newspapers.

Keywords **:** Arab, Israeli, Peace, Iraq, Conflict.

Number of Pages : VII+148

Dissertation Advisor : Asst. Prof. Ercüment Topuz

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
ÖNSÖZ ..... **VI**
GİRİŞ **1**
A. Arap - İsrail Çatışmasının Aşamaları 1
B. Osmanlı Döneminin Sonunda Arap - Yahudi Çatışması 1
C. Birinci Dünya Savaşı ve İngiliz Mandası Döneminde Arap-Yahudi Çatışması:. 3
D. II. Dünya Savaşı Sırasında Arap-Yahudi Çatışması 8
E. İsrail Devleti Kurulduktan Sonra ve Soğuk Savaş Sırasında Arap-Yahudi Çatışması: 11
1. EKİM 1973 YOM KİPPUR SAVAŞI VE IRAK'IN TUTUMU **23**
1.1. Mısır - Suriye ve İsrail'in Hazırlıkları 23
1.1.1. Mısır ve Suriye'nin Savaş Öncesi Hazırlıkları 23
1.1.2. İsrail'in Savaş Öncesi Hazırlıkları 26
1.1.2.1. Bar-Lev Hattı 26
1.1.2.2. Alon Savunma Hattı 26
1.2. Ekim 1973 Savaşı "Yom Kippur" 28
1.3. 1973 Petrol Ambargosu (1973 Petrol Krizi) 33
1.4. Irak'ın Ekim Savaşına Karşı Tutumu 40
1.4.1. Irak'ın Siyasi ve Askeri Tutumu 40
1.4.1.1. Mısır Cephesi 40
1.4.1.2. Suriye Cephesi 43
1.4.2. Irak'ın Ekonomik Tutumu 52
1.4.3. Irak'ın Savaşı Durdurma ve Uluslararası Güvenlik Konseyi Kararı Konusundaki Tutumu 56
2. GÜNEY LÜBNAN SAVAŞI 1978 (LİTANİ OPERASYONU) **60**
2.1. Lübnan Krizi 1975-1978 60
2.2. 1987 Güney Lübnan Savaşı (Litanî Operasyonu) 64

2.3. Irak'ın Lübnan Krizi ve İsrail'in Saldırısına Karşı Tutumu 69
2.3.1. Irak'ın Lübnan Krizine Karşı Tutumu 69
2.3.2. İsrail'in Güney Lübnan'a Saldırısına Karşı Irak'ın Tutumu (Litani Operasyonu) 72
3. MISIR – İSRAİL BARIŞ SÜRECİ 75
3.1. Barış Sürecine Yönelik Adımlar 75
3.2. Enver Sedat'ın İsrail Ziyareti "Kudüs Ziyareti" 81
3.3. Camp David Sözleşmesi 1978 89
3.4. Mısır-İsrail Barış Antlaşması 1979 93
3.5. Irak'ın Mısır ve İsrail Arasındaki Barış Sürecine İlişkin Tutumu 98
3.5.1. Irak'ın Enver Sedat'ın İsrail Ziyaretine Karşı Tutumu 98
3.5.2. Irak'ın 1978 Camp David Sözleşmesi ve 1979 Barış Antlaşması'na Yönelik Tutumu 102
3.5.3. Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi 105
3.5.4. Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi'nin Başarısızlığı 108
3.5.5. 1978 Bağdat Zirvesi (Arap Birliği Dokuzuncu Zirvesi) 109
SONUÇ 115
KAYNAKÇA 118
EKLER 131
ÖZGEÇMİŞ
TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

ÖNSÖZ

Arap-İsrail çatışması, iki taraf arasında bir dizi siyasi ve askeri çatışmadır. Arap milliyetçiliği ve Yahudi Siyonizmi nedeniyle iki taraf arasında birçok savaş yaşanmış ve birbirlerine büyük zararlar vermiştir. Bu çatışmanın temel nedeni Filistin topraklarıdır. Araplar, bölgeyi binlerce yıldır yaşadıkları tarihi vatanlarının bir parçası olarak gördükleri için Arap Dünyası'nın kalbinde İsrail Devleti'ni haksız ve gayri meşru görüyorlar. Arap ülkelerinin çoğu hala İsrail'i bir devlet olarak tanımıyor ve buna "Siyonizm Varlık" diyor. Buna karşılık Yahudiler, MS 70 yılında yıkılıp yerlerinden edilene kadar birçok tarihi ve Yahudi krallığını barındırmış olan toprakları kendi vatanları olarak görüyorlar. Bu nedenle, Kutsal Kitap'ın metinlerine göre bölgenin vaat edilmiş toprak olduğuna inanıyorlar. 20. yüzyılda bölgede ve dünyada yaşanan çatışmaların bir kısmı İsrail ile bir dizi Arap ülkesi arasındaki çatışmayla ilgiliydi. Bu çatışmalar, ister doğrudan ister dolaylı olsun, genel olarak dünya ülkeleri ve özellikle Orta Doğu ülkelerini etkilemiştir.

En önde gelen Arap ülkelerinden biri olan Irak, coğrafi olarak İsrail ile sınırı olmamasına ve toprakları hiçbir zaman İsrail tarafından işgal edilmemiş olmasına rağmen tüm siyasi, askeri ve ekonomik ağırlığıyla ülkeye karşı savaşlara katılmıştır. ABD ve emperyalist ülkeler tarafından güçlendirilen İsrail varlığını hiçbir zaman devlet olarak tanımayacağını her zaman tekrarlamıştır. Bu nedenle Filistin'i ve onun silahlı hareketlerini her şekilde desteklemiş ve bu tavrının bedelini ağır ödemiş ve uluslararası baskı ve cezalarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu konu çok boyutlu bir konudur ve tamamen tarihi bir mesele olduğu kadar siyasi ve jeopolitik bir mesele olarak da görülebiliyor. Arap-İsrail çatışması, Soğuk Savaş'tan sonra genel olarak tüm dünyayı, özelde Orta Doğu'yu etkileyen yirminci yüzyılın ikinci büyük sorunudur ve bugüne kadar değişken, canlı ve sürekli bir sorun olduğunu söyleyebiliriz.

Arap-İsrail çatışması konusunda Arap ülkelerinde çok şey yazılmış olabilir, ancak bazı kitaplar ve araştırmalar nesnel ve akademik olmaktan ziyade Arap milliyetçiliği perspektifinden yazılmıştır. Ayrıca çoğu, konu hakkında genel olarak yazılar yazmışlar ancak bu araştırmada konuyu her türlü ideoloji ve önyargıdan uzak,

objektif bir şekilde sunmaya çalışılmıştır. Irak gazetelerinden hareketle 1973-1979 yılları arasındaki bu çatışmada Irak'ın rolü ve tutumu vurgulanmaya çalışılmış ve Arapça kaynaklarla birlikte tercüme edilen İsrail kaynakları da kullanılmıştır.

Araştırma Metodu kronolojik yönteme göre yazımı dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Konuyu zenginleştirmek ve kapsamlı bir tablo ortaya koymak için gazetelerin yanı sıra olaylarda rol oynayan yüksek makamlarda bulunanların anılarından ve ünlü Arap ve Yahudi yazarlarının kitaplarından yararlanmıştır. Araştırma, milliyetçilik ve dini ideoloji anlayışından uzak, objektif bir şekilde yazılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Daha fazla açıklama için, şahısların, bölgelerin ve yerlerin isimleri mevcut kaynaklara göre tanımlanmıştır.

Bu araştırma giriş, üç ana bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümde, Arap-İsrail arasındaki çatışmanın başlangıcı ve çatışmaların artması anlatılmıştır. Bu aşamada Arapların mağlup olduğu üç savaş meydana gelmiştir. Bu savaşların olayları ve yenilgilerin sebepleri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci Bölümde, Ekim 1973 Savaşı olaylarını ele almaktadır. Bu bağlamda savaşan tarafların hazırlıkları, savaşın sebepleri ve amaçları, Sovyetler Birliği ve ABD'nin bu savaştaki rolü, Arap ülkelerinin İsrail'e yardım eden ülkelere uyguladığı petrol ambargosunun uygulanması ve enerji kaynaklarının koz olarak kullanılması açıklanmıştır. Ayrıca Irak'ın siyasi, askeri ve ekonomik rolü üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Lübnan krizi, İsrail'in ülkeye saldırısı ve Irak'ın Lübnan'daki duruma karşı tutumuna değinilmiştir. Üçüncü bölümde, İsrail-Mısır barış süreci, iki taraf arasındaki sözleşme ve anlaşmaların detayları, ABD'nin bü süreçteki rolü, Irak'ın sert tutumu, Bağdat'ta Arap Zirvesi konferansının düzenlenmesi, Mısır'ın cezalandırılması ve Arap-İsrail çatışması çerçevesinde çıkarılması gibi konular ele alınmıştır.

Ancak bu çalışma, diğer akademik çalışmalar gibi, bazı zorluklar ve engellerle karşılaştı. En temel problem**,** 2003 Irak işgalinden sonra ABD, eski Irak hükümetine ait yüz binlerce belgeyi "korumak için" Bağdat'tan Washington'a aktarmıştır. Bunların arasında yaklaşık altı milyon Baas Partisi belgesi vardı. Bu belgelerin çoğu bu yıl Irak'a iade edilmiş olsa da, henüz sınıflandırılmamış ve

araştırmacıların kullanımına sunulmamıştır. Ayrıca Irak Ulusal Kitap ve Belge Merkezi tarafından hazırlanan bir rapora göre, 2003 yılında Irak savaşı nedeniyle binlerce belge daha kaybedilmiştir. Bu, özellikle dışişleri ve savunma bakanlığına ait belgelere ulaşamayan araştırmacılar için bir sorun olmuştur.

Araştırmanın En Önemli Kaynakları, el-Vakayi el-Irakiye, el-Irak, el-Savra, Hawkari ve el-Cumhuriye Gazeteleridir. Gazetelerden sonra, olaylarda yaşamış ve çoğu o dönemin devlet kurumlarında üst düzey görevlerde bulunmuş şahsiyetlerin anılarından yararlanılmaya çalışılmıştır, bunlardan en önemlisi: Golda Meir, Jiyani Min (Çon İsrail Damezrendra), Arap Stratejik Araştırmalar Merkezi, Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973, Cemal el-Ğitani, Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye.

RAOOF T. JABBAR

Van-2022

GİRİŞ

A. ARAP - İSRAİL ÇATIŞMASININ AŞAMALARI

B. Osmanlı Döneminin Sonunda Arap - Yahudi Çatışması

"Arap-İsrail Çatışması" yeni bir terim olarak XX. yüzyılın ikinci yarısından beri kullanılmasına rağmen,[1] bu çatışmanın kökleri çok eskilere dayanır. Yahudilerin göçmenlik hayatını sona erdirmek için bir vatan edinmeye çalışan siyasal Yahudiliğin 1830'da ortaya çıktığı zamana kadar uzanır.[2] Bu amaçla 1878-1882 yılları arasında Belo Örgütü aracılığıyla Rus Yahudilerinden oluşan "Rishon Lezion Kolonisi" adlı bir sömürge kuruldu.[3]

1890'da Herbert Benatovich, Yahudilerin anayurtlarına (Yahuda-Filistin) yeniden yerleştirilmesini vurgularken,[4] Bu konuyu daha çok önemseyen Theodor Herzl[5], "Yahudi Devleti" kitabında şu cümleleri yazmıştır: "Bizim için devlet bir ölüm kalım meselesidir … Devleti bekleyen Yahudiler hedeflerine ulaşırlar! Sonuçta, kendi toprağımızda özgürce yaşarız ve barış içinde ölürüz..."[6] Ayrıca 1896'da İstanbul'u ziyaret edip Sultan II. Abdülhamid ile görüştüğünde Filistin topraklarına Yahudilerin yerleştirilmesini talep etti.[7] II. Abdülhamid, Herzl'in niyetini anlayınca talebini reddetti.[8]

Bir yıl sonra, 1897'de Siyon Örgütü'nün9 ilk konferansı Herzl liderliğinde İsviçre'nin Basel şehrinde düzenlendi. Konferansın önemli kararlarından: Bir vatan

[1] Hayriye Kasmiye, *el-Sira' el-Arabi el-İsraili fi el-Harait*, Arap Araştırmaları, Kahire 1979, 1.
[2] Robert Saint John, *Damezreneri Davleti İsrail,* (Çev. Şevki Hacı), Hevi Yayınları, Erbil, 2001, 8.
[3] Anis Saig, *Bildaniye Filistin el-Muhtelle 1948-1967*, Filistin Kurtuluş Örgütü Araştırma Merkezi, Beyrut, 1968, 163.
[4] Ari Şavit, *Haki Belendiravi Min*, (Çev. Karzan Kavsen), Genç Yayınları, Süleymaniye, 2017, 15.
[5] Theodor Herzl (1860-1904): Budapeşte'de Macaristan Krallığı'nda doğmuştur. Hayatı boyunca Filistin'i ziyaret etmemesine ve İbranice konuşmamasına rağmen, Siyonist hareketin liderlerinden biri ve Yahudileri bir vatan inşa etmeye teşvik eden Siyasi Yahudiliğin kurucusuydu. Bkz: Abdülvehhab Muhammed el-Musiri, *Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat es-Sahyoniye*, Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kahire, 1975, 415.
[6] Theodor Herzl, *el-Devle el-Yahudiye*, (Çev. Muhammed Fadıl), Uluslararası Şuruk Merkezi, Kahire, 2007, 126.
[7] Ahmet Nuri el-Na'imi, *el-Yahud ve el-Devle el-Osmaniye*, Beşir Yayınları, Amman, 1996, 120.
[8] Mahmut Anna, *Yahdi Tarihi*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul, 2008, 572.

oluşturmak için Yahudilerin Filistin'e göçünü teşvik etmek ve Siyon Teşkilatı çerçevesinde onları örgütlemekti.[9] Örgütün alternatif seçeneği, İngiliz mandası altında ve Doğu Afrika'da bir Yahudi devleti kurmaktı.[10]

Siyonistler, Filistin'de arazi ve ev satın almak için 1901'de "Ulusal Yahudi Fonu" nu kurdular.[11] 1906'daki konferansta, kurulacak devlet için Filistin'i seçtiler ve bölgedeki Yahudi topraklarını genişletmek için ünlü Yahudi lider Haim Weizmann Filistin'i ziyaret etti ve 1910'da Avrupa'da yaşayan zengin Lübnanlı bir aile ile büyük bir arazi satın alma sözleşmesi imzalayarak Merc bin Amr bölgesinde binlerce dönüm arazi satın aldı. Bu sözleşme sonucunda 60 bin Filistinli aile göç ettirildi. Araplar ve Yahudiler arasında çarpışma meydana gelince kolonileri korumak için Yahudiler, 1909'da Hashomer adında bir koruma heyeti kurdular.[12] 1914'te Siyonist örgütleri ziyaret eden büyük Yahudi işadamı Baron Rothschild, Filistin'deki Siyonist ailelere faizsiz kredi olarak 24 yıl süreyle 12 milyon frank bağışladı.[13] Aynı yıl, Siyonistlerin Kenya konferansında, Kudüs şehrinde bir üniversite kurmak için yarım milyon frank tahsis edildi.[14]

Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak, hem Yahudiler hem de Araplar için ulus devletinin oluşumunu göz önüne alarak, bu savaşın her iki milletin de yararına olduğu söylenebilir.

Temmuz 1915'te Şerif Hüseyin ile Henry McMahon arasından imzalanan Hüseyin-McMahon Antlaşması neticesinde Şerif Hüseyin, İngilizlerin desteğiyle "özgür bir Arap devleti kurmak için" Osmanlı Devleti'ne karşı çıkmaya başladı. 10 Haziran 1916'da başlayan isyancı hareket, Arap tarih literatüründe "Büyük Arap Devrimi" olarak tanınmaktadır.[15]

[9] Türkkaya Ataöv, *Siyonizm ve Irkçılık*, Ankara 1982, 23.
[10] el-Arap Gazetesi, Bağdat, ss. 512, 28 Mart, 1919.
[11] Golda Meir, *Jiyani Min*, (Çev. Şefik Hacı Hıdır), Erbil, 2014, 88.
[12] Karo Kawa Mahmut, *Dosyai Falastini*, Karo Yayınları, Süleymaniye, 2020, 10.
[13] Sada Babil Gazetesi, Bağdat, ss. 230, 15 Mart, 1914.
[14] Sada Babil Gazetesi, ss. 221, 11 Ocak, 1914.
[15] Mustafa Tılas, *el-Savra el-Arabiye el-Kubra*, (4. Baskı), Tılas Yayınları, Şam, 1987, 137-138.

C. Birinci Dünya Savaşı ve İngiliz Mandası Döneminde Arap-Yahudi Çatışması:

İngiltere ile Fransa arasında 1916'da imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'na göre Osmanlı toprakları iki devlet arasında paylaştırıldı. Ancak Filistin, Süveyş Kanalı[16]'na yakınlığı, doğu bölgelerini Akdeniz'e bağlaması ve stratejik konumu nedeniyle söz konusu anlaşmanın dışında kaldı. Bu ortamda İngiltere, Yahudi meselesini kendi lehine kullanarak Filistin'i kontrol etmeye çalışmasına başladı.[17] İki devlet, Filistin'i uluslararası bir bölge olarak tutmaya karar vermesine rağmen İngiliz hükümeti, Balfour Deklarasyonu'na[18] göre 2 Kasım 1917'de Filistin'de Yahudilere bir devlet kurma sözü verdi.[19] Bir ay sonra, bir Yahudi kolordu yardımıyla İngiliz ordusu Kudüs'ü işgal etti.[20]

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra 1919'da Paris Barış Konferansı yapıldığında, savaşın büyük bir tarafı olmadığı gerekçesiyle Arapların konferansa katılması Fransa tarafından reddedildi. Ama daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) konferansa katılması, Arapların da katılmasına yol açtı. Konferansa, Arap heyeti başkanı sıfatıyla katılan Emir Faysal, Osmanlı hakimiyeti altındaki Arap bölgelerine bağımsızlık kazanma karşılığında Filistin meselesinden vazgeçmeyi kabul etti. Arap heyeti, konferansın yüksek komitesine sunduğu notada dil, din ve kültür gibi Arap birliğinin ögelerini dikkate alarak İskenderun Livası'ndan

---

[16] Süveyş Kanalı: Mısır'ın yapay su yolu olup, kuruluş tarihi 1859 yılına dayanmaktadır. Dünyanın en önemli ve en büyük projelerinden biri olarak kabul edilir ve Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlar. Yaklaşık 193 km uzunluğundaki kanal Bur Said, İsmailiye ve Süveyş şehirlerinden geçerek Mısır topraklarını ikiye bölüyor ve Sina Yarımadası'nı ana yurttan ayırıyor. Bkz: Safin Celal Fethullah, *Cugrafyai Siyasi*, Narin Yayınları, Erbil, 2014, 380-381.

[17] Rafik Şakir el-Nitşa, *Tarih Filistin el-Hadis ve el-Muasr*, el-Muassese el-Arabiye Yayınları, Beyrut, 1991, 11-12.

[18] Balfour Deklarasyonu: İngiltere başbakanı Arthur James Balfour'un 2 Kasım 1917'de Walter Rothschild'e gönderdiği mektubun adıdır. İçinde İngiltere, Filistin'de Yahudiler için bir devlet kurmyı vaat etmektedir ve deklarasyonun tam metni şu şekildedir: "Majesteleri'nin Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için milli bir yurt kurulmasına olumlu gözle bakmaktadır ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olmak için elinden geldiğince çaba gösterecektir; Filistin'de halen mevcut Yahudi-olmayan halkların toplumsal ve dinî haklarına ya da Yahudilerin diğer ülkelerdeki hak veya politik statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı net bir şekilde anlaşılmalıdır." Meir, *Jiyani Min*, 66-67.

[19] John, *Damezreneri Davleti İsrail,* 349.

[20] Mahmut, *Dosyai Falastini*, 10.

Hint Okyanusu'na kadar uzanan Arap bölgelerinin birleştirilmesini ve bağımsızlığını talep etti.[21]

Diğer yandan Haim Weizmann ve Nahum Sokolow başkanlığındaki Siyonist heyet, Filistin'deki Yahudi milletinin tarihsel hakkını tanımak ve Yahudilere bu topraklarda bir vatan inşa etmek amacıyla konferansa bir nota sundu. Bu gelişmeler neticesinde Ocak 1919'da Emir Faysal ile Haim Weizmann arasında bir anlaşma imzalandı ve ona göre Arap iktidarı Siyonistlere hiçbir şekilde sorun çıkarmayacak, Filistin'de yeni Yahudi kolonilerinin inşası için kolaylık sağlayacak ve Filistin işlerini düzeltmek üzere müşterek bir Arap-Yahudi komitesi kurulacak.[22]

Filistinli Araplar, Muhammed İzzet Dürüze başkanlığında, 1919'da Kudüs'te, daha sonra Birinci Filistin Konferansı olarak bilinen bir konferans düzenlediler. Konferansta, Filistin'in Güney Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu, Yahudilerin göçünü ve Balfour Deklarasyonu'nu reddetiklerini vurguladılar.[23]

1920'deki San Remo Konferansı'nda Filistin ve Doğu Ürdün'ün İngiliz mandası altında olmasına karar verildi.[24] Aynı yıl, Peygamber Musa Mevsim Devrimi olarak bilinen Araplar ile Yahudiler arasında ilk çarpışma Kudüs'te meydana geldi.[25] Yahudiler, 1921'de Kudüs'te Haganah adlı gizli ve silahlı bir örgüt kurdular.[26] Bu örgütün sırrına rağmen, kolonileri korumak için İngilizler tarafından silahla donatılıyordu.[27] San Remo Konferansı'nın kararına binaen, Milletler Cemiyeti'nin kararıyla Filistin, 24 Haziran 1922'de resmi olarak İngiltere'nin mandası altına girdi.[28]

---

[21] Elyas Şufani, *el-Mevciz fi Tarih Filistin el-Siyasi*, Muassese el-Dirasat el-Filistiniye, Beyrut, 1993, 1, 327-329.
[22] Ali A. Allavi, *Faysal I of Iraq*, Yale Üniversitesi Yayınları, London 2014, 214-216.
[23] Muhammed İzzet Dürüze, *Muzekkerat Muhammed İzzet Dürüze*, Dar el-Garp el-İslami Yayınları, Şam, 1993, 327-329.
[24] el-Irak Gazetesi, Bağdat, ss. 4, 4 Haziran 1920.
[25] el-Nitşa, *Tarih Filistin el-Hadis ve el-Muasr*, 97.
[26] Abdülvehhab Muhammed el-Masiri, *Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat el-Sahyoniye*, el-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırma Merkezi, Kahire, 1975, 408.
[27] John, *Damezreneri Davleti İsrail,* 36, 60.
[28] John, *Damezreneri Davleti İsrail,* 99.

Bu dönemde, İngiliz-Yahudi siyasetçi ve İngiltere'nin ilk yüksek komiseri Herbert Samuel, Filistin'in önemli mevkilerine Yahudileri atamak, İbranice'yi Arapça ve İngilizce ile birlikte resmi dil yapmak ve Filistin topralarına bol miktarda yeni Yahudi göçmeni yerleştirmek dahil olmak üzere bir dizi kışkırtıcı eylemde bulundu. Buna karşılık, Araplar Filistin'in tüm şehirlerinde protesto yaptılar. Yafa şehrindeki protestolar büyüyünce, Tel Aviv'deki Yahudiler İngilizlerin desteğiyle silahlı gösteri yapmaya başladılar ve Yafa şehrine doğru hareket ettiler. Yafa Kaosu olarak bilinen bu olay neticesinde iki taraftan çok sayıda ölü ve yaralı silahlı çatışmanın kurbanı oldu. İngilizler, bu olayları araştırmak için Haykraft Komitesi denilen bir araştırma komisyonu oluşturdular[29] ve geçici olarak Yahudi göç akınını durdurmak zorunda kaldılar.[30]

Yahudi sorununun büyümesi bir derecede durmadı, daha doğrusu bu toplumun iktidar arzusu gün gittikçe artıyordu. Örneğin: Yahudi takvimine göre Hz. Süleyman tapınağının yıkılışıyla aynı güne denk gelen 15 Ağustos 1929'da, Kudüs'te büyük bir İngiliz kuvvetinin gözetiminde çok sayıda Yahudi yas töreni düzenledi ve "duvar bizimdir" [31] diye bağırarak Siyonist şarkısını söylediler. Bu olay, Hz. Muhammed'in Mevlid gününe denk geldiği için Müslümanlar tarafından İslami kutsallığın ihlali olarak nitelendirildi ve ertesi gün Aksa Camii'nden Burak Duvarı'na yürüyüşle karşılık verildi.[32] Bu olay diğer şehirlere ulaşınca iki taraf arasında yeni bir çarpışmaya ve birkaç ölü ve yaralıya sebep oldu.[33] Bu olayı araştırmak için İngiliz soruşturma komisyonu ile birlikte Milletler Cemiyeti gözetiminde Şav Komisyonu adında bir komite oluşturuldu ve 1930'da olay ile ilgili bir rapor sunuldu.[34]

---

[29] el-Irak Gazetesi, ss. 291, 12 Mayıs, 1921.

[30] Ahmet Tarbin, *Filistin fi Ahd el-İntidab el-Biritani*, el-Vahda el-Arabiye Araştırma Merkezi, Beyrut, 1009, 28.

[31] Yahudilkte "Batı Duvarı" olarak bilinen bu kutsal yer yanında "Kvitlah" ibadeti yapılır. Öte yandan Hz. Muhammed'in İsra ve Miraç Olayı'nın simgesi olduğu için Müslümanlar tarafından "Burak Duvarı" adıyla anılır ve kutsal bir yer olarak kabul edilir. Bkz: Meir, *Jiyani Min, 112*; Zeynep Abdülaziz, *Min Hait el-Burak ila Cidar el-'ar*, el-Kabıs Yayınları, Şam, 2004, 148.

[32] Şufani, John, *Damezreneri Davleti İsrail,* 202-203.

[33] Abdülvehhab el-Keyali, *Tarih Filistin el-Hadis*, (10. Baskı), el-Muassese el-Arabiye Yayınları, Beyrut, 1990, 202-204.

[34] Komisyon, *el-Hak el-Arabi fi Hait el-Mebki fi el-Kudüs Takrir el-Lücne el-Duveliye el-Mukaddam ila Usba el-Ümem am*, Filistiniye Araştırmaları Kurumu, 1930, 1.

Yahudiler, 1931'de Vladimir Jabotinsky önderliğinde ulusal ordu teşkilatı anlamına gelen askeri örgüt Irgun Zaavi Luyumi'yi kurdular.[35] Yaklaşımlarında fanatik olan ve terörizm ilkelerini benimseyen bu örgütler, Yahudiler tarafından "Yeraltı Mücadelesi" olarak nitelendirilmekteydi ve düşmanlarına son derece acımasızdı. Örneğin söz konusu örgütün doktrini şu şekildeydi: "Bizim sivilleri öldürürseniz, gözünüzün önünde halklarınızı yok ederiz. Bizden birini infaz etseniz, üçünüzü de idam ederiz. Erdemli davranışa uymanıza kadar sizi öldürmekten ve işkence etmekten çekinmeyeceğiz."[36]

İslam Dünyası Konferansı, 1931'in sonlarında, çoğu İslam ülkesinden birçok din alimi, politikacı ve entelektüelin katılımıyla Kudüs'te yapıldı. Burak Komitesi'nin araştırmalarından doğan bu konferansın amacı, Filistin meselesini tüm İslam dünyasının meselesi haline getirmek ve uluslararası Siyonistlere karşı bir İslami blok oluşturmak idi.[37]

1935'te Filistin lideri İzzettin el-Kassam ve arkadaşları silahlı bir mücadele başlattılar, İngilizlere ve Yahudilere karşı çeşitli operasyonlar düzenlediler.[38] Bu grubun faaliyet merkezi Celbu' Dağı'ydı. Daha sonra İngiliz kuvvetleri, hava kuvvetlerinin yardımıyla bu guruba saldırdı ve üç saatlik bir çarpışmanın sonucunda başta İzzettin el-Kassam olmak üzere üç direnişçi öldürüldü ve beş kişi tutuklandı.[39] Olaydan bir ay sonra, İngiliz yüksek temsilcisi, İngiliz gözetiminde on dört Arap ve on dört Yahudi üyeden oluşan bir yasama konseyi kurmaya karar verdi ve bu Arapların öfkesini yatıştırmak için bazı bölgelerde arazi devrini engelleyen yasalar çıkarmak içindi, ancak Yahudiler buna şiddetle karşı çıktılar.[40] 1936'da Filistinliler Yafa şehrinde grev yapmaya başladılar ve öldürülenlerin sayısı her geçen gün artıyordu. Araplar grevi genişletince, Filistin'in her yerinde yaşam hareketleri durdu.

[35] el-Masiri, *Damezreneri Davleti İsrail,* 65.
[36] John, *Damezreneri Davleti İsrail,* 58.
[37] Muhammed İzzet Dürüze, *Havle el-Hareke el-Arabiye el-Hadis*, 3, 81-83.
[38] Subhi Yasin, *el-Savra el-Arabiye el-Kubra (fi Filistin)*, Darulhuna Yayınları, Şam, 1961, 27.
[39] Şavit, *a.g.e.,* 90.
[40] Ahmet Hasan el-Bakuri, *Cihad Şa'b Filistin Hilal Nısıf Karn*, (4. Baskı), Darul-Fetih Yayınları, Beyrut, 1971, 180.

Bu yüzden İngiliz hükümeti Mısır, Malta ve İngiltere'den Filistin'e çok sayıda asker göndermek zorunda kaldı[41].

Arapların tepkisinin nedeni o zamanki durumdan kaynaklanıyordu. Nazizmin 1930'da Almanya'da iktidara gelişi, Yahudi göç hareketinde dikkat çekici bir artışa yol açtı ve yalnızca 1935'te Almanya'dan 61 bin göçmen Filistin'e geldi. Bu yüzden 11 bin Arap, Hayfa'daki tarım arazileri kaybetti. Başka yandan, küresel ekonomik kriz nedeniyle ülkedeki işsizlik zirveye ulaşırken, Filistin'e gelen Yahudilere Siyonizm tarafından iş ve ev sağlanırdı.[42] Genellikle, Arapların talepleri üç noktadan oluşmaktaydı:

1- Yahudilerin Filistin'e göçünü bütünüyle durdurmak.
2- Arazi devrinin durdurulması.
3- Parlamenter sisteme sahip bir milli hükümetin kurulması.[43]

Her zamanki gibi, İngilizler, "Filistin Kraliyet Komisyonu"[44] veya "Peel" adlı bir komisyon kurdular. 11 Kasım 1936'da çalışmalarına başlayan bu komisyon, yedi ay çalıştıktan sonra 7 Haziran 1937'de[45] 400 sayfalık bir rapor sundu. Raporda, Kudüs, Nazaret, Beytüllahim, Hayfa ve denize uzanan Kudüs Koridoru'nun İngiliz mandası altında kalması şartıyla, Filistin topraklarının ikiye bölünmesi ve Filistin'in %75'inde çoğunluk oluşturan Araplar ve %25'inde çoğunluk oluşturan Yahudiler için birer devlet kurulması önerilmişti.[46]

Bu raporu Filistin topraklarını bölme projesi olarak gören Araplar, önerilen çözümü reddettiler[47] ve Balfour Deklarasyonu'nun iptalini talep ettiler.[48] Buna cevaben İngilizler, Altı Filistinli parti tarafından kurulan Yüksek Arap Komisyonu'nu kaldırdılar ve komisyonun beş liderini sürgüne gönderdiler. Ekim

[41] John, *a.g.e.*, 54.
[42] İbrahim Abraş, *el-Bu'd el-Kavmi lil-Kadia el-Filistiniye*, el-Vahde el-Arabiye Araştırma Merkezi, Beyrut, 1987, 65.
[43] el-Bakuri, *a.g.e.*, 182.
[44] Ümmü'l-Kura Gazetesi, 13 Kasım Mekke, ss. 623, 1936.
[45] el-Nitşa, *Damezreneri Davleti İsrail,*115.
[46] John, *a.g.e.*, 55.
[47] Miratu-şşark Gazetesi, 3 Temmuz, Kudüs, ss. 1293, 1937.
[48] Ümmü'l-Kura Gazetesi, 30 Temmuz, Mekke, ss. 660, 1937.

1937'de Kudüs müftüsü Hacı Emin[49] Hüseyin bile Lübnan'a kaçmak zorunda kaldı.[50]

Büyük Arap Devrimi, Ekim 1937'de yeniden başladı ve birçok Arap'ın öldürülmesi nedeniyle 1938'de zirveye ulaştı. Devrimciler, birkaç karakolu yakarak dağlık bölgelerde büyük bir karışıklık çıkardılar. Buna ek olarak, Arap bağımsızlık hareketi İngiliz ve Yahudi güçleriyle çarpışmaya başladı.[51] Peel Komitesinin başarısızlığından sonra, "1938 Kraliyet Komisyonu" veya "Woodhead Komisyonu" kuruldu. Bu komisyon, Peel raporunu vurgulayarak, kurulacak Arap ve Yahudi devletinin sınırlarına göre halkın zorla tehcir ve iskan edilmesi için bir öneri ekledi.[52] Filistin topraklarının bölünmesi nedeniyle Araplar, İngiliz projesini bir kez daha reddettiler ve Filistin'de yüksek Arap otoritesinin olmaması sebebiyle bundan sonra Arap krallarına güvenip onlardan emir almaya karar verdiler.[53]

D. II. Dünya Savaşı Sırasında Arap-Yahudi Çatışması:

1939'da Arap, Yahudi ve İngiliz heyetlerinin katılımıyla "Londra Filistin Konferansı" veya "Saint James Sarayı Konferansı" yapıldı ve birkaç resmi ve gayri resmi görüşme gerçekleştirildi.[54] Konferanstan sonra İngilizler, Bayaz Sayfa veya 1939 Bayaz Kitabı adlı bir çözüm önerdiler.[55] Öneriye göre: Anayasayla yönetilen ve azınlıkların haklarını koruyan Filistin federal devletinin önümüzdeki 10 yıl içinde kurulması gerekiyor. Yahudilerin toprak alımlarını sınırlandırarak, Filistin arazilerinin yalnızca %5'ini satın alabilecekler. Önümüzdeki beş yıl içinde 75.000 Yahudi Filistin'e göç edebilecek ve ardından Araplar izin vermedikçe Yahudi göçü tamamen durdurulacaktır. Bu proje, Yahudileri şok ettiği için Tel Aviv, Kudüs ve

[49] Hacı Muhammed Emin el-Hüseyni (1895-1974): Kudüs'te doğdu ve eğitimini aynı şehirde tamamladı ve Fransızca öğrendi. Yüksek öğrenimini tamamlamak için 1915'te İstanbul'a taşındı, ancak askeri alanı seçip Osmanlı ordusunda subay oldu. Kudüs'ün işgali ve ülkeye Yahudi göçünün ardından tüm hayatını Filistin davasına adadı. Bkz: Züheyr Mardini, *Filistin ve el-Hac Emin el-Hüseyni*, Dar İkra, Beyrut, 1986, 17.

[50] Mahmut, *a.g.e.*, 11.

[51] Şavit, *a.g.e.*, 109-110.

[52] el-İstiklal Gazetesi, Bağdat, ss. 3278, 27 Şubat 1939; Fadıl Hüseyin, *Tarih Filistin el-Siyasi Tahta el-İdare el-Britaniye*, Darul-Mu'allimin el-Aliye Yayınları, Bağdat, 1956, 43, 44.

[53] el-İstiklal Gazetesi, ss. 3289,1 Mart, 1939.

[54] el-İstiklal Gazetesi**,** ss. 3290, 2 Mart 1939.

[55] Ümmü'l-Kura Gazetesi, ss. 745, 24 Mart 1939.

Hayfa'da bir dizi protesto ve grev düzenlendi. Bir ay sonra Yahudiler, Siyonizm'in İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlediği bir konferansta bu projeyi reddettiler ve Filistin'e göç etmeye ve yerleşmeye devam edeceklerini açıkladılar.[56]

II. Dünya Savaşı başladıktan sekiz gün sonra David Ben-Gurion, gizli ordu olan Haganah'ın subaylarıyla temasa geçti ve onlara İngilizlere karşı herhangi bir eylemde bulunmamalarını ve göçmen dalgasının artması gerektiğini söyledi. [57] Ayrıca, "Beyaz Kitap yokmuş gibi Hitler'e karşı savaşmalıyız ve Beyaz Kitap'a karşı Hitler yokmuş gibi hareket etmeliyiz"[58] ve "Birinci Dünya Savaşı'nın bizi Balfour Deklarasyonu'na ulaştırması gibi, İkinci Dünya Savaşı da bizi Yahudi devletine götürmelidir." dedi.[59]

1940 yılında, Yahudi Avraham Stern, daha sonra birkaç terör eylemi gerçekleştiren Lehi Örgütü adında başka bir askeri örgüt kurdu.[60] Üstelik Yahudiler, İngiliz ordusunun yanında 15 bin askerle II. Dünya Savaşı'na katıldılar. ABD'nin başarılarını görünce faaliyetlerinin ağırlık merkezini oraya taşımaya karar verdiler. Bundan dolayı Siyonistler, 1942'de New York'ta Baltimore Kongresini düzenlediler.[61]

Araplarla ilgili olarak, Kudüs müftüsü Hacı Emin Hüseyin, Ekim 1939'da dönemin Irak başbakanı Nuri Said tarafından İngiliz projesini -Bayaz Kitabı- kabul etmesi için Bağdat'a davet edildi. Ancak müftü aynı fikirde değildi. Nisan 1941'de İngiliz karşıtı olarak bilinen Reşid Ali el-Geylani Irak hükümetinin başbakanı olunca Hacı Emin Hüseyin'i destekledi. Ancak bu durum uzun sürmedi ve aynı yılın Mayıs ayı sonunda İngilizler, kabineyi zorla feshetti ve Reşid Ali el-Geylani ve Hacı Emin kaçarak Irak'tan ayrıldılar.[62] İlk başta Türkiye Cumhuriyeti'ne siyasi sığınma hakkı talebinde bulundular. Talepleri, Türkiye tarafından reddedilince İtalya ve

[56] Meir, *a.g.e.*, 181.
[57] John, *a.g.e.*, 64.
[58] Meir, *a.g.e.*, 189.
[59] John, *a.g.e.*, 64.
[60] Efraim Telmi Munahim Telmi, *Mu'cem el-Mustalahat el-Sahyoniye*, (Çev. Ahmet Barakat el-Acami), Dar el-Celil Yayınları, Amman, 1988, 245.
[61] Mahmut, *a.g.e.*, 11.
[62] Charles Tripp, *Çend Lapereyek le Mejuy Erak*, (Çev. Muhammed Hüseyin), Rojhalat Yayınları, Erbil, 2013, 119, 122.

Almanya'nın yardımıyla kaçak yoluyla Roma'ya ulaştılar. Hacı Emin Hüseyin, Ekim 1941'in sonunda Mussolini ve Chiano ile görüşmeler yaptı ve İtalya, toplantıların metnini 5 Kasım 1941'de Roma'daki Alman büyükelçisine teslim etti. Bu taslakta Hacı Emin, büyük müftü ve Arap Halkının Bağımsızlık Hareketi'nin önemli bir temsilcisi olarak tanıtıldı. Bahsedilen diğer noktalar şunlardı:

1- İngiliz zulmünden muzdarip olan Arap ülkelerinin mücadelesine eksen ülkelerinin tüm desteğini sağlamak.

2- Her iki ülkenin de İngilizler tarafından işgal edilen tüm Arap ülkelerinin bağımsızlığını tanımaya hazır olması ve Yahudi milli evinin (Filistin'de) kaldırılması için anlaşmanın duyurulması.[63]

Hacı Emin ayrıca Roma'daki Alman dışişleri bakanlığı yetkililerine Berlin'i ziyaret etmek ve Hitler'le görüşmek istediğini söyledi. Bunun üzerine 28 Ekim 1941'de Hitler, Hacı Emin'i karşıladı ve Güney Kafkasya'nın işgalinden sonra Arap kurtuluşu zamanının geleceğine söz verdi.[64] Dikkate değer ki Almanya, erkenden Arap dünyasını İngilizlere ve müttefiklerine karşı yönlendirmek istiyordu. Bu yüzden 1939'da Yunus Bahri'nin gözetiminde Berlin Arapça Radyosu'nu kurmuştu.[65]

Başkanlık seçim kampanyası için Yahudilerden 2 milyon dolar yardım alan ABD Başkanı Harry Truman, 1945'te 100 bin Amerikalı Yahudiyi Filistin'e göç ettirmeyi kabul etti. Aynı yıl, Yahudi kapitalistlerin yardımıyla Haganah Örgütü silah üretmeyi başardı.[66]

22 Mart 1945'te Mısır'ın başkenti Kahire'de Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Lübnan ve Doğu Ürdün'ün üyelikleriyle Arap Birliği kuruldu. Filistin'e gelince,

[63] Abdurrahman Abdülgani, *Almanya el-Nazziye ve Filistin 1933-1945*, Filistin Araştırmaları Merkezi, Beyrut, 1995, 324.
[64] Abdülgani, *Almanya el-Nazziye ve Filistin 1933-1945*, 325.
[65] Yunus Bahri, *Huna Berlin Haya el-Arab*, Dar Naşir lil-Cami'yin, Beyrut, 2002, II, 54.
[66] Mahmut, *a.g.e*., 12.

gerçek bağımsızlığa ulaşılıncaya kadar konseyde üye olmaksızın temsilci bulundurulmasına karar verildi.[67]

Ocak 1946'da, Filistin sorununu çözmek için Anglo-Amerikan adlı ortak bir İngiliz-Amerikan komitesi kuruldu. Bu komitenin takdim ettiği projenin en önemli noktaları:

1- Beyaz Kitap'ın önerilerini etkisiz hale getirmek ve Filistin'e göçün kapılarını açmak.[68]

2. Araplar ve Yahudiler için iki konfederasyon devletin kurulması.

3- Filistin devlet sektörlerini geliştirmek için 50 milyon dolar ayırmak

Ancak Araplar projeyi reddettiler ve "Arapların Filistin'i para karşılığı satmadığını" duyurdular.[69]

E. İsrail Devleti Kurulduktan Sonra ve Soğuk Savaş Sırasında Arap-Yahudi Çatışması:

1947'de İngiltere, güçlerini Filistin kolonisinden çekmeye karar verdi ve bunu Birleşmiş Milletler (BM)'ye duyurdu. Bunun için 15 Mart 1947'de BM Filistin meselesi üzerine bir toplantı yaptı.[70] Toplantı sonucunda BM, Filistin'deki durumu ele almak için 11 ülkenin temsilcilerinden oluşan UNSCOPE adlı özel bir komite kurdu,[71] Arap ülkeleri, Filistin topraklarını bölme önerisini reddetmiş olsalar da[72] 30 Kasım 1947'de çıkarılan 181 sayılı kararla (33 evet, 13 hayır ve 10 tarafsız oy) BM Filistin'i Yahudi ve Arap ülkelerine ayırmaya karar verdi.[73] İki devleti ayırmak ve duyurmak için Filistin'e bir BM komitesinin gönderilmesi de planlandı, ancak İngilizler komitenin gelmesine izin vermedi. BM'nin planladığı programa göre

[67] Ahmet Fars Abulmunim, *Cami'a el-Duvel el-Arabiye 1945-1985,* el-Vahda el-Arabiye Araştırma Merkezi, Beyrut, 1986, 12; el-Nitşa, *a.g.e.*, 120.
[68] Şufani, *a.g.e.*, 501.
[69] el-Irak Gazetesi, ss. 7159, 2 Eylül 1946.
[70] Filistin Gazetesi, Yafa, ss. 7711, 15 Mart 1947.
[71] Filistin Gazetesi, ss. 6612, 16 Mart 1947.
[72] el-Irak Gazetesi, ss. 7341, 18 Ekim 19471.
[73] Filistin Gazetesi, ss. 231-6778, 30 Kasım 19471.

İngiliz ordusunun 15 Mayıs 1948'de Filistin'den çekilmesi gerekiyordu.[74] Bu nedenle Yahudiler 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'ni ilan ettiler.[75] Aynı gün Mısır, Suriye, Doğu Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan resmi bir açıklama yapıp İsrail'e savaş ilan ettiler.[76]

Menahem Begin'in belirttiği gibi, İsrail kaynaklarına göre Mısır, Suriye, Irak, Doğu Ürdün ve Suudi Arabistan bir ay önce Yahudilere saldırmaya hazırlanmıştı.[77] Savaşın başında Irak, Filistin'e yaklaşık 3 bin asker gönderdi ve bir ay sonra cephelere 15 bin asker daha gönderdi. Böylelikle Irak, İsrail'e karşı en büyük savaş ordusu oldu.[78] İster askeri ister gönüllü olsun, Irak bu savaşta, özellikle de Cenin Savaşı'nda önemli bir rol oynadı.[79] Irak hükümeti, Filistin'deki askeri gücüne özel bir bütçe bile ayırdı.[80]

Aynı yılın Temmuz ayında Arap ordusunun durumu kötüleşti. İsrail ordusu Celil, el-Led ve Ramla cephelerini ve ardından Nakab Çölü'nü işgal etmeyi başardı. Buna cevaben, Irak daha sert bir tavır aldı ve Yahudi devletini desteklemek suçuyla Irak'ın önde gelen bazı Yahudi şahsiyetlerinin infazını emretti ve ancak Yahudilerin servetlerini Filistinli mültecilere bırakmaları şartıyla Irak'tan ayrılmalarına izin vereceğini açıkladı. Bu da, olumsuz bir uluslararası tepkiye neden oldu ve Arap ordusunun durumunu daha da kötü hale getirdi.[81] Bu arada iki taraf arasında birkaç kez ateşkes ilan edildi ve savaş Mart 1949'da Arapların yenilgisiyle sona erdi ve Arap ülkeleri üzerinde büyük etkisi oldu. Arap yenilgisinin nedenleri, aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi nedenden kaynaklanmaktadır:

---

[74] John, *a.g.e.*, 123.
[75] Ali Uğur, *Dünya Gündemindeki İsrail***,** İstanbul, 1983, 111.
[76] Ümmü'l-Kura Gazetesi, ss. 1210, 14 Mayıs 1948.
[77] Menachem Begin, *Yahibun (Anılar)*, (Çev. Şefik Hacı), Avera Yayınları, Erbil, 2016, 512.
[78] Velid el-Halidi, *el-Nekbe (Nekbe Beytülmakdis ve el-Firdevs el-Mefkud 1947-1949)*, Filistin Araştırmalaraı Merkezi, Beyrut, 1, 358, 364.
[79] Doktor Bınış, "Ceyşuna el-Basil ve Risale", *el-Gura Dergisi*, ss. 109, 21 Aralık, Necef 1948, 110-123.
[80] Fadıl Vahid, "Min Acl el-Filistin", *el-Dünya Dergisi*, Bağdat, ss. 81, 3 Mayıs 1948, , 6-19.
[81] Tripp, *a.g.e.*, 148.

1- Arap ordusunda ve devlet kurumlarında yolsuzluğun yayılması. Cemal Abdünnasır[82] "Devrim Felsefesi" kitabında Mısır ordusunun yozlaşmasını anlatırken, "Filistin'de savaşırken yüreğimiz aç kurtlardan muzdarip vatanmızın yanındaydı… Bu savaşta Filistin sorununun çözümünün Mısır'da olduğunu anladım, çünkü güçlü bir liderliğimiz olsaydı, Araplar ve Filistinliler bu güne ulaşmazlardı." diye söylemektedir[83].

2- Savaş sırasında Arap ülkeleri arasındaki anlaşmazlık. Örneğin: Irak ordusu Cenin-Nablus-Tulkaram üçgenini hararetle savunurken, Ürdün Kralı Abdullah'ın Filistin'i Ürdün'e eklemeyi planladığını duyunca görevinde gevşemeye başladı. Ayrıca Kasım 1948'de Mısır güney Filistin'i kuşatmayı başaramayınca sorumluluğunu Irak kuvvetlerine yükledi.[84]

Savaş BM arabuluculuğuyla sona erdi. Bu savaş sonucunda Batı Şeria[85], Ürdün'e bağlandı ve Gazze[86], Mısır kontrolüne girdi. Buna karşılık, Arapların 1947 projesinde reddettiklerinden çok daha fazlası İsrail'in kontrolü altına girdi.[87]

Bu başarısızlığın ardından Arap milliyetçiliği duygusu tamamen gelişti ve 23 Temmuz 1952'de Mısır'da Cemal Abdünnasır liderliğindeki liberal subaylar monarşiyi sona erdirmeyi ve Filistin davası için yeni bir düşünce oluşturmayı başardılar. Zira Abdünnasır, Filistin davasını ulusal karta dönüştürebilecek büyük bir

[82] Cemal Abdünnasır (1918-1970): Cemal Abdünnasır Hüseyin Sultan Ali Abdünnebidir. İskenderiye doğumludur. 23 Temmuz 1952 Mısır Devrimi'nin en belirgin komutanlarından biriydi. Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı Muhammed Necib'den sonra 1956'dan 1970'e kadar Mısır'ın ikinci cumhurbaşkanı oldu. Mısır'ın yanı sıra diğer Arap ülkelerinde de karizmatik bir lider olarak biliniyordu. Bkz: Abdülvehhab el-Keyali vd, *Mevsua es-Siyasiye, el-Muassese el-Arabiye Araştırmaları Yayınları,* Beyrut, 1974, 1, 75.

[83] Cemal Abdünnasır, *Felsefe el-Savre*, (10. Baskı), Darul-Maarif, Kahire, 14-16.

[84] Tripp, *a.g.e.*, 149-151.

[85] Batı Şeria: Yüzölçümü yaklaşık 5.860 kilometrekaredir. Coğrafi olarak Nablus Dağı, Kudüs Dağı, Halil Dağı ve Ürdün Vadisi'nin batısını içermekte ve idari olarak 11 ilden oluşmaktadır. Doğuda Ürdün ile ve diğer taraflarda İsrail ile komşudur. Bkz: Nebil Halid el-Ağa, *Medain Filistin*, Arap Araştırmaları ve Yayıncılık Kurumu, Dar el-Fas Yayınları, Amman, 1993, 297.

[86] Gazze Şeridi: 360 kilometrekarelik, 41 kilometre uzunluğunda ve 5 ila 15 kilometre genişliğinde bir alandır. Akdeniz'de Filistin'in güneyinde yer almaktadır. Kuzey Gazze, Gazze Vilayeti, Deir el-Balah, Han Yunus ve Refah gibi birkaç şehirden oluşmaktadır. Kuzeyde ve doğuda İsrail ile komşudur ve güneyde Mısır'ın Refah kasabası ile küçük bir sınırı vardır. Bkz: el-Ağa, *a.g.e.*, 373.

[87] Fethullah, *a.g.e.*, 331.

Arap ulusal lideriydi.[88] Buna göre 26 Temmuz 1956'da Cemal Abdünnasır bir başkanlık kararla Süveyş Kanalı Şirketi'ni millileştirdi.[89] Buna karşılık 2 Ağustos 1956'da Londra'da ABD, İngiltere ve Fransa dışişleri bakanları bir konferans düzenleyerek Süveyş Kanalı Şirketi'nin uluslararası yapısının ve Konstantin anlaşmasının noktalarının dikkate alınmasını talep ettiler. Tüm tarafların ayrım gözetmeksizin bu kanalda özgürce hareket edebilmesi için ve Mısır hükümetinin attığı bu adımdan ortaya çıkan uluslararası trafik özgürlüğü tehlikeye girdiğinden dolayı, kanalı yönetmek için uluslararası bir sistemin kurulması çağrısında bulundular.[90]

Aynı yıl 23 Eylül'de İngiltere ve Fransa, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi başkanına resmi bir mektup sundular. Mısır, 24 Eylül'de İngiltere ve Fransa tarafından yapılan şikayetlerin incelenmesini talep etti. Bu nedenle Güvenlik Konseyi 13 Ekim 1956'da bu konudaki kararını verdi:

İlk bölümde krizin çözümüne yönelik bazı ilkeler yer alıyordu, bunlardan: Kanalın herkese açık ve özgür bir yol olmasını garanti etmek. Mısır'ın egemenliğine saygı duymak. Kanalı siyasetten ayırmak. Mısır ile anlaşarak kanalın kullanım ücretini belirtmek. Kanalın geliştirmesi için gelirinden bir miktar para tahsis etmek. Süveyş Kanalı Şirketi ile Mısır hükümeti arasında herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa, arabuluculuk yoluyla çözülmesi gerekmektedir.

İkinci bölüm: Ayrım gözetmeksizin kanalın her gemiye açık olmasını tanımak. Ancak bu proje sadece dokuz oy aldı ve Sovyetler Birliği bu kararı veto ederek reddetti.[91]

Bundan sonra İngiltere, Fransa ve İsrail, 22-24 Ekim 1956 tarihleri arasında Fransa'nın Sevres kentinde gizli bir toplantı düzenlediler ve Sevres Protokolü olarak

[88] Mahmut, *a.g.e.*, 18.
[89] Şevki Cemal, *Tarih el-Hadis el-Misri*, Dar el-Sakafa Yayınları, Kahire, 1997, 67-71.
[90] Latifa Muhammed Salim, *Azmetül-Süveys 1954-1957*, Medbuli Yayınları, Kahire, 1978, 172.
[91] Salim, *a.g.e.*, 215-216.

bilinen anlaşmada Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine yönelik ortak bir siyasi ve askeri tepki üzerinde anlaştılar.[92]

Protokolden beş gün sonra, 29 Ekim'de İsrail kuvvetleri, Süveyş Kanalı'na ulaşmak için Mısır kuvvetlerine büyük bir saldırı başlattı. Karşılığında, 30-31 Ekim gecesi Mısır, İsrail kıyılarına saldırmaya ve Sina ve Şarm el-Şeyh bölgelerine donanma göndermeye başladı.[93] 30 Ekim'de İngiltere ve Fransa, her iki tarafı da ateşkes ilan etmeye, tüm silahlı kuvvetleri Süveyş Kanalı'ndan 10 mil uzakta tutmaya ve kanalı gemilere açık bırakmaya çağırdı. Ancak, Mısır hükümeti talepleri kabul etmediği takdirde, İngiltere 31 Ekim'de Mısır'a saldıracak. Mısır hükümeti ise İngiltere ve Fransa'nın talebini reddederek son askere kadar savaşmaya devam edeceğini açıkladı. Buna karşılık, İngiliz ve Fransız uçakları, Port Said'in çeşitli yerlerinde Mısır kuvvetlerine saldırdı. [94] O dönemde içeriden desteklenen cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır, düşman ülkelere karşı cihat çağrısı yaptı ve İngiltere ve Fransa ile diplomatik ilişkileri kesti.[95]

4 Kasım sabahı, Fransız-İngiliz hava kuvvetleri, Ras el-Sa'd'da bulunan kıyı topçularını, radarları, uçaksavar topçularını ve Mısır Savunma Merkezini imha etti. 5 Kasım sabahı, Simplex-Omlet 2 Operasyonu çerçevesinde, İngiliz paraşütçüleri Port Said'in batısındaki Cemil Havalimanı'na saldırırken, Fransız paraşütçüleri Port Said'in güneyinde ve Port Fuad'da Mısır kuvvetlerine saldırdı. 6 Kasım sabahı Mısır'a deniz saldırıları düzenlendi.[96]

Irak'ın tutumuna gelince, başbakan Nuri Said, Mısır'ı Arap dünyasından tecrit etmek için Süveyş krizini bir fırsat olarak gördü. Ancak Mısır'a yapılan saldırıların ardından tavrı değiştirdi.[97] Irak parlamentosunun resmi tutumu bu şekilde idi: "Bugün iki acı gerçekle karşı karşıdayız. Bir yandan İsrail, Arap ümmetinin varlığını tehdit ediyor ; Öte yandan, sömürgeci devletler bu tehdidi oluşturmuştur ve Siyonizm onu koruyup yardım ediyor. Arap varlığını korumanın tek yolunun tüm

[92] Perry Terner, *el-Süveys 1956*, (Çev. Vecih el-Kadi), Milli Çevirme Merkezi, Kahire, 2019, 299.
[93] Şevki İbrahim, *Diyan Vezir el-Difa'el-İsraili*, Dar el-Taavun Yayınları, Kahire, 1977, 136.
[94] Cemal, *a.g.e.*, 84.
[95] Salim, *a.g.e.*, 175.
[96] San Ahmet el-Badri, *Harp el-Tevatu el-Salasi*, Mektebe el-Akadimiye, Kahire, 1997, 145.
[97] Tripp, *a.g.e.*, 173.

Arap ülkelerinin bu savunmaya birlikte katılmaları olduğuna eminiz."[98]Irak hükümeti ayrıca Fransa ile tüm ilişkilerini kesti ve Tahran toplantısında İngiltere'nin İsrail'e yardım etmesi ve Arap varlığını yok etmeye çalışması nedeniyle İngiltere'nin Bağdat ittifakına üyeliğinin askıya alınacağını duyurdu.[99]

Bu savaş dokuz gün sürdükten sonra 7 Kasım 1956'da BM ve Sovyetler Birliği'nin baskısıyla sona erdi. Mısır'ın savaşta başarısız olmasına rağmen, galip olan üç kuvveti Mısır'dan çekilmeye zorlamayı başardı. Bu geri çekilme, Mısır'ın BM ile yaptığı anlaşmaya göre yapıldı ve noktaları şunlardı:

1- Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün İsrail-Mısır sınırına ve Sina Çölü'ne yayılması.

2. Tiran Boğazı'nın İsrail gemilerine açılması.

Bu savaş Araplar tarafından Üçlü Saldırı olarak nitelendirilirken, İsrail ve Avrupa ülkeleri tarafından Süveyş Krizi olarak bilinmektedir.[100]

1964'te Kahire'deki ilk Arap Birliği Zirvesi'nde, Filistin'in resmi temsilcisi olarak uluslararası kongrelere katılmak üzere Filistin Ulusal Meclisi'nin kurulması kararlaştırıldı.[101] Bu meclis, ilk kongresini aynı yıl Ürdün Kralı Hüseyin'in önderliğinde Kudüs'te gerçekleştirdi. Ahmet Esad el-Şukayri liderliğinde, Filistin partilerinin çoğundan oluşan Filistin Kurtuluş Örgütü'nü ve bu örgütün askeri kanadı olarak Filistin Kurtuluş Ordusu'nu kurmaya karar verdi.[102]

Bu aşamada, batı bloku ülkeleri ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş oldukça şiddetlendi. Sovyetler Birliği ile güçlü ilişkileri olan Arap ülkeleri silahların ve askeri teknolojinin çoğunu ondan alıyorlardı. O zamanın en etkili silahlarından biri, dünyanın en hızlı uçağı olan MiG21 idi. Bileşenlerinde, Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) üyelerinin keşfedemeyeceği birçok gizli ve korkunç husus vardı. Bu silahın Mısır, Suriye ve Irak gibi Arap ülkelerinin eline ulaşması İsrail'i

[98] el-Vakai el-Irakiye Gazetesi, Bağdat, ss. 3904, 24 Kasım 1956.
[99] el-Vakai el-Irakiye Gazetesi, ss. 3906, 28 Kasım 1956.
[100] Mahmut, *a.g.e.*, 19.
[101] El-Fecir el-Cedid Gazetesi, Bağdat, ss. 863, 27 Kasım 1964.
[102] Abdülkadir Yasin, *Munazame el-Tahrir el-Filistiniye*, Bahis Araştırmaları, Beyrut, 2009, 143.

epey tedirgin etmişti. Bunun için İsrail istihbarat teşkilatı (Mossad) bu uçaklardan birini kaçırmaya karar verdi. 1961'in sonunda Mısır hükümeti, bir milyon dolar karşılığında İsrail'e bir MiG21 uçağını kaçırmaya çalışan Jan Lyon Thomas adlı Ermeni kökenli bir Mısırlı casusu tutuklayıp idam etti. Mossad ayrıca bir Mısır veya Suriye uçağını İsrail topraklarına inmeye zorlamayı düşündü, ama söz konusu uçaktan daha hızlı bir uçağı olmadığı için başarısız oldu. Yani bu uçağı alabilmelerinin tek yolu bir uçağı kaçırmaktı.[103]

Mossad bu kez Yusuf Mansur adlı Yahudi bir Arap'ı Bağdat'a göndererek Irak'tan bir uçağı kaçırmaya çalıştı. Paraşüt eğitimi alan bu adam, Kudüs üniversitesi Arapça bölümünün mezunuydu. Mossad'ın Irak'taki casus ağı hakkında hiçbir bilgisi olmadan Bağdat'ı iki kez ziyaret etti ve Irak-Süryani pilot Münir Rufa ile bağlantı kurabildi. Bir plana göre, pilotun ailesi hastane adına Irak'tan gönderildi.[104] Daha sonra 19 Temmuz 1966'da Musul havaalanından ayrıldı ve İsrail'in Tel Aviv şehrine indi. Sonra ABD'nin bu eylemde İsrail'e çok yardımcı olduğu ortaya çıktı[105].

Bu arada İsrail ile Arap ülkeleri arasında Ürdün Nehri'nin (Şeria Nehri) su kaynakları konusunda Su Krizi olarak bilinen başka bir çatışma çıktı.[106] Arap ülkeleri üç cephede İsrail'e karşı durdu ; Mısır, Suriye ve Ürdün. Irak tutumuna gelince, medyada İsrail'in her türlü ihlaline karşı Arap ülkelerini destekleyeceğini vurguluyordu.[107]

Filistinli örgütler, askeri faaliyetlerini İsrail içinde yoğunlaştırdıktan sonra 5 Mayıs 1967'de İsrail başbakanı Levi Eşkol[108], İsrail parlamentosunun (Knesset) önünde yaptığı açıklamada, "intihar saldırılarının İsrail içinde devam etmesi halinde

[103] Salih el-İmam, *Mosad le Nav Arap*, (Çev. Şerzad Hayini), Rojhalat Yayınları, Erbil, 2009, 33.
[104] Ayan Black, *Şere Nhenyekani Hevalgiri İsrail*, (Çev. Elyas Farhat), el-Huruf el-Arabi Yayınları, Beyrut, 1998, 181-184.
[105] El-Beled Gazetesi, Bağdat, ss. 793, 5 Eylül 1966.
[106] El-Fecir el-Cedid Gazetesi, ss. 866, 1 Aralık 1964.
[107] El-Beled Gazetesi, ss. 578, 19 Nisan 1966.
[108] Levi Eşkol (1895-1969): Ukrayna doğumlu, İsrail İşçi Partisi'nin siyasi liderlerinden biridir. Maliye bakanı, İsrail'inüçüncü başbakanı ve aynı zamanda savunma bakanı olarak hayatı boyunca birçok yüksek görevde bulunmuştur. Bkz: Telmi**,** *a.g.e.*, 59.

ülkesinin terörist kaynaklara şiddet yoluyla cevap vereceğini ve Suriye'ye uygun şekilde cevap vereceğini" duyurdu.[109]

13 Mayıs 1967'de Sovyetler Birliği Mısır'a, İsrail'in on iki askeri tugayı Suriye sınırına götürdüğünü ve bir hafta içinde ona saldıracağını duyurdu.[110] Mısır daha önce Suriye ile ortak bir Arap savunma anlaşması yaptığı için Cemal Abdünnasır, durumu araştırmak için Hafız Esad, Suriye'nin hava kuvvetleri komutanı ve savunma bakanı ile görüşmek üzere Mısır hava kuvvetleri komutanını Şam'a gönderdi. Özellikle o dönemde Suriye ve İsrail uçakları arasında bazı çarpışmalar yaşanmıştı.[111] Mısır ayrıca BM Barış Gücü Ordusu'nu Sina sınırından çekilip Mısır'ı terk etmeye çağırdı. Böylece, Tiran Boğazı Mısır'ın kontrolüne girdi ve Abdünnasır'ın emriyle İsrail gemilerinin geçişi yasaklandığı için İran'ın İsrail'e giden petrol gemilerinin yolu da kesildi. Sonra İsrail'e saldırmak için Sina Çölü'ne 100 bin asker, yüzlerce tank, zırhlı araç ve topçu gönderildi.[112] Bir de Mısır'ın liderliğinde, dokuz Arap ülkesinden oluşan ortak Arap liderliği oluşturuldu ve İsrail medyanın büyük baskısı altında kaldı.

Bu ortamda İsrail'in iki seçeneği vardı: Birinci seçenek Araplarla sorunu diplomasi yoluyla çözmekti. İkinci seçenek onlarla savaşmaktı.[113] Hem İsrail başbakanı hem de savunma bakanı olan Levi Eşkol, tehditleri azaltmak için savunma bakanlığı görevini kıdemli ve tanınmış Yahudi savaşçı Moşe Dayan[114]'a verdi.[115]

İsrail savaş seçeneğini seçti ve buna göre 5 Haziran 1967 sabahı 07:10'da İsrail uçaklarının Mısır askeri havaalanlarına saldırmasıyla savaş başladı. Tek bir Mısır uçağının kalkmasına izin vermeden sadece üç saat içinde tüm Mısır hava

---

[109] Muhammed Hüsneyin Heykel, *Harp Salasin Sene 1967*, el-Ahram Merkezi, Kahire, 1998, 433.
[110] Michael Bar-Zohar, *Kirde Here Giringekani Mossad*, (Çev. Şefik Hacı Hıdır), Hamdi Yayınları, Süleymaniye, 2018, 116.
[111] Heykel, *a.g.e.*, 433.
[112] el-Beled Gazetesi, ss. 905, 24 Mayıs 1967.
[113] Moşe Dayan, *Moşe Dayan-Kısa Hayati*, (Çev. el-Hüseyini Mehdi), Darul-hulut lil-Turas, Kahire, 2011, 183.
[114] Moşe Dayan (1915-1981): Filistin'deki Degania Elif Kolonisi'nde doğdu, İsrail'in en tanınmış generallerinden ve şahsiyetlerinden biriydi. Hayatı boyunca İsrail ordusu genelkurmay başkan yardımcısı, tarım bakanı, savunma bakanı ve dışişleri bakanı olarak birçok görevde bulunmuştur. Bkz: Telmi, *a.g.e.*, 107.
[115] Mahmut, *a.g.e.*, 25.

kuvvetleri yok edildi ve iki saat sonra aynı planla Suriye hava kuvvetlerine saldırıldı.[116] Kara savaşı ile ilgili olarak, Mısır ordusu üç cephede savaşırken sınırlı olarak İsrail ordusunn ilerleyişini kısıtlayabildi.[117] Bununla birlikte, hava kuvvetleri desteğinin olmaması nedeniyle Mısır ordusunun düzeni bozuldu ve savaşın üç ana cephesinde yenilgiye uğradı. Özellikle savunma bakanı Abdulhekim Amri'nin geri çekilmenin ayrıntılarını belirtmeden geri çekilme emri vermesi üzerine Mısır ordusu, İsrail ordusu tarafından pusuya düşürüldü ve ağır bir darbe aldı. Sonuç olarak, İsrail yalnızca iki gün içinde Süveyş Kanalı'na ulaştı.[118]

Ürdün-İsrail cephesiyle ilgili olarak, Levi Eşkol daha önce Ürdün başbakanını İsrail'in diğer Arap ülkeleriyle savaşması halinde tarafsız kalması konusunda uyarmıştı. Ancak Kral Hüseyin, 30 Mayıs 1967'de Kahire'ye yaptığı ziyarette Cemal Abdünnasır ile ortak bir savunma anlaşması imzaladığı için uyarıya uymadı.[119] Kral Hüseyin'in kitabında anlattığı gibi: "Kahire Radyosu'ndan İsrail'in Mısır'ın askeri havaalanlarına saldırdığını duyduğumda, biz de aynı gün saat 09:00'da İsrail'e savaş ilan ettik. Cemal Abdünnasır daha sonra beni aradı ve Mısır ordusunun İsrail'in saldırılarına cevap verebildiğini ve İsrail'in kalbine saldırabileceğini söyledi. Bu nedenle, Ürdün ordusu hızla İsrail'e saldırmalı ve BM ateşkes ilan etmeden önce çoğu bölgeyi ele geçirmelidir." Buna karşılık, İsrail hava kuvvetleri Ürdün'ün askeri havaalanlarına saldırdı ve neredeyse Kral Hüseyin'i öldürecekti.[120] O sırada eski Kudüs ve Batı Şeria bölgesini yöneten Ürdün, 8 Haziran'da Kudüs'ün İsrail kontrolündeki bölgelerine saldırdı. Ancak iki günlük savaşın ardından Ürdün ordusu başarısız oldu, eski Kudüs ve Batı Şeria bölgesini de kaybetti.[121]

---

[116] Michael B. Oren, *Site Ayyam Minel-Harp***,** (Çev. İbrahim el-Şahabi), Al'abikan Yayınları, Riyad, 2005, 184.

[117] el-Hedef Gazetesi, Bağdat, ss. 495, 7 Haziran 1967.

[118] Emin Hüveydi, *Adva Ala Asbab Nekse 1967 ve Ala Harp el-İstinzaf*, Dar el-Taliha Yayınları, Beyrut, 1975, 73-74.

[119] Hazim Nesibe, *Tarih el-Ardan el-Siyasi el-Muasr Mabeyne Amey 1952-1967*, (2. Baskı), Ürdün Tarihi Komitesi Yayınları, Amman, 1992, 184.

[120] el-Melik Hüseyin, *Harbuna Ma'a el-İsrail*, Dar el-Nehr Yayınları, Beyrut, 1968, 58-60.

[121] Meir, *a.g.e.*, 434.

İsrail ordusu, Ürdün'den sonra Suriye cephesine odaklandı ve 10 Haziran'da Golan Tepeleri[122]'ne saldırı emri aldı. Ertesi gün Suriye'nin başkenti Şam'a sadece 40 kilometre uzaklıktaki tüm tepeleri işgal etti. Fakat Sovyetler Birliği'nin Hayfa Limanı'na saldıracağını anladığında, bu cephedeki ilerlemeyi durdurdu.[123]

Irak ile ilgili olarak, bu ülkenin Mısır, Suriye ve Ürdün'e kıyasla savaş cephesinden uzak olmasına rağmen, İsrail'in Mısır'a saldırmasından bir gün önce, 4 Haziran 1967'de Mısır ile ortak bir savunma anlaşması imzalamıştı.[124] Bu nedenle, 5 Haziran 1967'de, savaşın aynı gününde Tuğgeneral Hassan Mustafa el-Nakib komutasındaki 12. Irak Zırhlı Tugayı'nın 8. mekanize tugayı, Ürdün ordusuna yardım etmek için Ramadi'deki daimi karargahından Ürdün topraklarına girdi. Ayrıca Tümgeneral Abdulmunim Riyad, Ürdün'ün doğu cephesinin başkanılığını üstlendi.[125] Buna ek olarak, Irak Hava Kuvvetleri, el-Velid ve Habbaniye havalimanlarından İsrail hedeflerine saldırmada önemli bir rol oynadı.[126]

Savaş altı gün sürdü ve 10 Haziran 1967'de sona erdi ve sonuç olarak: Altı gün içinde İsrail'in sınırları üç buçuk kat büyüdü. İsrail, Arap ülkelerinin ordusunun %70'ini felç etti ve Batı Şeria, Golan Tepeleri, Gazze ve Sina'yı işgal etti.[127]

Bu savaş, Arap kaynaklarında 1967 yenilgisi olarak kaydedilirken[128] İsrail ve batı ülkeleri kaynaklarında Altı Günlük Savaşı olarak kaydedilmiştir.[129] 22 Kasım 1967'de onaylanan BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı ile İsrail, Arap ülkeleriyle barış karşılığında işgal ettiği topraklardan çekmeye çağırıldı, ancak işgal edilen toprakların belirlenmemesi sebebiyle bu karar uygulanmadı.[130]

---

[122] Golan Tepeleri: Siyasi ve askeri açıdan Orta Doğu'nun en hassas bölgelerinden biri olarak kabul edilir. Suriye'nin başkenti Şam'a sadece 70 km uzaklıktadır. İdari olarak Kuneytire Valiliğine aittir. Yüzölçümünün 1.860 kilometrekare olduğu tahmin ediliyor. Suriye'nin güneyinde ve İsrail'in kuzeyinde yer almaktadır. Bkz: Menşurat et-Tulai, *el-Golan min el-Hadn es-Suri ile el-İhtilal es-Sahyouni*, Tunus 1999, 1-5.

[123] Oren, *a.g.e.*, 535.

[124] El-Fecir el-Cedid Gazetesi, ss. 1611, 5 Haziran 1967.

[125] el-Cumhuriye Gazetesi, Bağdat, ss. 1224, 8 Haziran 1967.

[126] El-Fecir el-Cedid Gazetesi, ss. 1614, 8 Haziran 1967.

[127] Şavit, *a.g.e.*, 277.

[128] Muhammed el-Cevadi, *el-Terik ila el-Nekse*, Dar el-Hayal Yayınları, Beyrut, 2000, 27.

[129] Meir, *a.g.e.*, 417.

[130] Fethullah, *a.g.e.*, 332.

Arap ülkelerinin mağlubiyetinin en önemli nedenleri şunlardı:

1- Daha önce de belirtildiği gibi İsrail, 1966'da bir Irak uçağını kaçırmayı başardı ve Arap hava kuvvetlerinin sırlarını ve zayıf noktalarını öğrenerek bu ülkelere büyük zarar verdi.[131]

2- Mısır'ın askeri sistemindeki zaaf. Örneğin: İsrail istihbarat teşkilatı, Mısır'ın radar sisteminin gece ve gündüz vardiyalarının değişmesi nedeniyle sabah 07:00 ile 08:00 arasında duracağını biliyordu ve o anda Mısır ordusuna saldırmaya karar verdi ve başarılı oldu.

3- Bazı Arap ülkelerinin askeri teknolojisinin eksiklikleri. O zamanki Suriye medya bakanı Muhammed Ahmed Zu'ebi'ye göre, bir Sovyet heyeti İsrail saldırısından beş gün önce Suriye'yi ziyaret etmiştir. Bu heyet, Suriye'nin hava savunma sistemi olmadığı için bu ülkenin havası herhangi bir saldırıya maruz kalabileceğini, Suriye'nin medya saldırılarını azaltması gerektiğini, onlara savunma füzeleri verebileceğini ama bunun bir ay süreceğini söylemiştir.[132]

4- Batı ülkelerinin İsrail'e yardım etmesi. İsrail'in askeri altyapısını inşa etmek için 1962'den bu yana İsrail ile askeri sözleşmeler imzalayan Batı Almanya, bu ülkeye Alman-İsrail askeri yardım programı çerçevesinde çok yardımcı oldu. Ayrıca, 1960'ların başından itibaren ABD, İsrail'in silahlanma programını dış politikasına sokmuştu.[133]

1968'in başlarında, İsrail ile Ürdün arasındaki gerilim Ürdün Nehri nedeniyle zirveye ulaştı.[134] Bu arada Filistin hareketlerinin İsrail-Ürdün sınırındaki gerilla faaliyeti gittikçe artıyordu ve Ürdün en fazla sayıda Filistinli mülteciye ev sahipliği yaptığından dolayı Filistin Kurtuluş Hareketi Kahire'deki merkezini Amman'a taşıdı.[135]

---

[131] el-İmam, *a.g.e.*, 35.
[132] Mahmut, *a.g.e.*, 25.
[133] Heysem el-Keylani, *el-İstraticiyat el-Askeriye lil-Hurub el-Arabiye–el-İsrailiye 1948-1988*, el-Vahde el-Arabiye Araştırma Merkezi, Beyrut, 1991, 223.
[134] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 31 birinci yıl, 5 Ocak 1968.
[135] Yasin, *a.g.e.*, 144.

İsrail başbakanı Levi Eşkol, 20 Mart 1968'de Knesset önünde resmi açıklamada, Filistinli militanların 15 Şubat'tan dün geceye kadar İsrailli öğrencilere ve okullara karşı 37 terör eylemi gerçekleştirdiğini söyledi. Ayrıca, bu terörist eylemlere tepki olarak Ürdün hükümetinin bu gruplara karşı herhangi bir önlem almadığını, tam tersine Filistinli militanlar silah ve askeri üniformalarla Ürdün'ü gezerek resmi kamplarda oturduklarını, bu gruplar başka terör eylemlerinde bulunmayı planladığını ve bu yüzden kendilerini savunmaktan başka seçeneği olmadığını söyledi.[136]

21 Mart 1968 sabahı İsrail ordusu, Ürdün'ün Filistinli mültecilerin yaşadığı Karama Bölgesi'ne helikopter, uçak, tank ve zırhlı araçlar gibi ağır silahları kullanarak saldırdı. Bunda, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne ağır bir darbe vurmak ve Ürdün nehrini işgal etmek istiyordu.[137] Savaşın ilk gününde İsrail ordusu üç cepheden Ürdün ordusunun ve Filistin silahlı hareketlerinin şiddetli mukavemetiyle karşı karşıya kaldı. İsrail ordusu ilerleyemedikten sonra yoğun hava ve kara bombardımanını başladı. Karşılığında, bir plana göre, Ürdün ordusu Ürdün Vadisi'ne doğru ilerledi ve İsrail ordusu pusuya düşürüldüğünde büyük bir yenilgiye uğradı. Bu olay, İsrail'e karşı ilk Arap zaferiydi ve İsrail tarihinde ilk kez olarak bu kadar çok asker kurban gitti . Karama Savaşı olarak bilinen bu savaşta Filistin silahlı hareketleri büyük bir rol oynadılar.[138] İsrail'in bu savaştaki yenilgisinin ana nedeni, durumu doğru bir şekilde araştırmamasıdır. İsrail, Altı Günlük Savaşı'ndan sonra Arapların moralinin çöktüğünü ve Ürdün'ün zayıflığı nedeniyle Ürdün'deki Arap-İsrail cephesi en zayıf cephe olduğunu düşünüyordu.[139]

[136] Muhsin Muhammed Salih, *Mahraka el-Kirame 21 Mars 1968*, Zeytune Merkezi Yayınları, Beyrut, 2020, 14.
[137] Süleyman Musa, *Tarih el-Ardan el-Siyasi el-Muasr 1967-1995*, Ürdün Tarihi Komitesi Yayınları, Amman, 2011, 33.
[138] Mazin İzzettin**,** *el-Askeriye el-Filistiniye 1948-1974*, Dar el-Eytam el-İslamiye, Ramallah 2009, 193-194.
[139] Mahmut, *a.g.e.*, 27.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKİM 1973 YOM KİPPUR SAVAŞI VE IRAK'IN TUTUMU

1.1. Mısır - Suriye ve İsrail'in Hazırlıkları

1.1.1. Mısır ve Suriye'nin Savaş Öncesi Hazırlıkları

Cemal Abdünnasır 28 Eylül 1970'te öldü ve yardımcısı Enver Sedat[140] Mısır cumhurbaşkanı oldu.[141] Ancak Enver Sedat, Mısır'da ve Arap dünyasında Nasır kadar güçlü ve popüler değildi. Bu nedenle cumhurbaşkanı olduktan sonra iç düzeyde Nasrîler'i iktidardan uzaklaştırmak, komünistlerin ve solcuların devlet siyasetindeki rolünü azaltmak, Nasır'ın aksine, Mısır'daki İslamcı teşkilat ve partilere yaklaşmak ve siyasi mahkumlarını serbest bırakıp onlara devlet kurumlarında rol vermek gibi birçok değişiklik yapmaya başladı.[142]

1970'in başlarında Mısır cumhurbaşkan, İsrail'in işgal ettiği Mısır topraklarından çekilmesine ilişkin Güvenlik Konseyi'nin 1967 tarihli ve 242 sayılı kararını uygulamak için bazı diplomatik girişimlerde bulundu, ancak çabaları başarısız oldu.[143] Bu nedenle, Sina Yarımadası[144]'nı kurtarmak için askeri seçeneği hükümetinin gündemine aldı ve çeşitli törenlerde defalarca bunu duyurdu. Ayrıca silah ve askeri teknoloji satın almak için Moskova'yı birkaç kez ziyaret etti. Böylece Mısır, 1972 ve 1973 yılları arasında Sovyetler Birliği ile MiG-21 Uçağı, Sam -SA-6

---

[140] Muhammed Enver Sedat (1918-1981): Siyasi ve askeri bir liderdi. 1918'de Mısır'ın Minufiye eyaletindeki bir köyde doğmuştur. 1952'de monarşiyi deviren özgür subaylardan biriydi ve 1970'ten 6 Ekim 1981'de askeri bir gösteride suikaste uğradığı tarihe kadar Mısır Cumhurbaşkanlığı görevini yapmıştır. Bkz: Münir el-Baalbeki, *Mu'cem E'lam li-Eşhür el-A'lam el-Arap,* Darül-ilim lil-Melayin, Beyrut, 1992, 28.

[141] Zeki el-Buhayri, *Tarih el-Mısır el-Hadis ve el-Muasır,* Dar Nehde el-Şarkiyye, Kahire, 1996, 193.

[142] Zakaria Süleyman Biyumi, *el-İhvan el-Müslimün beyne Abdünnasır vel Sedat min 1952-1981,* Vehbe Kütüphanesi, Kahire, 1987, 20-21.

[143] Hasan el-Bedri, *Harp Ramazan,* (5. Baskı), Mısır Genel Kitap Kurulu, Kahire, 1987, 41.

[144] Sina Yarımadası: Mısır'da üçgen şeklinde bir çöl adadır. Asya kıtasının batısında ve Mısır'ın kuzey doğusunda yer almaktadır. Yüzölçümü 60.088 kilometrekareye ulaşıyor ve Mısır topraklarının %6'sını oluşturuyor. Kuzeyden Akdeniz, güneyden Kızıldeniz ile çevrilidir. Ayrıca, Asya ve Afrika kıtalarını birbirine bağlıyor ve en önemli yerleri Süveyş Körfezi, Süveyş Kanalı ve Akabe Kanalıdır. Bkz: el-Kahin Hüsni es-Samiri, *en-Niyet el-İsraili fi Şibhe Ceziret Sina,* Kudüs Üniversitesi, Kudüs, 2004, 41.

Gainful-9 füzeleri ve çeşitli elektronik savaş teçhizatı dahil olmak üzere silah tedariki için bir anlaşma imzaladı. Ancak son zamanlarda Sovyetler Birliği, ABD ile, özellikle Füze Kalkanı Azaltma Anlaşması ve stratejik saldırı silahlarını kontrol etme anlaşması gibi bir dizi işbirliği belgesi imzalamıştı. Bu nedenle Sovyetler Birliği silahlarını belirlenen zamanda Mısır'a teslim etmedi. Böylece umutsuzluğa kapılan Mısır cumhurbaşkan, Sovyet askeri danışmanlarını kovmaya başladı ve aralarındaki ilişkiler soğumaya başladı.[145]

Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad [146] da Golan Tepeleri'ni kurtarmaya hevesliydi çünkü bölge İsrail tarafından işgal edildiğinde güvenlik bakanıydı ve yenilginin çoğundan sorumlu tutuldu. Bu nedenle, Nisan 1973'te gizlice Kahire'yi ziyaret etti ve Enver Sedat ile Mısır-Suriye Silahlı Kuvvetleri Yüksek Konseyi adlı ortak bir askeri konsey kurdu.[147]

Temmuz 1972'de Mısır cumhurbaşkan, Genel İstihbarat Teşkilatı başkanı, Askeri İstihbarat Direktörü, Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanıyla gizli bir toplantı yaptı ve onlardan Mısır'ın askeri teknoloji açısından İsrail'in önünde olmasını sağlayacak güçlü bir plan hazırlamalarını istedi. Ayrıca onlara Mısır'ın askeri harekatı veya savaş niyeti yokmuş gibi davranmalarını emretti. Planın ana noktaları şunlardı: İç cephe prosedürleri, askeri teçhizatın cepheye taşınması prosedürleri, savaş alanı taktikleri, silahlı kuvvetlerin hazırlıkları, İsrail ordusu hakkında gizli bilgi toplama ve İsrail'e yanlış bilgi verme.[148] Buna göre Mısır askeri istihbarat teşkilatı, silahlı kuvvetler ile işbirliği yaparak Süveyş Kanalı'nın jeolojik ve coğrafi durumu hakkında ayrıntılı bilgi toplamaya, bölgenin topografyasının haritasını ve fotoğraflarını hazırlamaya ve İsrail ordusunun hareketleri, askerleri ve potansiyeli hakkında bilgi edinmeye başladı. Mısır ordusunun önündeki en büyük engel Bar-Lev Hattı idi. Mısır Savaş İstihbarat Teşkilatı'nın bir raporunda, "Ülkemizin ordusu Bar-Lev Hattı'nı geçmek isterse,

[145] Taha el-Mecdub, *Senevat el-A'dad ve Eyyam el-Nesr*, el-Ahram Merkezi, Kahire, 1999, 63.
[146] Hafız Esad (1930-2000): 1930'da Lazkiye ilinin bir bölgesinde doğmuştur. Siyasi ve askeri bir liderdi. 1971'de Suriye Cumhurbaşkanı oldu ve aynı zamanda, kan kanserinden öldüğü 2000 yılına kadar Arap-Suriye Baas Partisi'nin genel sekreterliğini yapmıştır. Bkz: el-Baalbeki, *a.g.e*., 53."
[147] Haşim Osman, *Tarih Suriye el-Hadis Hafız Esad 1971-2000*, Riyaz Yayınları, Beyrut, 2014, 69.
[148] Müşir Ahmet İsmail, *Müzekkerat Ahmet İsmail Vezir el-Harbiye fi Ma'raka Oktober*, (2. Baskı), Dar el-Nahda, Kahire, 2013, 114-117.

ordumuzun yüzde 40 ila 50'si yok edilecek" cümlesi yer almıştır. Ayrıca Enver Sedat'ın eşi anılarında şöyle diyor: "Sovyet uzmanlar Mısır'a Bar-Lev Hattı'nın sadece bir atom bombasıyla yok edilebileceğini söylediler."[149]

Bu nedenle Askeri İstihbarat Teşkilatı bu hattı en az hasarla imha edebilmek ve saldırı sırasında köprüyü inşa etmenin en iyi yolunu belirlemek için Süveyş'in suyu hakkında birçok bilgi topladı. Askeri mühendislik bölümü, Savaş İstihbarat Teşkilatı ile birlikte savaş planlarını hazırladı, İsrail ordusunun yerden ve gökten fotoğraflarını çekti ve İsrail'in savaş durumunda kullanmaya hazırlandığı yakıt deposunun kaynaklarını tespit etti.[150] O sırada Mısır'daki silahlı kuvvetlerin komutanı olan Muhammed Abdülgani el-Cemsi'ye göre, ülkesi birkaç yıldır kapsamlı ve hassas araştırmalar başlatmıştı, hatta yılın her günü ve gecesi araştırmaların yapıldığı noktaya ulaşmıştı. Saldırı için yılın en uzun gecesini belirlemek ve hava kuvvetlerine yardım etmek için bölgedeki hava durumunu bile araştırmıştı.[151]

İstihbarat açısından Mısır o kadar gelişti ki, savaştan birkaç ay önce bu teşkilat, Mısır askeri füze üsleri hakkında hassas bilgilere sahip bir İsrail casusu yakaladı ve ardından 16 Mısırlı daha bu ağa yardım ettikleri için tutuklandı ve hepsi idam edildi. Bu şekilde İsrail istihbarat teşkilatına büyük bir darbe vuruldu.[152] Ayrıca bu teşkilat, Mısır'a çok önemli bilgiler veren ve bu savaşta büyük fayda sağlayan İsrail'in hassas kurumlarına bir casus yerleştirmeyi başardı.[153]

Mısır ayrıca hava savunma bölümünü Hava Kuvvetlerinden bağımsız bir birim olarak ayırarak ordusunu yeni bir şekilde düzenlemeye başladı.[154] Mısır ordusu her yıl Süveyş Kanalı yakınında askerleri kanalı geçmek üzere eğitmek için askeri manevralar düzenliyordu ve İsrail bunun yalnızca askeri bir gösteri olduğuna ve son

[149] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, (Çev. Dindar Hamo), Ahmedi Hani Yayınları, Erbil, 2019, 318.
[150] Taha el-Mecdub, *Harp Oktober Tarik lil-Selam*, el-Heyet el-amma, Kahire, 1993, 61.
[151] Muhammed Abdülgani el-Cemsi, *Müzekkerat Muhammed Abdülgani el-Cemsi*, (2. Baskı), el-Heyet el-Mısrıye el-'Amma, Kahire, 1998, 266.
[152] Eyan Black, *Beni Muris el-Hurup es-Sırrıye li el-İstihbarat el-İsrailiye*, (Çev. Albay İlyas Farhat), Dar el-Mu'terif el-Arabi, Beyrut, 1998, 255.
[153] el-İmam, *a.g.e.*, 167.
[154] el-Farik Muhammed Ali Fehmi, *el-Kuvvet er-Rabi'a (Tarih ed-Difa' el-Cevi el-Mısri)*, Münteda Sur el-Uzbekiye, Kahire, 130.

derece dayanıklı Bar-Lev Hattı'nın Mısır ordusu tarafından geçilemez olduğuna inanarak bunu ciddiye almadı.[155]

1.1.2. İsrail'in Savaş Öncesi Hazırlıkları

1.1.2.1. Bar-Lev Hattı

İsrail, Haziran 1967 savaşı sırasında Sina Yarımadası'nı kontrol ettikten sonra, Süveyş Kanalı boyunca Mısır ile büyük bir cepheyle karşı karşıya kaldı. Bölgeyi korumak için 500.000 askere ihtiyaç vardı ve bu sayı İsrail'in gücünün ötesindeydi. Bu nedenle Genelkurmay Başkanı General Haim Bar-Lev, Mısır ordusunun saldırı girişimlerini önlemek için Süveyş Kanalı'nda güçlü bir savunma hattı oluşturulmasını önerdi.[156]

Böylece Süveyş Kanalı'nın doğusunda 20 ila 22 metre yüksekliğinde, 45 derece eğimli ve 80 kilometre uzunluğunda beton ve çelikten bir savunma hattı kuruldu. Bu hattın maliyeti 238 milyon dolardı. Kanalın sularının altına, düşman ordusunun geçmesi durumunda ateşe verilebilecek yakıt boruları yerleştirildi.[157] Arabaları ve tankları gizlemek ve askerleri hava saldırılarından ve bombardımandan korumak için hattın arkasına tüneller kazıldı. Bu hat boyunca, durumu izlemek için çok sayıda yuvarlak ve kare şekilli gözetleme kuleleri de kuruldu. En arkaya birkaç füze ve topçu birimi yerleştirildi. Bu hattın her tarafı çitle çevirildi ve mayınlandı.[158] Bu hat, yirminci yüzyılın ikinci yarısının en sert siperi olarak kabul edilir.[159]

1.1.2.2. Alon Savunma Hattı

İsrail, Sina'da kurduğu savunma hattı gibi, Suriye ordusunun saldırılarını önlemek için 1967'den sonra Golan Tepeleri boyunca yaklaşık 70 kilometrelik bir savunma hattı kurdu. Bu alan ayrıca bazı tank birimleri ve mayın tarlaları ile

---

[155] el-Keylani**,** *a.g.e***.**, 429.
[156] Fehmi, a.g.e., 336.
[157] Hüseyin el-'Esi, *Hefaya Hisar el-Süveyş (Ma'a Yeum fi Harp Oktober 1973)*, Dar el-Hürriye, Kahire, 1990, 45.
[158] Hawkari Gazetesi, ss. 189, 19 Ekim 1973, 2.
[159] Müşir en-Nesr, *Müzekkerat Ahmet İsmail (Vezir el-Harbiye Oktober 1973)***,** (2. Baskı)**,** Dar el-Nahda, Kahire, 181.

korunuyordu.[160] İsrail, 1967'deki Altı Gün Savaşı'nın bir sonucu olarak Mısır'ın Sina Yarımadası'nı ve Gazze Şeridi'ni, Suriye'nin Golan Tepeleri'ni ve Ürdün'ün Batı Şeriası'nı ve Kudüs'ünü işgal edince, topraklarını kaybeden Arap komşularının saldırmalarını bekliyordu ve bu yüzden sadece bu savunma hatlarını inşa etmekle durmadı. [161] Bu nedenle sürekli bu ülkeleri takip ediyordu ve dönemin İsrail Başbakanı Golda Meir[162] bu konuda şunları söylüyor: "Savaştan bir süre önce Suriye ve Mısır güçlerinin sınırlarda örgütlendiği bilgisini alıyorduk, ama istihbarat teşkilatımız bu askeri hareketlerin savaş amaçlı olmadığını düşünüyordu."[163] İsrail Askeri İstihbarat Direktörü Eli Zeira, bazı istihbarat raporlarının Mısır ve Suriye'den bir saldırının mümkün olabileceğini göstermesine rağmen, savaş tehlikesi olmadığına inandığını söylemektedir.[164] Böylece Eli Zeira, raporunu İsrail hükümetine sunarak Mısır ordusunun hareketlerinin saldırı niyetinde olmadığına dair güvence verdi. ABD'nin Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ayrıca 5 Ekim 1973 Cuma günü İsrail'e Mısır ve Suriye güçlerinin bazı olağanüstü hamleler yapmış olmalarına rağmen saldırma niyetinde olmadıklarına dair güvence verdi.[165]

Bununla birlikte bazı İsrail kaynaklarına göre, birkaç istihbarat kaynağı daha önce İsrail'i Mısır ve Suriye'nin 6 Ekim gecesi saldırmayı planladıkları konusunda uyarmıştı. Fakat bu bilgi ilgili makamlara ulaşana kadar 25 saat soruşturma altında tutuldu ve bu ortamda Suriye ve Mısır, İsrail ordusuna saldırmaya başladırlar.[166] Dönemin İsrail başbakanı bu konuda şunları söylemektedir: "5 Ekim Cuma günü, Suriye'deki Rus danışmanların ailelerinin Suriye'den ayrıldığına dair bir rapor aldık. Haberler hakkında endişelendim, acaba bu Rus aileleri bizim bilmediğimiz bir şey biliyorlar mı? Söylüyordum. Savunma bakanına, başkomutana ve istihbarat direktörüne bu bilgiyi önemli görüp görmediklerini sordum ama gerçek bir tehlike olmadığına dair beni temin ettiler. İstihbarat teşkilatı başkanı bile bana

[160] Cemal el-Ğitani**,** *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, (2. Baskı)**,** Müessese Ruz, Kahire, 1975, 12.
[161] Michael, *a.g.e.*, 412.
[162] Golda Meir (1898-1978): 1898'de Rusya'da doğmuştur. İsrailli bir öğretmen ve politikacıydı. 17 Mart 1969'dan 3 Haziran 1974'e kadar başbakanlık yapmıştır. Bkz: Mesut el-Hevend, *el-Mevsua et-Tarihiye el-Cüğrafiye*, Müessese Haniya, Beyrut, 1997, 396.
[163] Meir, *a.g.e.*, 501.
[164] Eli Zeira, *Harp Yevm el-Gufran*, (Çev. Tevhid Mecdi), Mektebe es-Sakafiye, Beyrut, 1996, 176.
[165] el-Esi, a.g.e., 46.
[166] Black, *a.g.e.*, 250.

gülümseyerek, korkma savaş olmayacak dedi."[167] İsrail şu nedenlerle saldırıyı beklemiyordu:

1. Cemal Abdünnasır'ın ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat, İsrailli uzmanlara göre zayıf ve etkisiz bir adamdı. Bu yüzden yeni başkanın ülkesini yeni bir savaşa sürükleyemeyeceğini düşünüyorlardı.

2. Birçok İsrailli yetkili Mısır'ın İsrail'e yalnızca iki durumda saldırabileceğine inanıyordu: Birincisi, İsrail uçaklarına karşı Sovyetler Birliği'nden savaş uçakları ve İsrail'in kalbine ulaşabilecek uzun menzilli füzeleri alırsa. İkincisi, diğer Arap ülkelerinin savaşa katılmasını sağlarsa. Bu iki koşul olmadan Mısır'ın saldırma şansının olmadığını düşünüyorlardı. Tehdit edebilir, durumu kışkırtmaya çalışabilir ve hatta büyük askeri manevralar yapabilir, ancak savaş başlayamaz.[168]

3. Suriye ile ilgili olarak, 13 Eylül 1973'te Suriye ve İsrail uçakları arasında 13 Suriye uçağının imha edilmesiyle sonuçlanan bir hava savaşı olmasına rağmen, İsrail istihbarat teşkilatı hükümete Suriye'nin herhangi bir askeri tepki vermeyeceğine dair bir kez daha güvence verdi. Suriyelilerin asla ordularına tek başlarına saldırmayacaklarına inanıyorlardı ve onları daha da temin eden şey, saldırıdan kısa bir süre önce Suriye'nin bazı ordu birliklerini Ürdün sınırından geri çekmesiydi ve İsrail bunu gerilimi azaltma olarak yorumladı.[169]

1.2. Ekim 1973 Savaşı "Yom Kippur"

Enver Sedat 28 Ağustos 1973'te Şam'ı ziyaret ettikten sonra Hafız Esad ile 6 Ekim 1973'te hem Sina hem de Golan cephelerinde aynı anda İsrail ordusuna saldırmayı planladılar.[170] Bu tarihi belirlemenin nedeni, Yom Kippur[171] Günü'ne denk gelen Cumartesi olmasıdır.[172] Bunun üzerine Mısır ordusu, 6 Ekim saat 14:00'te hava saldırıları ile harekata başladı. Yaklaşık 250 savaş uçağı, üç hava üssünü, Hawk füze rampalarını, üç liderlik karargahını, topçu mevzilerini ve Bar-Lev

[167] Meir**,** *a.g.e.*, 504.
[168] Michael, *a.g.e.*, 412-416.
[169] Meir, *a.g.e.*, 502.
[170] Enver Sedat, *el-Bahs 'an ez-Zat,* el-Mısri el-Hadis Kütüphansei, İskenderiye 1977, 327.
[171] Yom Kippur: Yahudi takviminde kutsal bir gün olarak resmi tatildir ve bu gün İsrail'de hayat duruyor. Marketler, toplu taşıma, okullar ve diğer tüm sektörler kapalı olacak. Gazeteler ve televizyon yayınları bile duruyor. Bkz: Meir, *a.g.e.*, 503.
[172] el-Cemsi, *a.g.e*., 226.

Hattı'ndaki radar istasyonlarını bombalamaya başladı. Bu arada 2.000 topçu ve füze rampası, İsrail askerlerini tünellerine girmeye zorlamak için 53 dakika boyunca siperleri bombalamaya başladı. Bu saldırı İsrail hava kuvvetlerini 48 saat etkisiz hale getirerek bu ülkeye büyük zarar verdi.[173]

Bundan sonra yaklaşık 4.000 asker 250 küçük gemi ve sis bombasıyla Süveyş'in sularını geçti. Aynı zamanda, bir mühendislik birimi, komando timi ile işbirliği içinde, İsrail'in ateşe vermek üzere hazırladığı yakıt borularını kapatmak için Süveyş sularına girdi. Mısır'ın "Sa'ika" olarak bilinen özel kuvvetleri, İsrail ordusunu desteklememesi için liderlik karargahlarına ve topçu rampalarına saldırdı.[174] Askeri mühendislik birimi İsrail'in savunma hattının etrafındaki mayın tarlalarını ve dikenli tellerini temizledi. Daha sonra toprak siperleri yok etmek için hemen su pompalarını Bar-Lev Hattı'nın doğu tarafına taşıdı. Ayrıca, operasyonda büyük rol oynayan Mısır'ın paraşütçü birliği Süveyş Kanalı'nın doğusuna indi.[175] Aynı akşam Mısır ordusu Bar-Lev Hattı'nı kırdı ve 11 köprüyle hattı geçerek 15 kilometre derinlikte Sina'yı kontrol etmeyi başardı. Suriye cephesinde ise saat 14.00'te siperlere yapılan ağır ve yoğun bombardımanla saldırı başladı. Ardından hava kuvvetleri, Golan Tepeleri'ndeki İsrail ordusunun radar istasyonlarını, topçularını, siperlerini ve kalelerini bombalamaya başladı. Mısır ordusu gibi Suriye ordusu da hazırladığı planda büyük başarı elde etti. Savaşın ilk gününde önemli ölçüde ilerledi ve İsrail ordusunu şok etti.[176] Bu aşamada İsrail ordusu, savunma hatlarının imha edilmesi, çok sayıda askerin öldürülmesi, yaralanması ve esir alınması ve hava kuvvetlerinin uçaklarının üçte birini kaybetmesi nedeniyle son derece zor bir durumdaydı.[177] Dönemin başbakanı, "Mısırlılar Kanal'ı geçtiler ve kuvvetlerimiz Sina'da yenildi. Suriyeliler de Golan Tepeleri'ne ilerlediler. Her iki tarafta da hasar büyüktü. Bu yüzden savaşın ilk gününde İsraillilerle konuştum ve bu çok zor bir görevdi, çünkü hepimizin iyiliği için tüm gerçeği söylememem

[173] el-Bedri, *a.g.e.*, 115.
[174] el-Farik Abdulmunim Vasıl**,** *es-Sira' el-Arabi el-İsraili (Min Müzekkerat ila Zikreyat),* eş-Şerk ed-Düveliye Kütüphanesi, Kahire, 2002, 185.
[175] Hawkari Gazetesi, ss. 189, 19 Ekim 1973, 3.
[176] el-Savra Gazetesi, ss. 1578, 7 Ekim 1973.
[177] Şavit, *a.g.e.*, 278.

gerektiğini biliyordum." dedi.[178] Bir Irak gazetesinin Tel Aviv radyosundan aldığı habere göre, ekonomi bakımından İsrail savaşın ilk üç gününde 850 milyon dolar zarara uğramıştır.[179]

8-9 Ekim'de İsrail Hava Kuvvetleri her iki cepheye de kapsamlı bir bombardıman başlattı. Mısır cephesinde en şiddetli çatışma Mısır Hava Savunma Kuvvetleri ile İsrail Hava Kuvvetleri arasında yaşandı. Sonuç olarak, Mısır Hava Savunma Kuvvetleri birkaç uçağı imha edebildi ve savaşta başarılı oldu.[180] Suriye cephesinde ise İsrail savaş uçakları Şam'da hem askeri hem de sivil hedefleri bombaladı. Savunma bakanlığı binası, hava kuvvetleri komutanlığı binası, radyo istasyonu, elektrik santrali, Humus'taki petrol rafinerisi, Tartus ve Lazkiye'deki petrol depoları bombalandı. Ayrıca, kara kuvvetlerinin Suriye ordusunun ilerleyişini durdurmasına yardım etmek için tankları bombaladı, ancak başarısız oldular.[181] Savaşın ilk on gününde başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerinin ordusu üstündü ve Sina Yarımadası'nın büyük bölümünü kontrol edebildi.[182]

İsrail ayrıca Ürdün cephesinin açılmasından da korkuyordu. Bu cephe Arap-İsrail savaşının üç ana cephesinden biriydi ancak Kara Eylül Olayları'ndan[183] sonra Ürdün Kralı bu cepheyi açmaya hazır değildi ve Suriye'ye sadece bir zırhlı birlik gönderdi.[184] Suriye ve Mısır'ın yanında savaşa giren Arap ülkeleri arasında Irak, Cezayir, Libya, Fas, Suudi Arabistan, Sudan, Kuveyt ve Tunus yer aldı. Diğer ülkeler güçlü bir ordunun olmaması nedeniyle savaşa katılmasalar da savaşı parayla desteklediklerini ilan ettiler.[185] Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye'ye hava ve deniz

---

[178] Meir, *a.g.e.*, 511.

[179] Hawkari Gazetesi, ss. 188, 12 Ekim 1973.

[180] el-Cemsi, *a.g.e*., 361-362.

[181] Cemal Hammad, *el-Ma'arik el-Harbiye 'ala el-Cephe el-Mısriye*, Dar eş-Şuruk, Kahire, 2002, 224.

[182] Mahmud Riyad, *Müzekkerat 1948-1978*, (2. Baskı), Müstakbel el-Arabi Yayınları, 1985, 451.

[183] Kara Eylül Olayları: Ürdün ordusunun 1968 Karameh Muharebesi'nde Filistinli hareket ve örgütlerin yardımıyla kazandığı zaferin ardından tüm Arap ülkelerinden gençler Filistin silahlı hareketlerine katılmak için Ürdün'e gidiyorlardı. Ülkede güçlenen Filistin silahlı hareketleri 1971'de Ürdün'de cumhuriyetçi bir devlet kurmak ve bu yolla Filistin'i özgürleştirmek için Kral Hüseyin'i öldürmeye kalkıştılar. Bu yüzden Eylül 1971'de Ürdün ordusu Filistin Kurtuluş Örgütü'nün çok sayıda üyesini öldürdü ve birçoğu Lübnan'a kaçtı. Bu olaylardan sonra Mısır ile Ürdün arasındaki ilişkiler soğudu. Bkz: İsameddin Ferec, *Munazzama el-Tahrir el-Filistiniye 1964-1993*, el-Mahrusa Araştırma ve Yayın Merkezi, Kahire, 1998, 194.

[184] Meir, *a.g.e.*, 515.

[185] Mahmut, *a.g.e*., 26.

yoluyla yardım ediyordu. Her iki ülkeye de 15.000 ton askeri teçhizat teslim etmek için çeşitli uçaklarla 900 uçuş gerçekleştirdi. Bununla birlikte, Sovyet yardımları, hem miktar hem de silah türü açısından ABD'nin İsrail'e yaptığı yardımlardan daha azdı.[186]

10 Ekim'de ABD, İsrail'in ihtiyaç duyduğu tüm silah ve askeri teçhizatı, özellikle gelişmiş tanksavar füzeleri ve uçaksavar silahlarını "Nickel Grass Operasyonu" adı altında büyük bir hava köprüsünden taşıyabildi. Bunun amacı İsrail'in özellikle hava kuvvetleri ve tanklarda uğradığı zararı hızla telafi edebilmesiydi.[187] ABD bu operasyonda 228 nakliye uçağı kullandı ve 13 Ekim'den 14 Kasım 1973'e kadar 33 gün sürdü. Böylece hava kuvvetlerine ait uçaklarının %24'ünü kullandı. Ayrıca İsrail'in sivil uçakları ve ABD'nin donanması da İsrail'e yardımları taşımak için kullanıldı.[188] İsrail'e istihbarat konusunda da yardım ediyordu. 13 Ekim öğleden sonra, Lockheed SR-71 adlı ABD bir casus uçağı Sina ve Suriye üzerinden uçtu ve savaş cephesindeki tüm durumu kaydetti. Mısır hava savunma kuvvetleri onu vurmaya çalıştı, ancak sistemden daha hızlı olduğu için düşüremedi. Bu, ABD'nin İsrail'e uçak tarafından kaydedilen tüm fotoğrafları ve bilgileri verdiği anlamına geliyordu. Böylece İsrail, Mısır kuvvetlerinin kanalın doğusundaki ve batısındaki durumundan tamamen haberdar oldu.[189] İki gün sonra aynı uçak tekrar savaş alanlarının üzerinden uçtu. Askeri komutanlar, kanalın batı bölgelerindeki durumuna ilişkin bilgilerin sızdırılabileceğine inandıklarından, savaş bakanına bölgenin güvenli hale getirilebilmesi ve savunma dengesinin yeniden sağlanabilmesi için kuvvetlerin eski mevzilerine çekilmesini önerdiler. Ancak bakan, ordunun geri çekilmesinin askerlerin moralini etkileyeceğini ve İsrail yönetiminin bunu bir zayıflık işareti olarak gördüğünü düşünerek teklifi reddetti.[190]

ABD yardımı savaşın dengesini değiştirmede önemli bir rol oynadı. İsrail ordusu, Mısır'ın ikinci ve üçüncü orduları arasında bir boşluk olduğunu hissetti ve savunma ve geri çekilmeden saldırı ve ilerlemeye geçti. Suriye ordusunu Golan

[186] Saadeddin Şazili, *Müzekkerat Harp Oktober*, (4. Baskı), Dar Bahüs el-Şarkla Avsat, San Francisco, 2004, 182.
[187] Fethi Memduh Enis**,** *Keyfe Yümkin Hezimet İsrail*, Dar el-Ahmedi Yayınları, Kahire, 2004, 81.
[188] el-Cemsi, *a.g.e.***,** 397.
[189] Hammad, *a.g.e.*, 236.
[190] Şazili, *a.g.e.*, 278-279.

Tepeleri'nde yendi ve o ülkenin topraklarının derinliklerine ilerleyerek 20 mil ötedeki Dımaşk'ı işgal etmekle tehdit ediyordu. Mısır cephesinde Süveyş Kanalı'nın doğu tarafından beş kilometre genişliğindeki bir hattı kontrol etti.[191]

22 Ekim'de Güvenlik Konseyi, Orta Doğu'daki durumla ilgili özel bir toplantı yaparak, savaşan tarafları 12 saat içinde savaşı durdurmaya ve güçlerini yerinde tutmaya çağırdı. Ayrıca, savaşan taraflarla bağları olan ülkelerin, savaşı durdurmak ve 1967 tarihli 424 sayılı kararın tüm maddelerini uygulamak için müdahale etmelerini talep etti.[192] Aynı gün Mısır, Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararını kabul etti.[193] 24 Ekim'de Suriye de savaşı durdurmayı kabul etti.[194] Ama İsrail bundan faydalanarak Mısır'ın üçüncü ordusunu 12 bin asker ve 200 tankla kuşattı ve Kahire'ye 12 mil yaklaştı.[195] İsrail'in ateşkesi ihlal etmesi, Mısır'ın üçüncü ordusunun çöküşünden korkan Sovyetler Birliği'ni öfkelendirdi. Bu nedenle gerekirse tek taraflı olarak müdahale edeceğini açıkladı. Buna karşılık ABD, Sovyetler Birliği'nin tek taraflı eylemini bir tehdit olarak gördüğünü ve sonucunun ne olacağını bilmediğini açıkladı. Bunun üzerine ABD, atom kuvvetlerini tüm dünyada teyakkuz haline getirdi. Durum o kadar gerginleşti ki atom savaşı patlak vermek üzereydi. Ancak diplomatik baskılar İsrail'i ateşkesi kabul etmeye zorladı ve savaş 27 Ekim 1973'te sona erdi.[196]

Kaynaklar, savaş taraflarının kayıpları ve maddi hasarları hakkında farklı istatistikler göstermektedirler. İsrail'in bu savaşta kazandığı zaferine rağmen, bu ülkenin kaynaklarına göre İsrail'in askeri kazanımları gecikti, İsrail ordusu efsanesi yok edildi ve İsraillilerin liderliklerine ve ordularına olan inancı kırıldı.[197] Bu savaş Mısır'da Ekim Savaşı veya Ramazan Savaşı, Suriye'de Tişrin et-Tahririye Savaşı ve İsrail'de Yom Kippur Savaşı olarak bilinmektedir.[198] 11 Kasım 1973'te İsrail ve Mısır bir anlaşma imzaladılar ve anlaşmanın maddeleri şunlardı:

---

[191] Michael, *a.g.e.*, 419.
[192] Hawkari Gazetesi, ss. 190, 26 Ekim 1973.
[193] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1846, 23 Ekim 1973.
[194] Hawkari Gazetesi, ss. 190, 26 Ekim 1973.
[195] Michael, *a.g.e.*, 419.
[196] Robert J. McMahon, *Cengi Sard*, İdia Yayınları, (Çev. Şanaz Remzi), Süleymaniye, 2017, 239.
[197] Şavit, *a.g.e.*, 278.
[198] Michael, *a.g.e.*, 418.

1. İki taraf, Güvenlik Konseyi'nin ateşkesi yakından denetleyeceği konusunda anlaştılar.

2. İki taraf, güçlerini 22 Ekim'de içinde bulunduğu sınırlara geri çekmek için BM gözetiminde müzakere etmeyi kabul ettiler.

3. Süveyş Şehri'ne günlük su, yiyecek, erzak ve ilaç sağlanacak ve şehirdeki tüm yaralı siviller nakledilecek.

4. Kanalın doğu yakasına sivil harekete ve yardım gönderilmesine hiçbir engel olmamalıdır.

5. Kahire-Süveyş yolu üzerindeki İsrail'in kontrol noktalarının yerine BM kontrol noktaları yerleştirilecek. Süveyş yolunun sonunda, BM ve İsrailli subaylar Kanal kıyısındaki durumu izleyecekler.

6. Kahire-Süveyş yolunda BM kontrol noktaları kurulunca, iki taraf arasında savaş esirleri ve yaralıları takas edilir.[199]

Mısır'dan sonra, Suriye ve İsrail, BM arabuluculuğuyla 31 Mayıs 1974'te Golan Tepeleri'nden güçlerini çekme konusunda anlaştılar.[200]

1.3. 1973 Petrol Ambargosu (1973 Petrol Krizi)

Ekim 1973 savaşının başlangıcında, Arap ordusu iyi bir başarı elde etmişti ve İsrail için ciddi bir tehdit oluşturmuştu. Ancak ABD'nin İsrail'e yaptığı yardım[201] savaşın dengesini değiştirdi. Bu nedenle Arap ülkeleri, İsrail ve ABD'nin baskılarına yanıt vermenin ve savaş dengesini ikinci kez zafere çevirmenin yolunu arıyorlardı ve petrol sektörünü farklı bir silah olarak kullanmayı düşünüyorlardı. O zamanlar dünya pazarlarına günde yaklaşık 20.800.000 varil petrol ihraç eden petrol üreten Arap ülkeleri, petrolün savaştaki rolünü tartışmak üzere bir konferans düzenlemeye çalışıyorlardı. 8 Ekim 1973'teki OPEC[202] toplantısında, petrol fiyatını %70 artırmayı

[199] Dayan, *a.g.e.*, 366-367.
[200] el-Mecdub, *a.g.e.*, 84.
[201] Hawkari Gazetesi, ss. 189, 19 Ekim 1973.
[202] OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü): 1960 yılında Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, İran ve Venezuela tarafından Bağdat'ta kurulmuş uluslararası bir petrol ihracat örgütüdür. Ardından Katar, Libya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvador ve Gabon örgüte katıldılar. Örgütün amacı, petrol üretim seviyesini sınırlamak ve petrol fiyatını yükseltmektir. Örgütün ilk merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindeydi ve daha sonra Avusturya'nın başkenti Viyana'ya nakledildi.

önerdiler. Ancak bazı şirketlerin ve hükümetlerin baskısı altında OPEC, fiyatı %20'den fazla artırmayı reddetti.[203] Bunun üzerine Arap ülkeleri, ABD'ye ve İsrail'e yardım eden tüm ülkelere karşı petrol ambargosu hazırlamaya başladılar. 12 Ekim'de, Aramco'nun dört hissedarı olan Exxon, Texaco, Mobil ve Chevron'un yöneticileri, ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Alexander Haig'e, ABD'nin İsrail'e yapacağı herhangi bir ek yardımın Arap devletleriyle ilişkileri olumsuz etkileyeceğine ve petrol fiyatının çok artacağına dair bir not gönderdiler.[204] 15 Ekim'de OPEC üyesi Arap ülkeleri, Mısır ve Suriye ile birlikte İsrail'e baskı yapmak ve 1967 savaşında işgal ettiği bölgelerden çekilmeye zorlamak için başta ABD ve bazı Avrupa ülkeleri olmak üzere İsrail'i destekleyen ülkelere petrol ihracatını durdurmaya karar verdiler.[205] 17 Ekim'de Arap petrol bakanları Kuveyt'te bir araya geldiler ve toplantıda üç öneri sunuldu:

1- ABD'ye petrol ihracatını durdurmak, ABD ekonomik kurumlarındaki Arap hisselerini geri çekemek, diplomatik ilişkileri kesmek ve Arap ülkelerindeki ABD şirketlerini kamulaştırmak.

2- Sadece ABD'ye petrol ihracatını durdurmak ve ABD ekonomik kurumlarındaki Arap ülkelerinin hisselerini geri çekemek.

3- Petrol üretimini %5 azaltmak ve Arap ülkelerinin ABD'ye petrol ihracatını en aza indirmek.

Son olarak, petrol fiyatlarını artırmak için petrol üretim seviyesinin %5 oranında düşürülmesini öngören üçüncü öneri üzerinde anlaştılar.[206] Aynı gün Suudi Arabistan Kralı Faysal,[207] ABD Başkanı'na gönderdiği resmi mektupta, İsrail'e gönderilen askeri yardımın iki gün içinde durdurulmaması halinde Arap ülkelerinin petrol ambargosu uygulayacaklarını duyurdu.[208] ABD başkanı, petrol ambargosunun ülkesi üzerindeki etkilerini araştırmak için bir komite kurdu. Komite raporunda

---

Bkz: Robert Sliter, *Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda*, (Çev. Soran Ali), İdia Yayınları, Süleymaniye, 2016, 79.

[203] Serhan Abdullah, *en-Naft ve el-Sira' ma'a el-İhtikarat el-Ecnebiya*, Beyrut, 1998, 22.

[204] Sliter, *a.g.e.*, 93.

[205] Heysem el-Keylani, *el-İstraticiyat el-Askeriye lil-Hurub el-Arabiye–el-İsrailiye 1948-1988*, 389.

[206] Abdüssettar el-Tavila, *Harp es-Saat es-Sit ve el-İhtimalat el-Harp el-Hamisa*, 369.

[207] Faysal bin Abdülaziz el-Suud (1906-1975): 1906'da Riyad'da doğmuştur. 1962'de Suudi Arabistan Kralı olmuş ve 1975'te suikasta uğramıştır. Bkz: Münir el-Baalbeki, *a.g.e.*, 339.

[208] Robert Sliter, *Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda*, 93-94.

şunlara vurgulandı, "Arap ülkeleri ABD'ye herhangi bir baskı yapamazlar. Çünkü Arap petrolü ABD'nin ithal ettiği toplam petrolün sadece %6'sını oluşturuyor." Ayrıca İsrail, Arap petrol ambargosu tehdidinin hiçbir etkisinin olmayacağını tüm lobi ve medya araçlarıyla küresel ve Amerikan kamuoyuna da gösterdi.[209] Bu yüzden ABD başkanı tehditlere aldırmadı ve ABD Kongresini İsrail'e 2,2 milyar dolarlık yardım sağlamaya ve durumu denetlemek için Akdeniz'e iki uçak gemisi göndermeye acilen çağırdı. Buna karşılık, 18 Ekim'de Birleşik Arap Emirlikleri, ABD'ye petrol ihracatını durduran ilk ülke oldu. İki gün sonra Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve Katar petrol ihracatını durdurdu ve 25 Ekim'de Umman Sultanlığı petrol ihracatını durdurdu.[210] Petrol ambargosundan kaynaklanan müteakip olaylar, ABD Komitesi'nin raporunun birkaç nedenden dolayı tamamen yanlış olduğunu kanıtladı:

1- ABD o zamanlar dünyanın en büyük petrol kullanıcısıydı. ABD dünya nüfusunun sadece %6'sını oluştururken, dünya petrolünün %33'ünü kullanıyordu. Ayrıca ülkesine yapılan petrol ithalatını da artırmaya devam etti. 1970'te %25 artarken, 1973'te %35'e yükseldi.

2- ABD son zamanlarda Kuzey Denizi ve Alaska'da büyük bir petrol bulma ve üretme sürecine girmiş olsa da iç talepleri karşılayamaıyordu.[211]

3- Aralık 1973'te bir varil petrolün fiyatı 3 dolardan 12 dolara yükseldi. Tehlikeli bir durum ABD ve Batı Avrupa'daki akaryakıt istasyonlarını sardı. Sürücüler, yakıt fiyatlarından birkaç sent tasarruf etmek için bir istasyondan diğerine gidiyorlardı. Hükümetler yakıt kullanımını azaltmaya çalıştılar ve sürücülerden haftada bir gün hiçbir şekilde arabalarını kullanmamalarını istediler. Hükümetler gerilimin bitmesini beklerken, petrol fiyatlarındaki yükselişin devam etmesi onları hayal kırıklığına uğrattı.[212]

Ambargo, İsrail'i destekleyen ülkeler için beklenmedik ve şok edici bir duruştu. Ambargo uygulanmadan önce dünya piyasalarına günde 20.800.000 varil

[209] Abdüssettar el-Tavila, *Harp es-Saat es-Sit ve el-İhtimalat el-Harp el-Hamisa*, 369.
[210] Şeyma Misic Beke el-Ziyadi, *en-Neft el-Arabi el-Halici fi Siyase el-Vilayat el-Muttehida el-Amerikiye 1973-1980*, Yüksek Lisans Tezi, Kufe Üniversitesi, 2005, 73.
[211] el-Ziyadi, *a.g.e.*, 370.
[212] Robert Sliter, *Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda*, 96-97.

petrol ihraç eden Arap ülkeleri, ambargonun uygulanmasının ardından dünya piyasalarına günde 15.800.000 varil petrol ihraç ediyorlardı. Yani, petrol üretimi günde 5.000.000 varil azaldı. Diğer üretici ülkeler, özellikle ABD ile dost olanlar, petrol piyasalarındaki bu boşluğu dolduramadılar. Örneğin, İran petrol üretim seviyesini artırmaya çalıştı, bunu günde sadece 600.000 varil artırabildi. Yani petrol piyasaları günlük 4.400.000 varil açık yaşadı. Bu durum Avrupa ülkelerindeki ekonomik durum için ciddi bir tehdit oluşturuyordu ve ABD'nin depoladığı petrol giderek azalıyordu.[213] Vietnam'daki ABD askerleri bir yakıt kriziyle karşı karşıya kaldılar ve askeri teçhizatlarına yakıt sağlayamazlardı. Bir raporda, Savunma Bakanlığı Beyaz Saray'a yakıt krizi çözülmediği takdirde Vietnam'daki askeri operasyonları sınırlamak zorunda kalacağını bildirdi. Akdeniz'de İsrail'e destek veren ABD'nin savaş gemileri de aynı krizle karşı karşıya kaldılar.[214] Ülke genelinde petrol ambargosu çok zor bir dönemde geldi çünkü petrol üretiminde fazla üretim olasılığı yoktu ve böyle bir ambargoyla hiç karşılaşmamışlardı. Amerikalılar arabasız ya da sosyal refah araçları olmadan yaşamaya alışkın değildiler. Endişeli ve umutsuz hale geldiler ve zor bir duruma neden oldukları için Arapları ve İsrail'i azarlıyorlardı. Kendilerinden binlerce kilometre uzaktaki atom felaketine yol açacak bir topluma, siyasi çatışmalarını çözemeyen insanlara neden kurban edilsinler? Normalde, petrol fiyatlarında büyük bir artış olursa bir tür ekonomik çöküş olacaktır ve bu gerçekten ABD'nin bazı sektörlerinde hissedildi.[215] Bu nedenle 21 Kasım 1973'te Henry Kissinger Arap ülkelerini tehdit etti ve petrol ambargosunun devam etmesi halinde onlara karşı askeri güç kullanma seçeneğinin açık olacağını ilan etti. Arap ülkeleri, ABD veya başka bir ülke, üzerlerinde daha fazla baskı yapma tehdidinde bulunursa petrol üretimini %80'e düşüreceklerini söylediler.[216] 4 Kasım 1973'te Arap petrol bakanları ikinci kez Kuveyt'te bir araya geldiler ve bazı kararlar aldılar. Bunlardan en önemlisi:

[213] Hani Habib, *en-Neft (İstiraticiyen ve Emniyen ve Askeriyen ve Tenmeviyen, Mastar es-Serve ve et-Taka ve el-Ezmat)*, Matbuaat Şirketi Yayınları, Beyrut, 2006, 114.
[214] Yusuf Halife el-Yusuf, *el-İktisad es-Siyasi lil-Neft (Rüye Arabiye li-Tetevuratihi)*, el-Vahdet el-Arabiye Araştırma Merkezi, Beyrut, 2015, 252.
[215] Robert Sliter, *Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda*, 98.
[216] Abdüssettar el-Tavila, *Harp es-Saat es-Sit ve el-İhtimalat el-Harp el-Hamisa*, 370.

1- Petrol üretimini %25 azaltmak ve İsrail işgal altındaki Arap topraklarından çekilmek zorunda kalana kadar aylık %5 azaltmaya devam etmek.

2- ABD'ye petrol ihracatını durdurmaya devam etmek.

3- İsrail'e yardım etmeye hazır olması nedeniyle Hollanda'ya petrol ihracatının durdurulması.[217]

Arap ülkeleri, dost ülkelere daha önce olduğu petrol ihraç edeceklerine dair güvence verdiler. Arap petrol bakanları toplantısının kararlarını izlemek ve uygulamak için Suudi Arabistan, Kuveyt ve Libya'nın temsilcilerinden oluşan bir komite de oluşturdular. Komitenin bir diğer görevi de ABD'ye hiçbir miktarda petrol gönderilmemesini sağlamaktı. Suudi Arabistan bu amaçla petrol satın alan şirketler ve gemilerin isimlerini bir listeye kaydetti ve petrolü satın alan ülkeler listeyi imzalamak zorunda kaldılar. Tüm bu süreç elektronik bir sistem altında yürütülüyordu.[218]

Kuveyt, 23 Ekim'de Hollanda'ya petrol ihracatını durdurunca, bir gün sonra Katar ve 2 Kasım'da Suudi Arabistan da bu ülkeye petrol ihracatını durdurdular.[219] Hollanda'ya uygulanan petrol ambargosunun ülkenin durumu üzerinde büyük etkisi oldu. Öyle ki 30 Kasım 1973'te Hollanda hükümeti Pazar günleri araba çalıştırmama kararı aldığını, hiçbir aracın saatte 60 kilometreden fazla gitmesine izin vermeyeceğini ve ülkede sadece 65 gün yetecek yakıtı olduğunu duyurdu.[220]

22 Aralık 1973'te OPEC üyeleri, petrol fiyatlarının durumunu ve artan petrol talebini araştırmak için Tahran'da bir araya geldiler. OPEC'in uzman komitesinin petrolün fiyatı ve enerji sektörü üzerindeki etkisi dikkate alınarak hazırladığı raporda, petrol fiyatlarının varil başına 17 dolara yükseltilmesi önerildi. İran Şahı ülkesini yeniden inşa etmek istediği için İran da yüksek petrol fiyatını destekledi. İran bir yandan petrol üretim seviyesini artırırken diğer yandan yüksek fiyatlı petrol satıyordu ve bu durumdan en çok İran yararlandı. Bununla birlikte, bazı OPEC üyeleri, petrol fiyatlarının daha fazla yükselmesi durumunda küresel sanayinin

[217] Hasan el-Bedri, *Harp Ramazan (el-Cevle el-Arabiye el-Urraba Oktober 1973)*, 283.
[218] Şeyma Misic Beke el-Ziyadi, *en-Neft el-Arabi el-Halici fi Siyase el-Vilayat el-Muttehida el-Amerikiye 1973-1980*, 74.
[219] el-Ziyadi, *a.g.e.*, 76.
[220] Hawkari Gazetesi, ss. 191, 2 Kasım 1973.

çöküşüne yol açabileceğini ve bunun da petrol üreten ülkelere zarar vereceğini belirtti. Bu yüzden petrolün varil fiyatı 11,65 dolar olarak belirlendi.[221]

Japonya, İsrail'i destekledikten sonra Arap ülkelerinden petrol ambargosu ile karşı karşıya kaldı. Japonya büyük bir sanayileşmiş ülke olarak Basra Körfezi petrolünün %40'ını ithal ediyordu.[222] Bu da Japonya halkının günlük yaşam tarzında büyük bir değişikliğe neden olan bir şoktu. Tokyo, bir petrol ambargosuyla karşı karşıya kalırsa, büyük ABD petrol şirketlerinin kriz sırasında petrol tedarik edeceklerini tahmin etmişti ancak ABD Dışişleri Bakanlığı, onları Japonya ile işbirliği yapmayı taahhüt etmeyi reddetti. Bu durum Japon hükümetini başka önlemler almaya zorladı. Bu nedenle dönemin başbakan yardımcısı Arap liderlerle temasa geçerek Tokyo'nun ABD'nin bölgedeki politikasına verdiği desteği değiştirdiğini ve Arapları desteklemeye karar verdiğini söyledi. Bu nedenle Tokyo, Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını destekleyerek İsrail'e 1967'de işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesi çağrısında bulundu. İsrail'in işgalini de eleştiren Japonya, BM anayasası ve komşu ülkelerin güvenliği kapsamında Filistin halkının haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini belirtti. Ayrıca Filistin Kurtuluş Örgütü'nü resmen tanıdı ve 1977'de Tokyo'daki ofislerini açmalarına izin verdi.[223]

ABD'nin İsrail'e destek politikası ve Arap petrol ambargosu, Avrupa ülkeleri ile ABD arasında bir tür gerginliğe neden oldu. Çünkü o dönemde Batı Avrupa ülkeleri petrol tedariki ve bölgenin istikrarını sağlamak için tüm gücüyle çalışıyorlardı. Bu amaçla, bu ülkelerden bazıları petrol sağlamak için bağımsız hareket etmeye başladılar. Özellikle Kuzey Atlantik Antlaşması'nın (NATO) bazı üyeleri, ABD'nin İsrail'e yardım etmek için havaalanlarını ve askeri üslerini kullanmasına izin vermediler.[224] Bu durum Avrupa ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkiyi tehdit ettiği için ABD ve diğer sanayileşmiş ülkeler petrol ambargosuna karşı 1974 yılında Uluslarar"ası Enerji Ajansı'nı kurdular ve enerjinin uluslararası

[221] Yusuf Halife el-Yusuf, *el-İktisad es-Siyasi lil-Neft (Rüye Arabiye li-Tetevuratihi),* 249. William L. Cleveland, Modern Ortadogu Tarihi, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul, 2008, 327-328.
[222] Hani Habib, en-Neft (İstiraticiyen ve Emniyen ve Askeriyen ve Tenmeviyen, Mastar es-Serve ve et-Taka ve el-Ezmat), 120.
[223] Fuat Hicazi, Sefer el-Harp ve el-Mukaveme, Münteda Sur el-Özbekiye, Kahire, 77.
[224] Hicazi, a.g.e., 78.

çatışmalarda kullanılmaması gerektiğini ilan ettiler.[225] Ambargo son olarak Mart 1974'te kaldırıldı, ancak kararın etkileri dünya ekonomisi üzerinde uzun süre kaldı ve daha sonraları ilk petrol şoku olarak adlandırıldı.[226]

Afrika ülkelerine gelince, İsrail daha önce özellikle askeri yardım alanında Arap olmayan birçok Afrika ülkesiyle ilişkiler kurmuştu. Petrol ambargosu uygulandıktan sonra Afrika ülkeleri İsrail ile ilişkilerini dondurmaya ve Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalıştılar. Bu temelde Arap Birliği ve Afrika Birliği, petrol ambargosunun Afrika ülkeleri üzerindeki etkilerini araştırmak için koordineli bir organizasyon oluşturdular.[227] Bu amaçla ilk adımda, 13 Afrika ülkesi İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesti.[228] Daha sonra bu sayı toplam 33 Afrika ülkesinden 26 ülkeye yükseldi.[229]

Petrol fiyatlarındaki artış, başta Arap ülkeleri olmak üzere OPEC ülkelerindeki ekonomik durumu olumlu etkiledi. 1980'lerin başında Arap ülkelerinin petrol gelirleri yaklaşık 200 milyar dolara ulaştı. Arap dünyasına bir anda gelen bu finansal zenginlik, bu ülkeleri bir finans merkezi haline getirdi ve bu ülkelere dünya finansal ve ekonomik piyasalarında ağırlık kazandırdı. Kısacası, Arap petrolünün bir silah olarak kullanılması Batılı sanayileşmiş ülkelerin ekonomisinde derin bir boşluk yarattı ve uluslararası ekonomik sistemin üzerine inşa edildiği ilkeleri sarstı. Bu durum ülkelerin siyasi stratejilerini de etkiledi.[230] Arap petrol ambargosu iki nedenden dolayı bir değişimin işaretiydi:

1- Petrol ambargosu Batılı güçlere şu mesajı gönderdi: Arap-İsrail savaşının Orta Doğu'da gerçekleştiği doğrudur. Ancak İsrail'i destekleyen Batılı güçler yine de cezalandırılabilir.

---

[225] Hani Habib, *en-Neft (İstiraticiyen ve Emniyen ve Askeriyen ve Tenmeviyen,* Mastar es-Serve ve et-Taka ve el-Ezmat, 122.
[226] Hafız Bercas, *es-Sira' ed-Düveli 'ala en-Neft el-Arabi*, Bisan Yayınları, Beyrut, 2000, 263.
[227] Bercas, *a.g.e.*, 263.
[228] Hawkari Gazetesi, ss. 190, 26 Ekim 1973.
[229] Hafız Bercas, *es-Sira' ed-Düveli 'ala en-Neft el-Arabi*, 263.
[230] Hafız Bercas, *a.g.e*, 257.

2- Ambargo, Batılılara dünya petrolünün kontrolünün "Yedi Kız Kardeş[231]"ten alınabileceğini ve OPEC ülkelerinin eline geçebileceğini duyurdu.[232]

1.4. Irak'ın Ekim Savaşına Karşı Tutumu

1.4.1. Irak'ın Siyasi ve Askeri Tutumu

1.4.1.1. Mısır Cephesi

1967 Savaşı sonucunda Mısır, savaş uçaklarının çoğunu kaybetti ve kalan Tupolev-16 uçaklarını ülkesindeki durum sakinleşene kadar bir anlaşma kapsamında Irak topraklarına gönderdi. Uçakların bir kısmı Basra'daki el-Şuaybiye havalimanında, bir diğeri ise Irak'ın en büyük hava üssü olan Temmuz Hava Üssü'nde konuşlandırıldı. Aynı zamanda Mısırlı pilotlar da Iraklı pilotlarla eğitim görüyorlardı.[233]

Enver Sedat cumhurbaşkanı olduktan sonra, başlangıçta Irak hükümetinin komşu İran ile sorunlarla karşılaştığı için Arap-İsrail çatışmasında siyasi bir gösteriş yaptığını düşünüyordu. Lakin Irak, Mısır ile ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışıyordu ve bu amaçla 16 Mart 1972'de hem Mısır'a hem de Suriye'ye Irak-Suriye-Mısır Birliği adlı bir proje sunarak iki ülkeyle birlik çağrısında bulundu. Proje, tüm Arap topraklarını özgürleştirmek için uzun vadeli siyasi, ekonomik ve askeri mücadelelere dayanıyordu. Taslak proje şu alanları içeriyordu: Dış politika, askeri liderlik, ekonomi, medya, bilgi, planlama, savaşla ilgili her şey, biri üç cumhuriyet hükümetini, diğeri de cumhuriyetlerin sakinlerini temsil eden iki konsey ve bir anayasa mahkemesinin kurulması. Bu amaçla, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin[234] başkanlığındaki üst düzey bir Irak heyeti 28 Mart 1972'de Şam

---

[231] Yedi Kız Kardeş: Bu terim, dünya petrolünü kontrol eden bir grup ABD ve Avrupa petrol şirketini ifade etmek için kullanılır. 1- Standard Oil Co. of New Jersey v. United States (Daha sonra Exxon oldu). 2- Royal Dutch Shell. 3- Anglo-Persian Oil Company (Daha sonra British Petroleum oldu). 4- Standard America's Oil of New York (Daha sonra Mobil oldu). 5- Texaco USA (Daha sonra Texaco oldu). 6- Standard America's Oil of California (Daha sonra Chevron oldu). 7- Gulf Oil. Bkz: Yusuf Halife el-Yusuf, el-İktisad es-Siyasi lil-Neft (Rüye Arabiye li-Tetevuratihi), 52.

[232] Robert Sliter, *Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda*, 99-107.

[233] Naci, *Müzekkerat 'an Devr el-Kuvve el-Ceviye el-Irakiye fi Harp Oktober 1973*, 2.

[234] Saddam Hüseyin (1937-2006) : 1937 yılında Tikrit'in bir köyünde doğmuştur. Baas Partisi 1968'de iktidara geldikten sonra, hem Devrim Komuta Konseyi başkanlığını hem de cumhurbaşkanı

ve Kahire'yi ziyaret etti. Ancak Suriye, anlaşmazlıklar nedeniyle bu projeyi reddetti, Mısır ise Irak projesini gerçekçi olmadığını düşündüğü için projeye destek vermedi.[235]

Mısır'ın siyasi ve askeri liderleri arasında Irak ile ortak çalışma konusunda farklı görüşler olsa da, Irak'ın 250 savaş uçağı, dört piyade tümeni ve iki zırhlı tümeni olduğu ve savaşa katılımının önemli bir etkisi olacağı için bu ülkenin rolü göz ardı edilemezdi. Mısır Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanı Saadeddin Şazili, 26 Mayıs 1972'de Irak'ı ziyaret ederek iki taraf arasındaki ilişkileri iyi bir düzeye getirmeyi başardı. Mısır, Irak'a çok sayıda askeri uzman ve danışman gönderdi ve çok sayıda askeri okul açtı.[236]

Ocak 1973 sonunda Kahire'de toplanan Ortak Arap Savunma Konseyi, Arap ülkelerinin görevlerini belirledi. Irak'ın görevi Suriye ve Mısır'ı mali olarak ve hava kuvvetleriyle desteklemekti. Bu nedenle 7 Mart 1973'te, cumhurbaşkanından sonra en yüksek otorite olan Baas Devrim Komuta Konseyi, kuvvetlerini güçlendirmek için Mısır Savunma Bakanlığı hesabına 7 milyon dolar bağışta bulunmaya karar verdi.[237] 6 Nisan 1973'te Irak, Ortak Arap Savunma Konseyi'nin kararlarına dayanarak Mısır'a 24 Hawker Hunter savaş uçağı gönderdi ve uçaklar Delta bölgesindeki Kuveysna havaalanına indiler. İki taraf, uçakların Mısır komutası altında olması ve gerektiğinde Irak'tan izin alınmadan kullanılması konusunda anlaştılar. Bu uçakların bir kısmı İkinci Mısır Ordusu'nun, diğer kısmı ise Üçüncü Mısır Ordusu'nun komutası altındaydı. Irak uçaklarının o tarihten savaş gününe kadar Mısır askeri manevralarında yer alması bölgeyi tanımalarına ve Mısır Hava Kuvvetleri ile işbirliğine alışmalarına yol açtı.[238]

---

yardımcılığını üstlenmiştir. 1979-1994 yılları arasında Irak'ın cumhurbaşkanlığını yapmıştır. 1994'ten ABD'nin 2003'te Irak'ı işgaline kadar başbakanlık yapmıştır. Bkz: Soran Ömer, *Jiyani Saddam,* (2. Baskı) Süleymaniye, 2005, 14.

[235] Saad Abdülkadir Hamid, *el-İlakat el-Irakiye-elMısriye 1971-1981*, Yüksek Lisans Tezi, Siyaset ve Devlet Araştırmaları Enstitüsü, el-Mustansıriyya Üniversitesi, Bağdat 2005, 22.

[236] Şazili, *a.g.e.*,332.

[237] Hawkari Gazetesi, Bağdat, ss. 157, 9 Mart 1973.

[238] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, Arap Stratejik Araştırmalar Merkezi, Beyrut, 1975, 184.

Irak, savaşın planlarından ve zamanlamasından habersizdi ve hükümetin yaptığı açıklamada, "Radyolardan Mısır-Suriye'nin Siyonizm'e karşı savaşının haberlerini duyduk."[239] Daha sonra Baas Partisi liderleri ve Devrim Komuta Konseyi ortak bir toplantı yaparak, "Mısır ve Suriye'nin yanında savaşa katılmanın gerekli ve kutsal bir görev olduğunu, İsrail işgali altındaki tüm toprakların kurtarılması ve Filistin halkının haklarının korunması gerektiğini" söyledi ve savaşa katılmak için bir komite kurdu. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir[240], Enver Sedat ve Hafız Esad'ı arayarak ülkesinin iki ülkeyle işbirliğine hazır olduğunu söyledi. Aynı gün Suriye ve Mısır büyükelçileri davet edilerek Irak'ın iki ülkeye yardıma hazır olduğu bir kez daha vurgulandı.[241]

Savaşın ilk gününde Irak Hava Kuvvetleri saldırılara katıldı ve İsrail ordusunun imhasında önemli bir rol oynadı.[242] Ertesi gün Irak Savunma Bakanlığı bir açıklama yaptı ve şu cümlelere yer verdi: "Savaşın başlamasına katılan Mısır'daki hava kuvvetlerimizle gurur duyuyoruz. Sina topraklarını Siyonizm ve emperyalizmden temizlemek için kanımızı bu topraklara karıştırmak bizim için bir onurdur."[243] Aynı gün, Irak Hava Kuvvetleri İsrail'in el-Cad'deki radar merkezini, Tasa'daki karadan havaya Hok füze rampalarını ve Süveyş'in doğusundaki 175 mm'lik topçuları bombaladı. 8 Ekim'de 12 Irak uçağı Mısır Hava Kuvvetleri ile birlikte İsrail hedeflerini bombaladı, ancak operasyondan döndüklerinde dört uçak İsrail hava savunması tarafından düşürüldü.[244] 10 Ekim'de Irak Hava Kuvvetleri, Arap ülkelerinin işbirliğiyle yaklaşık 80 hava bombardımanı gerçekleştirdi.[245] Irak Hava Kuvvetleri, 11 Ekim'de İsrail liderlik karargahını dört uçakla bombaladığı

[239] Hawkari Gazetesi, ss. 191, 2 Kasım 1973.; Bunun nedeni, Irak'ın o dönemde İran ile sınır ve su sorunu yaşaması ve kuvvetlerinin çoğunu ülkenin doğu ve kuzeyinde konuşlandırmasıdır. Bkz: Muhammed Muhammed Said, Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979, Yüksek Lisans Tezi, Enbar Üniversitesi, Enbar 2017, 100.

[240] Ahmed Hasan el-Bekir (1914-1982): 1914 yılında Tikrit'te doğmuştur. 1968'de bir darbeyle Irak Cumhurbaşkanı olmuştur. 1979'da Saddam Hüseyin'in baskısıyla sağlığı bozulduğu gerekçesiyle iktidardan uzaklaştırılmıştır. Soran, *Jiyani Saddam*, 13.

[241] el-Savra Gazetesi, ss. 1578, 7 Ekim 1973.

[242] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1832, 9 Ekim 1973.

[243] el-Savra Gazetesi, ss. 1580, 9 Ekim 1973.

[244] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, Arap Stratejik Merkezi, Beyrut, *186*.

[245] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1834, 11 Ekim 1973.

sırada bir uçağı ve 12 Ekim'de bir İsrail ordusu konvoyunu bombaladığı sırada iki uçak ve bir pilotu kaybetti.[246]

Irak Hava Kuvvetlerinin dikkatli bir şekilde hedeflerini vurduğuna işaret eden Mısır kaynakları, Mısır kara ordusunun Irak Hava Kuvvetleri'ne daha fazla güvendiği için hava desteği istediğinde Irak Hava Kuvvetleri'nden destek istediğini belirtiyor. Irak Hava Kuvvetleri'nin oynadığı büyük rolü nedeniyle, Mısır Cumhurbaşkanı tarafından bu kuvvetin komutanına askeri onur madalyası verildi.[247] 8-22 Ekim 1973 tarihleri arasında Irak Hava Kuvvetleri, İsrail ordusunu bombalamanın yanı sıra 29 İsrail savaş uçağını imha edebildi. [248] Irak Cumhurbaşkanı, ABD'nin İsrail'e yaptığı askeri yardımlarla ilgili olarak şunları söyledi: "ABD, Arap halkının dost ve düşmanlarının tutumunu tarih boyunca unutmayacağını çok iyi bilmelidir. Ayrıca, İsrail'e daha fazla yardım, Arap halkına değil, çıkarlarına zarar verecektir."[249]

1.4.1.2. Suriye Cephesi

Suriye Baas Partisi ile Irak Baas Partisi arasındaki çatışma ve kötü ilişkilere rağmen, savaşın başlamasından sonra Irak, aralarındanki çatışmayı görmezden geldi ve hatta Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir doğrudan Hafız Esad ile temasa geçti ve tüm gücüyle Suriye'yi desteklemeye hazır olduğunu bildirdi. [250] Suriye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed Haydar, Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin ile 6 Ekim'de Bağdat'ta bir araya geldi. Irak, kara kuvvetlerinin yanı sıra Suriye'ye hava kuvvetleri de göndermeyi planladığını açıkladı. [251] Bu nedenle aynı günün gecesi Irak tüm kara kuvvetlerini alarm durumuna geçirdi.[252] 7 Ekim'de Irak liderliği başka bir toplantı yaptı ve toplantının en önemli kararları şunlardı:

---

[246] Salim Muhammed Naci, Müzekkerat 'an Devr el-Kuvve el-Ceviye el-Irakiye fi Harp Oktober 1973, 17.
[247] Saadeddin Şazili, Müzekkerat Harp Oktober, 333.
[248] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 188-197.
[249] Hawkari Gazetesi, ss. 189, 19 Ekim 1973.
[250] Abdüssettar el-Tavila, *Harp es-Saat es-Sit ve el-İhtimalat el-Harp el-Hamisa*, 357.
[251] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 16.
[252] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 44.

1- Savaşın kuzey cephesine (Suriye'ye) hava kuvvetleri göndermek.

2- Askeri birliklerin büyük bir kısmını savaşın kuzey cephesine göndermek.

3- İran ile diplomatik ilişkilerin normalleştirilmesi ve anlaşmazlıkların müzakereler yoluyla çözülmesi ve tüm dikkatlerin Mısır ve Suriye ile işbirliğine odaklanması.

Aynı gün Irak hükümeti, Suriye'nin Bağdat büyükelçiliği aracılığıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'ne bir mektup göndererek, Irak'ın Suriye'ye sekizinci mekanik piyade tugayı göndereceğini ve tüm hava ve kara kuvvetleriyle savaşa katılmaya hazır olduğunu belirtti. Bunun dışında Irak, Suriye'ye tıbbi yardım da sağlıyor.[253] Aynı gün, Suriye hükümeti Irak'a minnetle yanıt verdi ve Irak'tan ülke topraklarına girmeden önce silah ve kuvvetlerin oranını, boyutunu ve türünü belirlemesini talep etti. Aynı zamanda Şam'daki Irak büyükelçisiyle görüşen Hafız Esad, savaşa katılmaya karar verdikleri için Irak'a ve siyasi liderliğine teşekkür etti ve Irak'ın bir an önce katılarak T54 ve T55 tanklarını savaşa göndermesini temenni etti.[254]

Suriye ordusunun 7 Ekim'de Golan Tepeleri'ndeki zaferinin bir sonucu olarak, tüm İsrail siperleri ve tünelleri yok edildi.[255] Bu nedenle, 8 Ekim'de İsrail Hava Kuvvetleri, Irak piyade tugayı savaş alanına varmadan önce geri çekilmek için Suriye tanklarını ve topçularını bombalamaya odaklandı. Ertesi gün, genel elektrik santralini, Humus petrol rafinerisini ve Tartus petrol deposunu bombaladı.[256] 10 Ekim'de İsrail ordusu, Kenitra Şehri'nin kuşatmasını kaldırmak ve Suriye ordusunun ilerleyişini durdurmak için bir karşı saldırı başlattı. Aynı gün Suriye, Iraklı komutanların bir an önce savaşın ön saflarına çıkmasını talep etti. Bir gün sonra İsrail ordusu Şam'a giden yolu kontrol edebildi ve başkent Şam büyük tehlike altındaydı. Aynı gün Irak uçakları, Ürdün hava sahasından Golan'daki Arap ordusuna saldırmak isteyen bazı İsrail uçaklarını düşürdü.[257] Bu cephede İsrail Hava Kuvvetleri bombardımanlarda önemli bir rol oynadığı için 12 Ekim'de ağır bombardımanlarına devam ettirdi. Irak ve Suriye uçaklarının gün boyunca saldırılara

[253] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1831, 8 Ekim 1973.
[254] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 47.
[255] Hawkari Gazetesi, ss. 188, 12 Ekim 1973.
[256] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 28.
[257] el-Savra Gazetesi, ss. 1582, 11 Ekim 1973.

verdikleri sert karşılık, İsrail askeri komutanlarını savaş planlarını yeniden gözden geçirmeye ve özel operasyonlara ayrılmış uçakları kullanmaya sevk etti. Ayrıca İsrail, Şam'a en yakın noktaya ulaşmak için kara saldırılarına önem verdi ve üç yönde ilerlemeye başladı:

1- Kuzey Cephesi: Özellikle çatışmaların kuzeybatısındaki Sa'sa bölgesini koruyan Suriye güçlerini kuşatmak için el-Şeyh Dağı'ndaki Beytülcin ve Arafa'ya ulaşmaya çalıştılar.

2- Orta Cephe: Bu savaş cephesi stratejik olduğu için İsrail ordusu Suriye savunma hattında bir boşluk oluşturarak savaşın doğu cephesine ulaşmaya çalıştı.

3- İsrail ordusu önce Kafr Nasic'e doğru ilerledi, ardından Gabageb bölgesine ulaşmaya çalıştı.[258]

12 Ekim'de İsrailli komutanlar Irak ordusunun savaş alanına başarıyla ulaştığını görünce şok oldular. Çünkü planları Irak ordusunun Suriye savaş cephesine ulaşamaması veya en azından desteğini geciktirmesiydi. Bu, İsrail'in Ca'ba-Kafr Nasic bölgelerindeki ilerlemeleriyle aynı zamana denk geldi. Irak ordusu İsrail'in savaş planlarını bozdu ve birkaç karşı saldırı ile ilerlemelerini durdurabildi, üstelik birkaç esir ve tankı ele geçirdi ve İsrail ordusunu Tel Eş'ar'dan çekilmeye zorladı.[259] Halid bin Velid Tugayı (12. Zırhlı Tugay), durmadan ve dinlenmeden 1.300 kilometreyi kestikten sonra doğrudan savaşa katıldı. Bu tugay Irak'ın en iyi güçlerinden biriydi.[260]

Irak güçleri aşağıdaki şekilde organize edilmişti:

1- Sağ kol: Bu kol Halid bin Velid Tugayı (12. Zırhlı Tugay), İkinci Piyade Taburu ve Kuteybe Tank Taburu'ndan oluşuyordu. Bu koldaki kuvvetler Kafr eş-Şems, Tel Anter ve Kafr Nasic bölgelerini koruma görevini üstlenen Kurmay Yüzbaşı Hadi Abdulcebar el-Ravi'nin komutasındaydı.

[258] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 29-30.
[259] el-Savra Gazetesi, ss. 1584, 13 Ekim 1973.
[260] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 25-30.

2- Sol kol: el-Mutasım Tank Taburu ve zırhlı taburundan oluşuyordu ve Kurmay Yüzbaşı Zahir Kasım Şükri'nin liderliğinde Akriba, Tel Mal ve Tel el-Şa'r bölgelerinin korunmasından sorumluydu.

3- Destek kuvveti: Savaş sırasında diğer kuvvetleri desteklemekle görevli bir piyade birliği ve bir tank ekibinden oluşuyordu. Irak ordusunun İsrail'e karşı savaştığı bölge, Suriye'nin güneyindeki Deraa'da bulunan ve İsrail sınırındaki Kenitra şehrine aitken, diğerleri Şam'daydı.[261]

12 Ekim akşamı İsrailli komutanların itirafıyla Golan bölgelerinde Irak ordusuyla ağır çatışmalarla karşı karşıya kaldılar. Aynı gece, 3. Zırhlı Tümen karargahından Halid bin Velid Tugayı'na (12. Zırhlı Tugay) Tel Anter-Sa'sa hattına saldırması için bir emir geldi. Aynı zamanda 6. Tugay büyük bir saldırı başlattı ve Tel Anter ve Tel el-Alakat'ı kontrol etmeyi başardı.[262] el-Savra gazetesinin haberine göre, o gün Irak ordusu, Arap ordusuyla birlikte Suriye savaş cephesi boyunca 40 uçak ve 40 İsrail tankını imha etmiştir.[263]

13 Ekim'de İsrail topçuları Halid bin Velid Tugayı'nı ağır bir şekilde bombaladığında, tugay saldırıya karşılık verdi ve üç saatlik bir savaşın ardından Irak ordusu Tel Eş'ar'ı kontrol edebildi. Bu arada Irak ordusu, yeniden reorganizasyon ve karşı saldırı için Kafr Nasic'ten Tel Anter'e çekildi. Saldırı sonucunda Tel Abuya'yı kontrol edebildi ve İsrail ordusunu geri çekilmeye zorladı. Irak kuvvetleri Şam-Kenitra yoluna ulaştı. Aynı gece, Irak-Suriye sınırındaki Irak ordusunun bir kısmı, savaş cephesine giderken bir İsrail komando saldırısıyla karşılaştı ve az hasarla kurtuldu.[264]

14 Ekim'de İsrail, Irak güçlerine yönelik bombardımanını yoğunlaştırdı ve Irak ordusu saldırıya şiddetle karşılık verdi ve birkaç muharebede Tel Anter ve Tel Hamedi'yi tamamen kontrol edebildi. Hafız Esad, Irak ordusuna Suriye cephesindeki başarısından dolayı teşekkür etti ve şu cümlelere yer verdi: "Düşman Siyonizm'e karşı mücadelede Suriyeli kardeşlerinin yanında oynadıkları büyük rol için Irak

[261] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 85.
[262] Raad Mecid el-Hamdani, *Ma'arik el-Ceyş el-Iraki el-Kubra min 'am 1973-2003*, Dar Amine Yayınları, Amman, 2013, 55.
[263] el-Savra Gazetesi, ss. 1584, 13 Ekim 1973.
[264] Cemal el-Ğitani, Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye, 66-67.

ordusuna teşekkür etmek istiyorum. Savaş alanında Suriyeli kardeşlerine kanları karışmıştır. Irak ordusunun cesur katılımı, bu savaşın tüm Arap halkının savaşı olduğu gerçeğinin bir göstergesidir." [265] Aynı gün Suriye Enformasyon Bakanı George Sıdıkni Şam'da düzenlediği basın toplantısında Irak'ın rolü hakkında konuştu ve "Irak liderliği, ulusal kurtuluş savaşının sorumluluğunu üstlenen bir kardeştir" dedi. Ayrıca, Irak güçlerinin ülkesindeki rolünden bahseden Sıdıkni, 'Irak silahlı kuvvetleri, Siyonizm ve emperyalizme karşı çok cesur, gururlu ve sorumlu bir şekilde özgürlük mücadelesi veriyor" dedi.[266]

15 Ekim'de İsrail topçuları, Halid bin Velid Tugayı'nı saat 11:00-13:00 saatleri arasında füzeler ve top atışlarıyla bombaladılar. Sonuç olarak, çok sayıda tank imha edildi ve birkaç komutan ve asker öldürüldü ve yaralandı. Ayrıca sis bombaları ve tanklar kullanarak Irak güçlerine büyük bir saldırı başlattılar ve hava saldırılarının desteğiyle Tel Anter'i kontrol edebildiler. [267] Böylece Irak ordusu yeniden düzenlenmek ve saldırıya hazırlanmak için Şems Köyü'ne çekildi. Aynı gün, daha önce birçok savaşta önemli rol oynayan Irak'ın en iyi iki tugayı olan Altıncı Zırhlı Tugay ve Sekizinci Alet Tugayı'nın tüm kuvvetleri savaş alanına ulaştı.[268] Aynı gece Arap ordusu, aralarında Suriye, Suudi Arabistan, Ürdün ve Irak güçlerinin de bulunduğu karşı saldırılara hazırlandı. Katılan Irak kuvvetleri şunlardı:

- Altıncı Zırhlı Tugay.
- Sekizinci Mekanik Tugay.
- Sadece birkaç saatliğine Şam'a gelen Yirminci Piyade Tugay.
- Ürdün Kırkıncı Zırhlı Tugayı da Irak komutası altındaydı.[269]

İsrail ordusunun planı Suriye'yi Ürdün'den tamamen ayırmak için Şam-el-Şeyh Meskin yolunu kontrol etmek iken, Arap ordusunun planı biri Iraklı diğeri Ürdünlü iki zırhlı tugay ile taarruz etmek ve Tel el-Mal, el-Tihya ve Mushara'yı kontrol etmekti. Bunların arasında bir piyade tugayı, altı Suriye topçu taburu ve sol kolu korumak için üç Irak taburu vardı. 17 Ekim sabahı İsrail topçuları Beytülcin,

[265] el-Savra Gazetesi, ss. 1587, 16 Ekim 1973.
[266] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1838, 15 Ekim 1973.
[267] Raad Mecid el-Hamdani, *Ma'arik el-Ceyş el-Iraki el-Kubra min 'am 1973-2003,* 56.
[268] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye,* 69.
[269] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 107.

Sa‘sa, Kenakir, Tel Mera‘i, Der el-Adas ve Tel el-Mal’i ağır bir şekilde bombaladı. Arap ordusu ağır hasar gördü, birçok tank ve asker kaybetti. İsrail topçuları daha sonra Irak güçlerini bombalamaya odaklandı ve birçok tank ve subayı imha etmeyi ve Tel Anter’i kontrol etmeyi başardı. Ayrıca, Gabageb ve Der el-Adas’ı korumakla görevli Sekizinci Irak Tugayı’nın bir birliği başarısız oldu.[270] Ama Sekizinci Tugay, bir karşı saldırıda Der el-Adas’ı kontrol edebildi. Arap ordusunun faaliyeti, beş İsrail uçağını ve bir Amerikan casus uçağını düşürmek ve 58 İsrail tankını imha etmekti.[271]

Aynı ayın 18/19 gecesi, Irak Özel Kuvvetler Tugayı, İsrail güçlerini meşgul etmek için Tel Anter bölgelerine saldırdı. Bu arada, Sekizinci Tugay’ın Üçüncü Mekanik Taburu saldırıyı başlattı ve operasyonları başarıyla gerçekleştirdi. Sonuç olarak, İsrail ordusu geri çekildi ve ertesi sabah Suriye ve Irak ortak topçuları Tel Anter çevresini bombaladılar. Bu sırada, Irak tank taburu 130 tank ve Ürdün tank taburu 50 tank ile ilerlemeye çalıştı. Tanksavar silahları nedeniyle ilerleyemeseler de saldırı, İsrail’in Suriye’yi Ürdün’den ayırmak için Şam-el-Şeyh Meskin yolunu kontrol etme planını tamamen boşa çıkardı.[272]

24 Ekim’de, Arna ve Rima bölgelerini kontrol etmek için Suriye kuvvetleriyle birlikte Dağlık Özel Kuvvetler görevlendirildi. Bölgede Irak ve İsrail güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanırken, ateşkes kararı nedeniyle Suriye’nin büyük bir bölümü sakindi. Irak Zırhlı Tugayı da İsrail savunma hattına saldırmak için hazırlık yaptı, ancak Suriye ateşkesi kabul ettiği için saldırı gerçekleşmedi.[273] Suriye cephesinde Irak güçlerine karşı İsrail kuvvetlerine nezaret eden komutan Moshe Bar-Kochva, “Çelikli Süvari” adlı kitabında Irak’ın rolünden bahsediyor ve şöyle diyor: “Irak taarruz kuvvetleri, 3. ve 6. zırhlı tümenler, iki piyade tugayı ve birkaç komando birliğinden oluşuyordu. Kuvvetin 700 askeri aracı, 30.000 askeri ve yaklaşık 500 tankı vardı. Bu güçler sadece 12 ila 24 saat gecikmiş olsaydı, İsrail güçleri Suriye

[270] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 89.
[271] el-Savra Gazetesi, ss. 1588, 17 Ekim 1973.
[272] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 90.
[273] Irak Cumhuriyeti-Savunma Bakanlığı, *Ceyş el-Mühimmat es-Sa’ba*, el-Alem el-Askeri Şubesi, Bağdat, 1975, 23.

topraklarının daha geniş bir alanını kontrol edebilecekti. Irak ordusu İsrail güçlerinin ilerlemesini engelleyebildi."[274]

8-24 Ekim 1973 tarihleri arasında Suriye cephesi savaşına katılan Irak kuvvetlerinin hareketleri aşağıdaki gibidir.

8 Ekim: Aşağıdaki kuvvetler Suriye'ye doğru hareket ettiler:

1- Dağlık Piyade Tugayı.
2- Özel Kuvvetler Tugayı.
3- Piyade Taşıma Tugayı.
4- Beş komando kuvveti birimi.
5- Birkaç top mermisi.
6- Bir anti-tank ekibi.

Ayrıca, 36.000 ton gıda, yakıt ve çeşitli malzemelerle bir yönetim birimi.

9 Ekim: Saat 14:30'da ilk Irak ordusu birliği Suriye topraklarına ulaştı.

11 Ekim: Saat 04:00'te ilk zırhlı tugay Suriye'ye ulaştı.

12 Ekim: Saat 14:00'te tüm piyade kuvvetleri Suriye topraklarına ulaştı.

13 Ekim: Zırhlı tümen Suriye'ye tamamen ulaştı.

14 Ekim: Bir Irak füze timi Suriye'ye ulaştı.

15 Ekim: Dağlık Piyade Tugayı Suriye'ye ulaştı

16 Ekim: Suriye'nin Gabageb bölgesine bir komando kuvveti konuşlandırıldı.

18 Ekim: Saat 02:00'de topçu tugayı Suriye'ye ulaştı.

22 Kasım: Bir zırhlı tümen Suriye topraklarına ulaştı.[275]

[274] Shlomo Nakdimon, *el-Mossad fi el-Irak ve Düvel el-Civar,* (Çev. Bedir Akili), Dar el-Celil, Amman, 1997, 277.
[275] Cemal el-Ğitani, *Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye*, 21.

Transferleri sırasında, tüm kuvvetler, İsrail'in herhangi bir hava saldırısından korunmak için hava kuvvetleri, makineli tüfekler ve uçaksavar silahları ile korunuyordu.[276] Irak Hava Kuvvetleri'nin Suriye cephesindeki rolüne gelince, Irak savaşa çok sayıda uçakla katıldı.

MiG-21 Uçağı

7 Ekim 1973 sabahı, Suriye savaş cephesine ilk Irak Hava Kuvvetleri hareketi başladı.[277] MiG-21 uçağının ilk mürettebatı Irak'taki İbn Velid Hava Üssü'nden Suriye'ye geldi. Uçaklar Sikra ve Zamir Havalimanları'na indikten sonra doğrudan Suriye Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlandı. Bu hava kuvvetleri, Suriye MiG-21 uçaklarıyla ortaklaşa olarak, 7-22 Ekim tarihleri arasında Suriye hava sahasını korumaya ve İsrail hedeflerine saldırmaya devam etti. Özellikle Mirage-III ve Phantom uçakların rekabetinde iyi bir rol oynadı. Bu uçaklar ya tek başlarına ya da Suriye Hava Kuvvetleri ile ortaklaşa hedeflerini bombalıyorlardı. Irak hükümeti, savaşın dengesini değiştirmek için sürekli olarak Suriye'ye daha fazla asker gönderiyordu ve tüm pilotlarının savaşa katılmasına izin vermek için sürekli pilotları değiştiriyordu. Bu, pilotlar arasında bir tür rekabete neden oldu ve çoğu günde üç uçuş yapıyorlardı.[278]

MiG-17 Uçağı

Savaşa tek bir grup ile katıldı. Mürettebat 10 Ekim'de Suriye'ye geldi ve Zamir Havalimanı'na indikten sonra doğrudan Suriye Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlandı. Uçakların temel görevi Suriye cephesindeki kara kuvvetlerini desteklemekti ve 15-22 Ekim tarihleri arasında önemli operasyonlar gerçekleştirdi.

Sukhoi Su-7 Uçağı

8 Ekim'de iki grup ile savaşa katıldı. İlk ekip Bali Havalimanı'na, ikinci ekip ise Şam Uluslararası Havalimanı'na indi. 9-14 Ekim tarihleri arasında önemli

[276] Irak Cumhuriyeti-Savunma Bakanlığı, *Ceyş el-Mühimmat es-Sa'ba, el-Alem el-Askeri Şubesi*, 25.
[277] el-Savra Gazetesi, ss. 1579, 8 Ekim 1973.
[278] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 181.

operasyonlar gerçekleştirdi. Ancak İsrail'in Golan bölgelerindeki ilerlemeleri nedeniyle, faaliyetleri ayın 14'ünden sonra azaldı. Bu tür uçakların ana görevi stratejik karşı saldırıydı.[279]

Nakliye Uçağı: Irak savaşa 31 nakliye uçağı ile aşağıdaki şekilde katıldı:

- Dört Antonov-2 hafif nakliye uçağı.

- Yedi Antonov-12 ağır nakliye uçağı.

- On Antonov-24 hafif nakliye uçağı.

- Sekiz Ilyushin-14 hafif nakliye uçağı.

- Bir Tupolev-124 askeri ağır nakliye uçağı.

- Bir Heron askeri hafif nakliye uçağı.[280]

Irak ordusunun savaşın her iki cephesinde verdiği kayıplar şöyleydi:

- 835 kişi öldürüldü (11 subay dahil).

- 37 kişi kayboldu (17 subay dahil).

- 271 kişi yaralandı (36 subay dahil).

- 26 savaş uçağı imha edildi.

- 111 tank ve askeri nakliye teçhizatı imha edildi.

- 249 askeri araç imha edildi.

- 738 tane çeşitli silah kaybedildi.[281]

[279] Komisyon, *a.g.e.*, 193-196.
[280] Komisyon, *a.g.e.*, 193-197.
[281] Komisyon, *a.g.e.*, 219.

1.4.2. Irak'ın Ekonomik Tutumu

1948'de İsrail'in kurulmasıyla eş zamanlı olarak, Irak hükümetinin baskısı altında Irak Petrol Şirketi[282], bu yeni devletin yakıt ve enerji kriziyle yüzleşmesi için Filistin-İsrail boru hattı üzerinden petrol ihracatını durdurdu.[283]

Geçen yüzyılın 1950'li yılların başlarında, özellikle Irak monarşi sisteminin çöküşünden sonra, partiler, siyasi ve askeri şahsiyetler petrol ve enerji kaynakları tekel şirketlerine karşı çıktılar. Abdülkerim Kasım 1961 yılında 80 sayılı yasayı çıkardı. Kanunla, yabancı şirketlerin çalışmaları kısıtlandı ve sadece daha önce çalıştıkları alanlarda çalışmalarına izin verildi ve yeni petrol kuyuları bulmak için yeni alanlar keşfetmelerine izin verilmedi.[284] 1964'te Irak hükümeti, yurtiçinde ve yurtdışında petrol endüstrisinde çalışmak için arama, üretme, pazarlama, stoklama ve petrolle ilgili tüm işleri yapabilecek Ulusal Petrol Şirketi'ni kurdu.[285] Haziran 1967 savaşı sırasında hem Irak hem de Libya, ABD ve İngiltere'ye petrol ihracatını geçici olarak durdurdu.[286] Temmuz 1970'te Irak Cumhurbaşkanı petrol şirketlerini şu şekilde uyardı: "Hükümet, Irak'ın haklarını elde etmekten çekinmeyecektir. Herhangi bir gecikme veya tekeli kabul etmeyecektir. Irak, doğal haklar ve kiralamalar için uygunsuz koşulları ve uzun vadeli talepleri kabul etmeyecektir. Bu önemli davalar halkın yararınadır ve artık zamana bırakılmayacaktır."[287]

Hükümetin yabancı petrol şirketlerine yönelik uyarısına rağmen, şirketler buna kulak asmadılar ve hükümetin talepleriyle yumuşak muameleyi reddettiler. Bu da hükümetle bu şirketler arasında gerginliğe neden oldu ve iki taraf arasındaki müzakereler Aralık 1971'de başladı. Mart 1972'de yabancı şirketler hükümetin bazı

[282] Irak Petrol Şirketi: Başlangıçta Türk petrol şirketi olarak anılırdı, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra adı I.P.C olarak bilinen Irak Petrol Şirketi olarak değiştirildi. Merkezi Londra'da bulunan şirket, ilk olarak 1927 yılında kuzey tarlalarından petrol çıkarmaya başladı. Daha sonra, 1961 yılına kadar Suudi Arabistan, Kuveyt ve Dubai de dahil olmak üzere diğer birçok yerden petrol çıkarma ayrıcalığını elde etti. Bkz: Gasun Mezher Hüseyin el-Mahmadavi, *et-Tatavurat el-İktisadiye ve el-İctimaiye fi el-Irak lil-Fetre 1958-1968*, Yüksek Lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi, 2005, 129.

[283] Atıf Süleyman, *en-Neft el-Arabi ke Silah fi Me'arikina el-Kavmiye*, et-Tulay'a el-Arabiye Yayınları, Tunus, 1987, 14.

[284] Robert Sliter, *Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda*, 83.

[285] Abdüllatif el-Şevaf, *Havle Kaziye en-Neft fi el-Irak, Asriye Kütüphanesi*, Beyrut, 45.

[286] Atıf Süleyman, *en-Neft el-Arabi ke Silah fi Me'arikina el-Kavmiye*, 16.

[287] el-Savra Gazetesi, ss. 891, 18 Temmuz 1970; el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 883, 18 Temmuz 1970.

taleplerini kabul ettiler. Ancak Nisan ayında hükümetin izni olmadan petrol üretim seviyesini düşürdüler ve bu da hükümeti endişelendirdi. Öte yandan hükümet, yabancı petrol şirketlerinin yönetim şekli ve petrolün gelişme düzeyi konusunda endişeliydi. Hükümet Irak Petrol Şirketi'nin %20 hissesini talep ederken, yabancı şirketler bu talebi kabul etmiyorlardı. İngiliz, Fransız, Amerikan ve Hollandalı petrol şirketleri 1928'den beri hisselerin %23,75'ini eşit olarak dağıtmışlardı. Sadece Golbanecan'ın payı %5 idi. Şirketlerin hisselerini korumakta ısrar etmeleri, sözleşme değişikliğini ve üretim artışını kabul etmemeleri ve Irak'ın petrol endüstrisini ele geçirmek için daha fazla müdahale etmeleri, hükümeti 1 Haziran 1972'de petrolün kamulaştırmasını resmen duyurmasına yol açtı.[288] Yasaya göre Irak Petrol Şirketi'nin tüm mal, mülk ve teçhizatı, hükümet tarafından kurulan "Irak Petrol İşletme Şirketi" adlı yeni ve kamulaştırılmış şirkete devredildi.[289]

Bu, o zamanlar ekonomik ve politik olarak büyük bir maceraydı. Ocak 1972'de Saddam Hüseyin, Sovyet yardımını Irak'a ulaştırmak ve petrol kamulaştırılmasının tepkisini azaltmak için Moskova'yı ziyaret etti. Sonuç olarak, Nisan ayında Irak-Sovyet Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalandı. En önemli noktalardan biri, petrol kamulaştırılmasının etkisini azaltmak için Sovyetlerin Irak petrolünü satın almasıydı.[290] Öte yandan OPEC, Irak hükümetinin Irak Petrol Şirketi'ni devralma kararına tam olarak destekledi. Ayrıca, Irak Petrol Şirketi'nin gelir kaybının neden olduğu piyasalarda ve bankalarda azalan döviz sorununu çözmeye yardımcı olmak için Irak'a borç para vermeyi teklif etti. 1973 yılında, Irak hükümeti ile Irak Petrol Şirketi arasındaki anlaşmazlık çözüldü ve şirket, ülkenin petrolünün yıllarca satılması karşılığında yaklaşık 350 milyon doları telafi etmeyi kabul etti. Buna karşılık hükümet, 300 milyon dolardan fazla değerinde 15 milyon ton Kerkük ham petrolünü şirkete ücretsiz olarak vermeyi kabul etti.[291]

Sert tepkilere rağmen, hükümetin eylemi ülkenin petrol endüstrisini kurtarmayı başardı. Irak, petrolü siyasi bir silah olarak kullanma fikrini ortaya koyan

[288] el-Savra Gazetesi, ss. 1156, 2 Haziran 1972.
[289] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1415, 2 Haziran 1972.
[290] Charles Tripp, *Çend Lapereyek le Mejuy Erak*, 272.
[291] Safa Kazım Abbas, *Tamim en-Neft el-Iraki 1972-1975*, Yüksek Lisans Tezi, Vasıt Üniversitesi, 2017, 65.

ilk Arap ülkesiydi. Petrolü ve doğal kaynakları özgürleştirmenin milli bir görev olduğuna inanıyordu. Aynı zamanda "Arap petrolü Araplarındır" sloganını yükselten ilk Arap ülkesiydi.[292] Bu tecrübeyi diğer petrol sahibi Arap ülkelerine de aktarmaya çalışıyordu. Bu temelde, 3 Ocak 1973'te Arap savunma ve dışişleri bakanları toplantısında Irak, başta İsrail'i destekleyenler olmak üzere batılı şirketlerin hisselerini kamulaştırarak petrolün siyasi bir silah olarak kullanılmasını talep ettiği bir ekonomik-politik proje sundu. Ancak Arap ülkelerinin hiçbiri bu projeyi dikkate almadı.[293]

Ekim savaşının başlaması, Irak'ta petrol kamulaştırması sürecini hızlandırdı. Bu savaşın patlak vermesinden sadece bir gün sonra, 7 Ekim 1973'te, 270 sayılı kararla, Basra'daki Amerikan şirketleri olan Standard Oil of New Jersey ve Mobil Oil Corporation'ın hisselerini kamulaştırdı ve her iki şirketin tüm mallarına el koydu. [294] Irak hükümetinden yapılan açıklamada, "Bu karar, ABD'nin emperyalizmin çıkarlarını korumanın koruyucusu olan Siyonizm'e silah, para ve her türlü siyasi ve ekonomik yardımı sağladığı için alındı" ifadesine yer verildi. Ayrıca tüm Arap ülkelerinden ve tüm Arap halklarından, nerede olurlarsa olsunlar ABD'nin çıkarlarına zarar vermelerini istedi.[295] 14 Ekim 1973'te Sudan Haber Ajansı, bir kısmı Hawkari Gazetesi tarafından yayınlanan Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir ile bir röportaj yaptı ve Cumhurbaşkanı şunları söyledi: "Arap ulusu bu kutsal savaşı oğullarının kanıyla başlatırken, Arap petrolünün ve ekonomisinin Arap kanından daha önemli görülmesini veya düşmanlarımıza hizmet etmek için kullanılmasını asla kabul etmeyeceğiz."[296]

Arap ülkelerinin 15 Ekim 1973'te Batı ülkelerine petrol ihracatını durdurma kararının ardından bir gün sonra petrol fiyatlarını yükseltmek için petrol üretimini %5 oranında azalttılar.[297] Ancak Irak hükümeti petrol üretimini azaltma fikrine karşı çıkıp Arap ülkelerinden finans kurumlarındaki tüm hisselerini geri çekmelerini, ABD

[292] Süheyl Subhi Selman, *el-Mutamar el-Katari el-Sabi' li Hizb el-Baas el-Arabi el-İştiraki fi el-Kutr el-Iraki*, Yüksek Lisans Tezi, el-Mustansıriyya Üniversitesi, 1987, 178.
[293] Muhammed Muhammed Said, *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979*, 90.
[294] el-Vekayi el-Irakiye, ss. 2283, 7 Ekim 1973.
[295] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1831, 7 Ekim 1973.
[296] Hawkari Gazetesi, ss. 189, 19 Ekim 1973.
[297] el-Savra Gazetesi, ss. 1588, 17 Ekim 1973.

ile ekonomik ve diplomatik ilişkileri kesmelerini ve tüm ABD şirketlerini kamulaştırmalarını talep etti. Çünkü Irak, petrol üretim seviyesinin düşürülmesinin dünyaya, özellikle Arap dostu ve gelişmekte olan ülkelere zarar vereceğine inanıyordu. Arap ülkeleri ise petrol üretim seviyesini düşürmenin Arap petrolünün önemini dünyaya hissettirmek için yeterli olduğuna inandıkları için Irak'ın önerisini reddettiler. Bu durum Irak'ın Kuveyt'teki ikinci petrol bakanları toplantısına katılmamasına ve kararları imzalamamasına neden oldu.[298]

Hollanda hükümeti, ülkesindeki tüm havaalanlarının ABD tarafından İsrail'e silah ve yardım göndermek için kullanılacağını kabul ettikten sonra, Irak, Hollandalı şirketinin Basra Petrol Şirketi'ndeki hissesini 21 Ekim 1973'te 90 sayılı Karara göre kamulaştırdı. Irak hükümetinin açıklamasında da belirtildiği gibi, "Hollanda, Arap halkına karşı tutumundan ve halkımızın gerçek haklarını ve dünyanın hak ve özgürlüklerini baltalayan işgalci düşmana destek vermekteki ısrarından dolayı cezalandırılacaktır. Irak hükümetinin ulusal inançlara bağlılığı nedeniyle hiçbir tarafın düşman Siyonizm'e destek vermesine ve aynı zamanda ülkemizin zenginliğinden faydalanmasına izin vermeyeceğimizi defalarca belirtmişizdir. Bu yüzden ABD'yi de cezalandırdık." [299] Irak hükümetinin bu kararı yurt içinde memnuniyetle karşılandı ve hükümete destek için çok sayıda gösteri düzenlendi. Uluslararası düzeyde, Arap ülkeleriyle birlikte dünyanın birçok ülkesi Irak'ı destekledi.[300] Hem el-Savra hem de el-Cumhuriye Irak gazeteleri, Arap ülkelerini İsrail ve batılı ülkelere karşı olan çatışmalarda petrolü etkin bir silah olarak kullanmaya teşvik etmede büyük rol oynadılar.[301]

[298] el-Savra Gazetesi, ss. 1593, 22 Ekim 1973.; Yusuf Halife el-Yusuf, el-İktisad es-Siyasi lil-Neft (Rüye Arabiye li-Tetevuratihi), 248.
[299] el-Vekayi el-Irakiye, ss. 2287, 21 Ekim 1973.
[300] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1845, 22 Ekim 1973.
[301] Bkz: el-Savra Gazetesi, ss. 1578-1595.; el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1831-1846.

1.4.3. Irak'ın Savaşı Durdurma ve Uluslararası Güvenlik Konseyi Kararı Konusundaki Tutumu

Mısır'ın 22 Ekim 1973'te ve Suriye'nin ise 24 Ekim'de ateşkesi ve Güvenlik Konseyi'nin savaşı durdurma kararını kabul etmelerinin[302] ardından Irak hükümeti yaptığı açıklamada memnuniyetsizliğini şu sözlerle dile getirdi:

"Ey vatandaşlar! Ey Arap milleti! 6 Ekim 1973'te radyodan düşmana karşı savaşın başladığını duyduk. Bir toplantı yaptık ve tüm ekonomik ve siyasi imkanlarımızla savaşa katılmaya karar verdik. Unutmadık, kamuoyunda ve resmi Arap toplantılarında sık sık yaptığımız yorumların ayrıntılarını. Savaş planlarını bilmememize rağmen, bunu görmezden geldik ve Irak'ın düşman Siyonizm'e karşı aktif katılımını gerekli gördük ve bu yüzden savaşa katılmaya karar verdik. Bazı Arap taraflarının bir şekilde (barışçıl çözüm) denilen çözüme ulaşmaya çalıştıklarının farkındaydık. Aksine, bir çeyrek asırlık şehit ve fedakarlık mücadelesini başarıya dönüştürmek için elimizden gelen her şeyi yapmanın imkanını düşündük. Arap kurtuluş savaşının emperyalizme ve çıkarlarına karşı güçlü bir duruş gerektiren uzun vadeli, zor ve değerli bir savaş olduğunu ve Arap milletinin tüm imkanlarını toplaması ve örgütlemesi gerektiğini savaş alanında kanıtladık. Siyonizm ve emperyalizme karşı zafere inandık ve bu ruh ve inançla savaşa girdik. Ama savaşın başladığı haberini radyolardan duyduğumuz gibi, radyolardan da durduğu haberini aldık. Mısır ve Suriye hükümetleri Güvenlik Konseyi'nin savaşı durdurma kararını kabul ettikten sonra kararı reddettik. Çünkü bu karar işgal altındaki ulusumuzun topraklarını ve özellikle Filistin halkının haklarını güvence altına alamaz. Savaşın hem kuzey hem de batı cephelerine gönderdiğimiz silahlı kuvvetlerimizin görevinin bittiğine ve ulusal bir görevi kalmadığına inanıyoruz..."[303]

Bazı Arap ülkeleri, özellikle Cezayir ve Libya, Irak'ın güçlerini geri çekme kararını caydırmaya veya geciktirmeye çalıştılar. 25 Ekim 1973'te, Dışişleri Bakanı liderliğindeki Suriye hükümetinden bir heyet, Irak hükümetini geri çekilme kararından vazgeçmeye ikna etmek için aralarında arabuluculuk yapmak üzere Arap Büyükelçiliğini ziyaret etti. Heyet, Irak ordusunun çatışmalardaki cesur rolüne işaret

[302] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 1846, 23 Ekim 1973.
[303] Hawkari Gazetesi, ss. 190, 26 Ekim 1973.

ederek, çekilmenin Suriye ordusunun ön saflarında bir boşluk yaratacağını belirtti. Ancak Irak hükümeti, güçlerinin Suriye'de kalması için hiçbir mazeret olmadığını ve güçlerinin Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanmasının koruyucusu olmasına izin vermeyi reddetiğini söyledi. Bu nedenle Irak, 29 Ekim 1973'te Suriye ve Mısır'dan tüm güçlerini geri aldı ve süreç 10 gün sürdü.[304]

Irak şu nedenlerden dolayı savaşın devamı için çağrıda bulunuyordu:

1- Gün geçtikça dünya kamuoyunun İsrail'den bıktığını dile getireceğini düşünüyordu. Ona göre, daha önce İsrail'i destekleyen bazı ülkeler bile İsrail'in saldırgan ülkeler için bir araç olduğunu anlamıştır. Bunun için bazı Avrupa ülkelerinde kamuoyu İsrail ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi çağrısında bulunuyor. Yani İsrail'in bir tür uluslararası izolasyon geçirdiğini düşünüyordu.

2- Irak, ABD'nin İsrail'e yaptığı yardımın ülkeyi uzun süreli bir savaşta tutamayacağını düşünüyordu. İsrail'in askeri sayısı az olduğu için, tüm İsrailliler silah taşısalar bile Arap ülkelerinin büyük güçlerine hiçbir şekilde karşı koyamayacaktır.

3- Ekonomik olarak İsrail'deki tüm ekonomik sektörler yozlaşmıştı, bu yüzden sınırlı bir ekonomisi var ve ABD ve bazı Batılı ülkeler İsrail'e yardım etseler de, Sovyetler Birliği, Çin, Demokratik Kore ve Müslüman ülkeler Araplara yardım edecekler. Dolayısıyla uzun savaş İsrail'in yenilgisi ve Arap halkının başarısı ile sona erecektir.[305]

1973'ün sonunda, Hafız Esad ve Enver Sedat, Arap ulusunun durumunu ve Ekim savaşının sonuçlarını tartışmak için Arap Birliği Zirvesi'nin düzenlenmesi çağrısında bulundular. Ancak Irak, zirveyi reddetti ve zirvenin yapılması halinde katılmayacağını açıkladı. Irak Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, "Irak, ortak ve birleşik Arap politikasına bağlıdır ve Arap ulusal hedeflerine hizmet etmek için Arap işbirliğinin önemini anlıyoruz" dedi. Ancak Irak, bu zirvenin o anda hiçbir önemi olmadığına, Arap halkının haklarını elde edemeyeceğine ve Filistin halkının

[304] Komisyon, *Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973*, 217-218.
[305] Hawkari Gazetesi, ss. 190, 26 Ekim 1973.

haklarını geri kazanmak için Arap ülkelerine yük olacak sorumluluk düzeyinde olmayacağına inanıyordu.[306]

Mısır, İsrail ile güçleri Sina'dan ayırmak için sınırlı bir anlaşma imzaladıktan sonra Suriye, ABD'nin güçleri Golan'dan ayırma girişimini kabul etti. Bu nedenle Arap Birliği Genel Sekreteri anlaşmayı onaylamak için bir konferans çağrısında bulundu.[307] Arap Birliği Genel Sekreteri, kongreyi Eylül 1974 sonunda Fas'ta düzenlemeye hazırlandığını ve Arap dışişleri bakanları toplantısının Fas'taki zirveden bir hafta önce görülüşecek konuları hazırlamak ve değerlendirmek üzere yapılacağını duyurdu.[308] Ancak bazı Arap ülkeleri erteleme talep ettiler ve bu yüzden 26-29 Ekim 1974 tarihleri arasında Irak da dahil Arap ülkeleri Fas'ın başkenti Rabat'ta bir Arap zirvesi düzenlediler. İsrail ile yapılan anlaşma ve ateşkesin ardından, Arap ilişkileri zor durumdaydı. Zirveye Saddam Hüseyin'i gönderen Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir dışında tüm Arap liderler katıldı. Devletler, iki büyük ülkenin (Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri) bölgedeki rolü hakkında farklı görüşleri vardı.

Zirvede Irak heyeti, Filistin meselesiyle ilgili uluslararası değişiklikleri ele aldı. Irak, Arap davasıyla ilgili uluslararası siyasete yönelik her türlü yumuşak muameleyi reddetti. Ekim 1973 savaşını tüm askeri ve ekonomik yönleriyle, özellikle petrolün siyasi bir silah olarak kullanılmasını övdü. Suriye Devlet Başkanı Hafez Esad, Arap ülkelerini İsrail'le karşı durmak için ülkesine mali destek sağlamaya çağırdığında, Irak heyeti başkanı Esad'ın önerisini eleştirdi ve Arap parasını başka amaçlar için harcayacağını söyledi. Bu eleştiri, Suriye ordusunun Ekim savaşındaki kötü performansından kaynaklanıyordu. İsrail, Irak ordusunun ve diğer bazı Arap ülkelerinin yardımı olmasaydı Şam'ı bile işgal edebilirdi.[309]

Zirvenin üçüncü kapalı oturumunda Saddam Hüseyin Irak'ın konuşmasını yaptı: "Resmi ve milli Arap birliği olmadan Siyonizm'e karşı kurtuluş savaşının hedefileri gerçekleştirilemez. Halkımızın birleşmesini ve güçlerini toplamasını

[306] Mahmud Riyad, *Müzekkerat 1948-1978*, 457.
[307] el-Savra Gazetesi, ss. 1765, 16 Mayıs 1974.
[308] el-Savra Gazetesi, ss. 1775, 28 Mayıs 1974.
[309] Mahmud Riyad, *Müzekkerat 1948-1978*, 495-496.

istiyorsak, Arap işgali altındaki tüm toprakları özgürleştirmek için bir stratejimiz olmalıdır. Bu stratejinin tüm dünyaya iletilmesine gerek yoktur. Her aşamada ne yapacağımıza birlikte karar veririz. Bazı Arap ülkelerinin BM aracılığıyla Siyonizm'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesine çözüm olarak sunduğu barış projesinde, bu varlığı tanımadan ve onunla doğrudan ilgilenmeden hiçbir engelimiz yoktur" dedi[310]

[310] el-Savra Gazetesi, ss. 1906, 27 Ekim 1974.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜNEY LÜBNAN SAVAŞI 1978 (LİTANİ OPERASYONU)

2.1. Lübnan Krizi 1975-1978

Lübnan, Hristiyanlar (Marunîler), Şiîler, Sünnîler ve Dürzîler gibi çeşitli ulusal, dini ve mezhepsel yapılardan oluşmaktadır. Buna ek olarak, Filistinliler 1968'den sonra Güney Lübnan'a göç ederek birçok kampa yerleştiler. Daha önce de belirtildiği gibi, 1972 Kara Eylül Olayı'ndan sonra Filistinli örgütler ve mülteciler daha çok bu ülkeye yöneldiler ve Lübnan'ın güneyinde silahlı örgütler kurarak ve üyelerini eğiterek bir tür devlet oluşturdular.[311]

1974'ten sonra, Lübnan devleti ile Filistinli gruplar arasındaki ilişkiler, özellikle Lübnan Cumhurbaşkanı'nın 14 Kasım 1974'te BM karargahında Arap devletleri adına Filistin davasını savunmasının ardından önemli ölçüde gelişti. Ancak bu samimiyet uzun sürmedi, özellikle İsrail ordusu Ocak 1975'te Güney Lübnan'daki Filistin kamplarını ve köylerini bombaladığında, Filistinli gruplar saldırının Lübnan silahlı kuvvetleri arasındaki çatışmalardan kaynaklandığını düşünüyordu. Yaser Arafat, İsrail'in Güney'e yönelik tehditlerinin Lübnan ordusunun zayıflığından kaynaklandığı konusunda ısrar etti. Öte yandan Lübnanlı liderler, Filistinlilere yardım etmek veya topraklarından kovmak arasında bölünmüş durumdaydılar. Bazı Lübnan partileri, özellikle Lübnan Ketaib Partisi[312] lideri Piyer Cemayel[313], sorunun çözülmesi için referandum çağrısında bulundu. [314] Filistinli grupların öneriyi reddetmesiyle, Lübnan'daki Hristiyan ve Filistinli gruplar arasındaki çatışma

[311] İsameddin Ferec, *Munazzama el-Tahrir el-Filistiniye 1964-1993*, 194.

[312] Ketaib Partisi: Lübnan'ın önde gelen siyasi partilerinden biridir. 1936 yılında Piyer Cemayel tarafından Avrupa faşist fikirlerine dayanan bir gençlik hareketi olarak kuruldu. Geçen yüzyılın yetmişli yıllardaki Lübnan krizinin ana karakterlerinden biriydi. Bkz; Hasan Halil Garip, *Nahu Tarih Fikri Siyasi li-Şiiat Lübnan*, c. 2, Dar el-Künuz el-Edebiye, Beyrut, 2001, 268-269..

[313] Piyer Cemayel (1905-1984): Lübnan'ın Bikfaiya kentinde eski ve kültürlü bir aileden dünyaya gelmiştir. Ketaib Partisi'nin kurucusu ve Lübnan'ın önde gelen politikacılarından biridir. Özellikle Lübnan iç savaşı sırasında önemli bir rol oynamıştır. Bkz: el-Mektebe el-Hadise, Harp Lübnan Hisar Beyrut...*Harp el-Cebel (Muktatafat min es-Suhuf ve Vekalat el-Enba el-Lübnaniye ve el-Alemiye)*, el-Hadise Kütüphanesi Yayınları, Beyrut, 2005, 77.

[314] Kemil Mansur, *Kütüp es-Senevi lil-Kadiye el-Filistiniye li'am 1975,* Filistin Araştırmaları Kurumu Yayınları, Beyrut, 1978, 32.

derinleşti. 13 Nisan 1975 sabahı, Piyer Cemayel kimliği belirsiz silahlı kişilerce saldırıya uğradı, ancak hayatta kaldı ve Filistinlileri kendisine suikast girişiminde bulunmakla suçladı. Aynı gün, Filistin Kurtuluş Hareketi ve Lübnan Ulusal Hareketi'ne[315] ait bir otobüsü, Ketaib Partisi'nin savaşçıları tarafından saldırıya uğradı ve bu yüzden 27 militan öldürüldü ve bu olay "1975 Beyrut Otobüs Soykırımı" olarak bilinir. Aynı gece Hristiyanlar ile Filistinliler arasında çatışmalar çıktı ve Lübnan ordusu da Filistinli grupların karşısına çıktı. Bu olaylar iç savaşın ve mezhep savaşının başlangıcıydı. Beyrut ve Lübnan, doğudaki çoğunlukla Hıristiyan ve batıdaki ağırlıklı olarak Müslüman bölgeler temelinde bölündü.[316]

Bazı Lübnanlı partiler, bu eylemlerin Filistinlileri sınır dışı etmek için ABD ve İsrail istihbarat teşkilatlarıyla işbirliği içinde olduğunu söyleyerek eylemleri kınadılar. Filistin Kurtuluş Hareketi lideri Yaser Arafat, Arap krallarına ve liderlerine bir nota göndererek, "Bu olayın Lübnanlılar ile Filistinliler arasında çatışma yaratma ve kardeşliği bozma amaçlı bir komplo olduğunu" söyledi ve komployu iptal etmek için müdahale etmeye çağırdı ve Ketaib Partisi'ni suçladı. 16 Nisan 1975'te Arap Birliği Genel Sekreteri, savaşı durdurmak için girişimde bulunmak üzere Lübnan'a gitti.[317] Lakin 27 Haziran 1975'te, Lübnan-Filistin ilişkilerinden sorumlu Filistin Kurtuluş Hareketi İcra Komitesi Başkanı tarafından yapılan açıklamadan sonra, Lübnanlılar ile Filistinliler arasındaki silahlı çatışmalar tırmandı.[318] Daha sonra durumu aşmak için birçok yabancı ve yerli tarafın çabalarıyla yeni bir Ulusal Kurtuluş Hükümeti kuruldu. Lübnan ordusu ve Filistin Savunma Hareketi savaşı durdurmak için anlaştılar. Kurtuluş Hükümeti daha sonra Arap Birliği Konseyi Genel Sekreterliği'nden, Lübnan'daki gerilimleri tartışmak üzere Arap dışişleri bakanlarının olağanüstü toplantısının tarihini belirlemesini talep etti.[319] Fakat aynı yılın Ağustos ayının sonunda, Filistinliler ve müttefikleri Beyrut'un batısında şiddetli

[315] Lübnan Ulusal Hareketi (Lübnan Ulusal Cephesi): Bu cephe 1969'da birçok solcu ve Arap milliyetçisi partiden kuruldu. Bunlar bir siyasi ve ekonomik reform programı altında birleştiler. Bkz: Theodor Hanf, *Kübnan Te'aiş fi Zemen el-Harp min İnhyar ed-Devle ila İtbi'at el-Ümme*, Çev. Muris Salibiya, Arap Araştırmaları Merkezi, Paris, 1993, 267-270.

[316] Kemil Mansur, *Kütüp es-Senevi lil-Kadiye el-Filistiniye li'am 1975*, 45.

[317] Nazım Halil Hasan Abd el-Mamuri, *el-Harp el-Ehliye fi Lübnan 1975-1982*, Yüksek Lisans Tezi, Babil Üniversitesi, 2011, 61.

[318] el-Savra Gazetesi, ss. 2111, 22 Haziran 1975.

[319] Münazzama et-Tahrir el-Filistiniye, *Yevmiyat el-Harp el-Lübnaniye*, Tahtit Merkezi, 1, 1975, 139.

bir saldırı düzenleyerek ülkenin modernliği ve ekonomik büyümeyi simgeleyen bölgelerini ele geçirmeyi başardıklarında gerilim tırmandı. Bu askeri harekat sonucunda Beyrut'taki binalar, modern mekanlar ve ticaret merkezleri ağır hasar gördü.[320]

15 Ekim 1975'te Arap dışişleri bakanları Lübnan'daki durumu görüşmek üzere Kahire'deki Arap Birliği genel merkezinde acil bir toplantı yaptılar. Konferansa 18 Arap ülkesi katılmasına karşın, Libya, Suriye ve Filistin temsilcileri tarafından boykot edildi ve Lübnanlı ulusal ve ilerici partiler, bu konferansın ülkelerinin krizini çözemeyeceğini söylediler. Bu nedenle, 29 Kasım 1975'te Lübnan Cumhurbaşkanı, bir mektupla halkını ülkelerinin karşı karşıya olduğu büyük tehlikeyle yüzleşmeye, suç, yıkım ve kutsallık ihlallerini ortadan kaldırmak için birlikte çalışmaya çağırdı ve şiddetin devam etmesi konusunda uyardı.[321]

6 Aralık 1975'te Ketaib Partisi üyelerinden dört ceset bulundu ve bu olaya tepki olarak Hristiyan milisler Beyrut Limanı bölgesinde kontrol noktaları kurdular ve Kara Cumartesi Olayı olarak bilinen eylemde dini kimlikleri temelinde yüzlerce Lübnanlı ve Filistinli Müslümanı öldürdüler.[322] 18 Ocak 1976'da Hristiyan milisler Filistin Kurtuluş Hareketi'nin kontrolündeki bölgelere saldırdı ve 1500 kişiyi öldürdüler. İki gün sonra, Filistinli milisler karşılık vererek bir Hristiyan kasabasına saldırarak yüzlerce Hristiyanı öldürdüler. Bu çatışmalar nedeniyle binlerce Müslüman ve Hristiyan vatandaş yerlerinden edildi.[323]

Bu durumun etkisiyle 30 Ocak 1976'da tüm Hristiyan milisler Lübnan Cephesi adı verilen ortak bir cephe çerçevesinde toplandılar. Lübnan ordusu içinde bir darbe meydana geldi ve ordu din ve mezhep esaslarına göre bölündü.[324] Daha fazla Lübnan Cephesi'nden etkilenen Lübnan hükümeti Mayıs 1976'da yenilginin eşiğindeydi ve bu nedenle Suriye'yi Lübnan'a müdahale etmeye çağırdı. Suriye de

[320] Antvan Huviri, Havadis Lübnan (el-Harp fi Lübnan), *Dar el-Ebcediye*, Beyrut, 1977, 199.
[321] Kerim Bekraduni, *Lanet Vatan min Harp Lübnan ila Harp Haliç*, Şirket el-Metbuaat Yayınları, Beyrut, 2009, 169.
[322] Theodor Hanf, *Kübnan Te'aiş fi Zemen el-Harp min İnhyar ed-Devle ila İtbi'at el-Ümme,* 264.
[323] Sami Mansur, *Mezbaha Lübnan el-Kübra (Harp el-İstinzaf el-Arabiye el-Cedide),* el-Merkez el-Arabi Araştırmaları Yayınları, Kahire, 1981, 117.
[324] Figiye Hanna, *Advaa 'ala Lübnan*, (Çev. Yusuf Sumat), Dar Muhtarat, Beyrut, 1998, 152.

talebine yanıt vererek 1 Haziran 1976'da 12.000 askerle Lübnan'a girdi ve Filistinli milislere ve ülkedeki solcu güçlere karşı operasyonlara başladı.[325] Suriye'nin Lübnan'a girişinin amaçları şunlardı:

1- O zamanlar Suriye'nin ithalatının ana kaynağı olan Lübnan limanları üzerinde bir tehlike vardı.

2- Filistin Savunma Hareketi'nin bastırılması. Hafız Esad, Filistinli tarafların özgür ve bağımsız olmaması ve Filistin kartını kendi çıkarları için kullanabilmesi için Suriye'nin kontrolü altında olması gerektiğine inanıyordu.[326]

3- Suriye rejiminin iddialarına göre ülkesini güvence altına almak ve İsrail'e karşı durmak, istikrarlı ve güçlü bir Lübnan gerektiriyor.

4- Lübnan taraflarını birleştirmek ve o ülkenin bölünmesini önlemek için güç kullanmak.[327]

Ancak iki taraf arasındaki ilişkiler, özellikle önde gelen Hristiyan liderlerden birinin Suriye ordusunun kontrol noktasında saatlerce tutuklanmasının ardından gerginleşti. Bu nedenle 1 Temmuz 1978'de Suriye güçleri ile Hristiyan milisler arasında şiddetli bir çatışma yaşandı ve Suriye ordusu Hristiyan mahallelerini ağır bir şekilde bombalayınca Lübnan Cumhurbaşkanı istifa etti. Hristiyan milisler, İsrail başbakanının daha önce desteğini ifade ettiği gibi İsrail'in savaşa girmesini ve kendilerini desteklemesini bekliyorlardı, ancak İsrail'den herhangi bir tepki gelmedi. Ateşkes ilan edilip Suriyeliler Beyrut'un doğusundan çekildikten sonra savaş sona erdi.[328] Bu şekilde, Lübnan krizi yirminci yüzyılın seksenli yıllarının sonuna kadar devam etti.[329]

[325] Kemil Şimon, *Ezme fi Lübnan,* Dar el-Fikir el-Hurr, Beyrut, 1977, 105.
[326] Karo Kawa Mahmut, *Dosyai Falastini,* 30.
[327] Münazzama et-Tahrir el-Filistiniye, Yevmiyat el-Harp el-Lübnaniye, 163-164.
[328] Abdurrauf Sinno, *Harp Lübnan 1975-1990 Tefekük ed-Devle ve Tasadda' el-Müctema,* Dar el-Arabiye lil-Ulum Yayınları, Lübnan, 2008, 287.
[329] Semir Kasir, *Harp Lübnan min eş-Şikak el-Vatani ila en-Niza' el-İklimi 1975-1982,* Dar en-Nahar, Beyrut, 2007, 103.

2.2. 1987 Güney Lübnan Savaşı (Litanî Operasyonu)

Filistin hareketleri 1968 Karameh Muharebesi'deki zaferinden sonra Lübnan-İsrail sınırında çok sayıda askeri üs kurmaya, gençliklerini Lübnan kamplarında örgütlenmeye ve çok sayıda daire kurmaya başladılar. Bunun üzerine Lübnan ordusu birçok liderleri tutukladı ve projeleri durdurmalarını talep etti. Bu da, liderlerin serbest bırakılmasını talep eden Filistinliler tarafından protestolara yol açtı. Ancak Lübnan ordusu liderleri serbest bırakmayı reddetti ve iki taraf arasında çatışmalara neden oldu ve Filistinliler çok sayıda ordu ve polis üssünü ele geçirmeyi başardılar. Cemal Abdünnasır her iki tarafı da Kahire'ye davet etti ve sonuç olarak 3 Kasım 1969'da Kahire Anlaşması imzalandı ve kilit noktaları şunlardı:

1- Filistinli militanlara geçiş kolaylığı sağlanması ve sınır bölgelerindeki geçiş noktalarının belirlenmesi.

2- Güney Lübnan'ın bölgeleri için güvenlik sağlama.

3- Filistinli silahlı komutanlar, örgüt üyelerinin tüm eylemlerini kontrol ederler ve Lübnan işlerine karışmazlar.

4- Filistin silahlı hareketi ile Lübnan ordusu arasındaki medya kampanyalarını durdurmak için ortak noktaları pekiştirmek.

5- Lübnan'daki Filistinli militanları saymak.

6- Tüm acil durumlara katılmak ve kolaylaştırmak için Lübnan kurumlarına Filistinli temsilcilerinin atanması.

7- Tıp merkezlerinin çalışmalarını kolaylaştırmak ve askeri faaliyetlere yardımcı olmak için bazı Lübnan ordusu üslerinin kaldırılması.

8- Tutukluları serbest bırakmak ve el konulan silahları geri göndermek.

9- Lübnan'ın sivil ve askeri yetkilileri, Lübnan'ın her alanında ve her koşulda sorumluluklarını tam yetkileri ile yerine getirmeye ve yönetmeye devam etmektedirler.

10- Sanki bütün Araplar bir vadideymiş gibi her iki taraf da, Filistin silahlı mücadelesinin Filistin devriminin çıkarına olduğu gibi Lübnan'ın da çıkarına olduğunda ısrar ediyor.

11- Bu anlaşma gizli tutulacak ve sadece liderlerin gözetiminde olacak.[330]

Anlaşma Filistinlileri daha da özgürleştirdi ve Güney Lübnan, Filistinli savaşçıları eğitmek için bir üs haline geldi ve oradan İsrail'e saldırıları düzenliyorlardı. 26 Aralık 1968'de, bir grup silahlı Filistinli, Beyrut-Atina uçuşunda bir İsrail Havayolları uçağına saldırdılar ve bir İsrailliyi öldürdüler. İki gün sonra, bu eyleme karşılık olarak İsrail Hava Kuvvetleri Beyrut Uluslararası Havalimanı'na saldırdı ve 13 sivil uçağı imha etti.[331] Ayrıca, 1972'de Filistinli silahlı kişiler Almanya'nın Münih kentinde düzenlediği bir eylemde 11 İsrailli sporcuyu öldürdüler.[332] 1975 yılının başında Filistinli gruplar Tel Aviv'de bir otele saldırdılar ve sekiz kişiyi öldürdüler.[333] Bu nedenle Lübnan'ın İsrail üzerinde büyük bir jeopolitik etkisi vardı ve Ekim 1973 savaşından sonra İsrail'in Lübnan'a yönelik stratejisi üç ana temaya dayanıyordu:

1- "Terör" ile mücadelenin yolu: Filistinli grupları zayıflatarak ve onları Lübnan'dan uzaklaştırarak İsrail'in kuzeyinde güvenliği sağlamak. Bu temelde, Şubat 1975'te İsrail Bakanlar Kurulu, Lübnan topraklarında 10 mil derinliğinde bir güvenlik kemeri inşa etmeye karar verdi. Bu nedenle Lübnan iç savaşında Filistinlilere karşı savaşan gruplara ve milislere silah, tank ve askeri danışmanlarla yardım ediyordu.

2- Lübnanlı Hristiyan grupların güney Lübnan'ı kontrol etmelerine yardımcı olarak tutum ve konumlarından yararlanmak, İsrail'in güney Lübnan'a ve güney Litani Nehri'ne[334] hakim olmasına yardımcı olacaktır.

3- Lübnan'a Suriye müdahalesi: Nisan 1976'da Ürdün ve ABD, Suriye ve İsrail arasında Lübnan'daki iki ülkenin egemenliği konusunda gizli bir anlaşmaya varma girişiminde bulundular. 11 Nisan 1976'da Ürdün Kralı Hüseyin, Londra'daki İsrail büyükelçisiyle gizlice görüştü ve elçiyi Hafez Esad'ın Lübnan'a müdahale etme niyeti konusunda uyardı. Kral, Esad yerine İsraillilere tüm Suriye

[330] Kemil Şimon, *Ezme fi Lübnan*, 146-147.
[331] Nısar Galmiye, *Esbap ve Esrar el-Harp el-Lübnaniye 1975-1976*, Beyrut, 1967, 209.
[332] Karo Kawa Mahmut, *Dosyai Falastini*, 27.
[333] Ari Şavit, *Haki Belendiravi Min*, 291.
[334] Litani Nehri: Lübnan'ın en uzun ve stratejik nehri olan 170 kilometre uzunluğundaki nehir, 1949 yılında bir BM ekonomik komitesi tarafından "Lübnan'ın Geleceğinin Anahtarı" olarak tanıtılmıştır. Hasan Seyid Ahmed, *Lübnan Dirasa fi Coğrafya et-Tabiyia*, Dar en-Nahda, Beyrut, 1980, 529-531.

operasyonlarının sadece Filistin Kurtuluş Hareketi'ne karşı olacağına dair söz verdi. Ayrıca, Suriye ordusunun Güney Lübnan'a gideceği ve İsrail sınırına yaklaşacağı, ancak hedeflere ulaşıldığında bölgeden çekileceği uyarısında bulundu. Aynı yılın 28 Nisanı'nda İsrail başbakanı Suriye'nin önerisini kabul etti ve görüşlerini Londra büyükelçiliği aracılığıyla bir mektupla Kral Hüseyin'e iletti. İsrail başbakanı, Hristiyan liderleri, Suriye ordusu Lübnan'a geldiğinde ülkeyi kalıcı olarak işgal etme niyetleri olmadığı için herhangi bir engel oluşturmamaları konusunda uyardı. Bu, Lübnan'a askeri müdahale için Amman-Vaşington- Şam- Tel Aviv arasında bir tür dörtlü işbirliği anlamına geliyordu. Çünkü Vaşington ve Tel Aviv'in açısından Suriye operasyonu Filistinli silahlı grupları ve Lübnanlı solcu grupları zayıflatarak Lübnan hükümetini kontrol etmelerine engel olacak ve İsrail'e yönelik güvenlik tehditlerini ortadan kaldıracak ve bu İsrail'in çıkarına olacaktır.[335]

Bunun üzerine Suriye ordusu Lübnan'a gidip Filistinli grupları vurmaya başlayınca dönemin başbakanı İzak Rabin[336], "Suriye şimdi barışı reddeden ve Filistinli terör örgütlerine karşı bir tür mücadele veriyor. Yalnız geçen hafta Lübnan'da öldürülen teröristlerin ve sabotajcılarının sayısı, İsrail ordusunun son iki yıldaki kaybından çok daha fazla olduğu için Tanrı'ya şükredeceğiz" dedi.[337]

Suriye, ordusu aracılığıyla Lübnan hükümeti üzerindeki egemenliğini dayattıktan sonra bu ülkeyi siyasi bir koz olarak kullanmaya başladı ve hatta Lübnan hükümetinin kararlarının çoğu Suriye'nin etkisi altında alınıyordu. Bu durum ışığında 21 Temmuz 1977'de Lübnan hükümeti Filistin Kurtuluş Hareketi ile bir anlaşma imzaladı ve bu anlaşmaya göre Filistin Savunma Hareketi, Lübnan topraklarından İsrail'e yapılan saldırılarını durduracak, militanlarını İsrail sınırından 10 kilometre çekip bölgeyi Lübnan ordusunun birliklerine teslim edecektir. Ancak Enver Sedat'ın Kasım 1977'de İsrail'i ziyareti ve barış sürecinin başlaması nedeniyle güç dengelerinde bir değişiklik oldu. Suriye, Filistin Savunma Hareketi'ni engellemenin artık kendi çıkarına olmadığına inanıyordu. Öte yandan Likud

[335] Abdurrauf Sinno, *Harp Lübnan 1975-1990 Tefekük ed-Devle ve Tasadda' el-Müctema,* 204-209.
[336] İzak Rabin (1922-1995): İsrailli politikacı ve askeri general idi. 1963'te İsrail ordusunun başkomutanı oldu ve 1974'ten 1977'ye kadar başbakanlık yapmıştır. Abdülvehhab Muhammed el-Musiri, *Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat es-Sahyoniye*, 195.
[337] Nısar Galmiye, *Esbap ve Esrar el-Harp el-Lübnaniye 1975-1976*, 210-211.

Partisi[338] ilk sağcı parti olarak İsrail seçimlerini kazandı ve iktidara geldiğinde Tel Aviv'in Lübnan'a karşı politikası değişti. Likud Partisi'nin programı, ülkelerine yönelik her türlü saldırıya askeri harekatla karşılık vermek ve Filistinli muhalif gruplarla çatışmaları yönetmek için, ülkelerinin Lübnan sınırlarını yeniden inşa etmekti.[339]

11 Mart 1978'de Filistin Kurtuluş Hareketi'ne (Fetih) mensup bir grup silahlı Filistinli Hayfa-Tel Aviv yolunda bir İsrail otobüsüne el koydu ve yolcuları rehin aldı. Rehinelerin serbest bırakılması karşılığında İsrail hükümetinden Filistinli mahkumları serbest bırakmasını istedi. Ancak İsrail hükümeti bu talebi reddetti ve bir operasyonla rehineleri kurtarmaya çalıştığında birkaç rehine öldürüldü ve yaralandı.[340] Bu eyleme karşılık olarak dört gün sonra, 15 Mart 1978'de İsrail ordusu, kamplardaki Filistinli silahlı kuvvetlerini vurmak için 'Litani Operasyonu" adı altında yaklaşık 30.000 askerle Güney Lübnan'a havadan, karadan ve denizden büyük bir saldırı başlattı ve kendini savunmak için bu operasyonu başlattığını duyurdu.[341]

Birkaç gün içinde, Litani Nehri'ne kadar Güney Lübnan'ın 500 ila 600 kilometrekareden fazlasını işgal edebildi. Bu saldırının amacı, Filistinli grupların faaliyetlerini engellemek ve İsrail'in kuzeyini bu örgütlerin top ve füzelerinden korumak için bir güvenlik kuşağı oluşturmaktı.[342] İsrail ordusu başlangıçta amaçlarının Lübnan topraklarında 10 kilometre derinliğinde bir güvenlik kuşağı inşa etmek olduğunu açıklasa da, planların ötesine geçerek 40 kilometre derinliğinde bir güvenlik kuşağı inşa etti.[343] Arap kaynaklarına göre İsrail, bu saldırıyı gerçekleştirmek için Filistin silahlı örgütlerini bahane etmiş ve asıl amacı Güney Lübnan'ı işgal etmekti ve saldırının birçok nedeni vardı:

---

[338] Likud Partisi: 1973 yılında kurulan parti, İsrail'in sağcı partilerinden biridir. Partinin en önemli programı (İsrail'in güvenliğini korumak, ekonomiyi güçlendirmek, Yahudi kimliğini korumaktır). Bkz: Abdülvehhab Muhammed el-Musiri, *Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat es-Sahyoniye,* 334.
[339] Nısar Galmiye, *Esbap ve Esrar el-Harp el-Lübnaniye 1975-1976*, 285.
[340] İlyas Şufani, *Ameliye el-Litani, Dar el- avde,* Beyrut, baskı tarihi belli değil, 5.
[341] Hawkari Gazetesi, ss. 418, 20 Mart 1978.
[342] Semir Kasir, *Harp Lübnan min eş-Şikak el-Vatani ila en-Niza' el-İklimi 1975-1982*, 305.
[343] Abdurrauf Sinno, *Harp Lübnan 1975-1990 Tefekük ed-Devle ve Tasadda' el-Müctema*, 289.

1- İsrail Lübnan iç savaşından yararlanmıştı ve sözde Güney Lübnan ordusuna yardım ederek milis gruplarını müttefik yapmıştı.

2- İsrail'in tatlı su kaynağını korumak için Litani Nehri'ni kontrol etmek.[344]

Uluslararası tepkilere gelince, ABD başlangıçta tarafsızlığını dile getirdi ve İsrail'in operasyonunun ülkesinin güvenliğini korumak için olduğunu açıkladı. Kaynaklar, İsrail Başbakanı Menahem Begin'in [345] operasyon öncesinde ABD Başkanı Jimmy Carter'a telefonla saldırıyı bildirdiğini ve Carter'ın saldırıyı kabul ettiğini belirtiyor.[346] Operasyondan önce Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'a da bir mesaj göndererek Filistinli örgütleri ortadan kaldırmak ve bölgeden kovmak için Güney Lübnan'da sınırlı bir operasyon başlatacağını bildirdi ve bu hareketlerine engel olmamsını diledi. Dikkate değer ki bu saldırı İsrail-Mısır barış süreciyle aynı zamana denk gelmiştir.[347]

19 Mart 1978'de, Uluslararası Güvenlik Konseyi, 425 sayılı kararla savaşın durdurulması çağrısında bulundu ve birkaç karar aldı:

1- Lübnan'ın toprak bütünlüğüne ve uluslararası kabul görmüş sınırlar çerçevesinde siyasi egemenlik ve bağımsızlığına saygı.

2- İsrail, Lübnan'a yönelik askeri operasyonunu derhal durduracak ve askerlerini tüm Lübnan'dan çekecektir.

3- Lübnan hükümetinin talebi üzerine iki ülke arasındaki sınırı korumak, İsrail ordusunun Lübnan'dan çekilmesini sağlamak ve Lübnan hükümetinin kendi toprakları üzerindeki egemenliğini korumak için ülkeye UNIFIL adı altında geçici bir kuvvet gönderilmesine karar verildi.

4- BM Genel Sekreteri, bu kararın uygulanmasına ilişkin raporunu 24 saat içinde sunmalıdır.[348]

---

[344] İlyas Şufani, *Ameliye el-Litani,* 21.

[345] Menahem Begin (1913-1992): Beyaz Rusya'da (Belarus) doğmuş ve orada ilkokulu bitirmiştir. 1973'te Likud Partisi'nin lideri olup 1977'de İsrail Başbakanı olmuştur. *Abdülvehhab Muhammed el-Musiri,* Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat es-Sahyoniye, 115.

[346] Hawkari Gazetesi, ss. 423, 24 Nisan 1978.

[347] Karo Kawa Mahmut, Dosyai Falastini, 31.

[348] el-Mektebe el-Hadise, *Harp Lübnan Hisar Beyrut Harp el-Cebel (Muktatafat min es-Suhuf ve Vekalat el-Enba el-Lübnaniye ve el-Alemiye),* 99.

Ancak İsrail, Güney Lübnan'daki UNIFIL güçlerine şartlarını dayatmak için çekilme sürecini geciktirerek BM kararlarına uymadı ve bu nedenle BM, 426 sayılı kararla İsrail'i bir kez daha güçlerini geri çekmeye çağırdı. Ardından, uluslararası baskı altında, Nisan 1978'de ordusunu geri çekti ve işgal altındaki toprakları müttefiki olan sözde Güney Lübnan ordusu milislerine teslim etti.[349]

2.3. Irak'ın Lübnan Krizi ve İsrail'in Saldırısına Karşı Tutumu

2.3.1. Irak'ın Lübnan Krizine Karşı Tutumu

Irak, özellikle Beyrut Otobüs Soykırımı'ndan sonra Lübnan'daki durumun tehlikesini en başından beri hissetmişti. Bu yüzden Filistin ve Lübnan Ulusal Hareketi liderlerini Bağdat'a davet etti ve 5 Haziran 1975'te Bağdat'ta bir toplantı yapıldı. Irak hükümeti yaptığı açıklamada eylemi kınayarak, "Ketaib Partisi'nin Filistin Savunma Hareketi ve Lübnan Ulusal Cephesi'ne yaptığı saldırı bir terör eylemidir" ifadelerini kullandı ve açıklamada bunun ABD-Siyonizm'in emperyalist bir planı olduğunu vurguladı ve Lübnan'daki çatışmaların mezhep çatışmasına dönüşeceği uyarısında bulundu.[350]

İsrail'in bombardımanları sonucunda Lübnan'daki durumun kötüleşmesinin ardından Irak hükümeti yaptığı açıklamada görüşünü şöyle açıkladı, "Lübnan'daki Arap milli duygusu çok önemli ve Siyonist saldırganlığa karşı durmaları gerekiyor. Halkın ve toprağın birliğini koruma ve Filistin halkını savunma sorumluluğu Lübnan taraflarına düşmektedir. Lübnan-Filistin ilişkileri Arap ulusal fikirlerinin en önemli dizisidir."[351] Irak ayrıca Arap Birliği Genel Sekreteri'nden Arap dışişleri bakanlarını acil bir toplantı için toplamasını istedi. Irak Dışişleri Bakanlığı da tüm Arap liderlerini diplomatik bir görüşme için Bağdat'a davet etti.[352] Arap ülkeleri, Irak'ın talebine büyük önem vererek girişmin, Lübnan'daki kardeşlerin savaşını çözmek ve istikrarı yeniden sağlamak, Arap davasının çıkarları doğrultusunda Filistin

[349] Semir Kasir, *Harp Lübnan min eş-Şikak el-Vatani ila en-Niza' el-İklimi 1975-1982,* 321.
[350] Kemil Mansur, *Kütüp es-Senevi lil-Kadiye el-Filistiniye li'am 1975*, 205.
[351] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 2357, 22 Haziran 1975.
[352] el-Savra Gazetesi, ss. 2113, 30 Haziran 1975.

mücadelesini desteklemek ve Siyonist planlarına son vermek için uygun bir zamanda olduğunu ilan ettiler.[353]

Arap Dışişleri Bakanları Konseyi'nin olağanüstü toplantısının sonuçlarından hayal kırıklığına uğrayan Irak hükümeti, Lübnan krizini çözme çabalarını sürdürdü. Saddam Hüseyin, 1975 yılının sonlarında Lübnan'ı ziyaret ederek Filistinlileri bir araya getirme, onlara para ve silah desteği sağlama çabalarına başladı ve Arap Kurtuluş Cephesi'nin kurulmasında önemli rol oynadı.[354] Irak'ın tutumu, ABD ve İsrail'in ülkeyi Filistinli aşırılıkçı gruplara yardım etmekle suçlamasına yol açtı. İsrail, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve bunları Filistinli gruplara ve örgütlere teslim etmekten korktuğunu söyledi. Bu tehlikenin ışığında Vaşington, 1975'te Irak'ı terörü destekleyen bir ülke olarak listeledi ve Irak'a silah satışını, özellikle de Boeing 747 uçağının yasakladı.[355] Ancak Irak hükümeti cezaları görmezden gelerek Ocak 1976'da binlerce ton gıda maddesini Lübnan'a göndermeye karar verdi. Bunun için Lübnan halkına ve kamplar sakinlerine yardım, gıda, ilaç ve tıbbi malzeme göndermek için Bağdat ile Beyrut arasında bir hava köprüsü açtı.[356] Aynı zamanda Lübnan ateşkesinin ilan edilmesinde, iç savaşın yatıştırılmasında ve insanların günlük yaşamlarının temel ihtiyaçlarını karşılamak için yollar ve havaalanları üzerindeki riskin azaltılmasında önemli bir rol oynadı.[357]

Suriye'nin Lübnan'a askeri müdahalesine ilişkin olarak, 1976'nın başında Lübnan'ın durumunu yakından izleyen Irak, Lübnan krizine her türlü Arap, dış ve uluslararası müdahaleyi reddedeceğini ve iç çatışmaların herhangi bir dış müdahale olmaksızın çözülmesi gerektiğini söyledi.[358] Suriye askerlerini Lübnan'a göndermeden önce Irak, aralarında herhangi bir çatışma olmaması için Suriye hükümetine görüşlerini bildirmişti ve her iki taraf da Lübnan hükümetiyle ilişkilerini güçlendirmek istiyordu.[359] Suriye ordusu Lübnan'a girdiğinde Irak, Suriye'nin askeri müdahalesine karşı olduğunu ifade etti ve Arap Birliği Genel Sekreteri'ni uyararak

[353] el-Savra Gazetesi, ss. 2114, 1 Temmuz 1975.
[354] Abdurrauf Sinno, *Harp Lübnan 1975-1990 Tefekük ed-Devle ve Tasadda' el-Müctema*, 225.
[355] Hisam Süveylim, *İsrail ve Gazu el-Irak, el-İlam el-Arabi Merkezi*, Cize (Mısır), 2006, 19.
[356] el-Savra Gazetesi, ss. 2289, 23 Ocak 1976.
[357] el-Savra Gazetesi, ss. 2290, 25 Ocak 1976.
[358] Kemil Mansur, *Kütüp es-Senevi lil-Kadiye el-Filistiniye li'am 1975*, 146.
[359] el-Savra Gazetesi, ss. 2394, 27 Mayıs 1976.

şu sözleri içeren bir nota yayınladı: "Lübnan'ın içişlerine her türlü dış müdahaleye karşıyız ve durumu çözmek için herhangi bir Arap toplantısını destekliyoruz".[360] Bu amaçla Irak Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyet, gelişmeleri görüşmek ve Suriye'nin Lübnan işlerine askeri müdahalesine ilişkin Irak'ın görüşünü sunmak üzere Cezayir ve Libya'yı ziyaret etti. Irak heyeti başkanı, Cezayir Cumhurbaşkanı ile yaptıkları görüşmede gelişmeleri ulusal sorumlulukla ele alacaklarını söyledi. Her iki taraf da Filistin direnişini, Lübnan Ulusal Hareketi'ni, Lübnan'ın birliğini ve Arap ulusal duygularını korumayı vurguladılar. Her iki taraf da krizin barışçıl bir şekilde çözülmesi ve durumla ilgilenmek için özel bir komite kurulması gerektiği konusunda anlaştılar.[361] Suriye'nin askeri müdahalesi ile ilgili olarak, Arap ülkeleri iki yöne bölündüler:

Birinci: Libya ve Cezayir'i temsil ediyordu. İki ülke Suriye'ye acilen bir heyet göndererek güçlerinin derhal geri çekilmesini talep ettiler.

İkinci: Arap ülkelerinin çoğunluğundan oluşuyordu ve krizin Arap Birliği ve Arap Dışişleri Bakanları Konseyi aracılığıyla çözülmesini talep ediyordu ve bu ülkelerden biri de Irak'tı.[362]

8 Haziran 1976'da Arap Birliği Genel Merkezi'nde Suriye, Lübnan ve Filistin Kurtuluş Hareketi temsilcilerinin katılımıyla Lübnan'daki duruma ilişkin bir toplantı yapıldı. Lübnan Ulusal Hareketi, Arap dışişleri bakanlarından Suriye rejiminin Lübnan'daki katliamını sona erdirmek ve güçlerini derhal geri çekmek için çalışmalarını istedi.[363] Toplantıdaki Irak temsilcisi, "Bütün taraflar durumla ilgili sorumlu davranmalı ve sözlerimiz siyasi iltifatlardan uzak olmalıdır. Suriye hükümeti Lübnan'ın bölünmesini engellemek istiyorsa, bunu Arap Birliği aracılığıyla yapabilir. Irak'ın Suriye rejimiyle çatışmaları olmasına rağmen, Suriye'nin Lübnan krizindeki rolüne, özellikle arabuluculuk rolüne başından beri engel olmamıştır. Ancak Suriye'nin ülkeye askeri müdahalesi ve Lübnan Ulusal Cephesi ve Filistin Savunma Hareketi'ne koşullar dayatmasından sonra Irak, Suriye rejiminin

[360] el-Savra Gazetesi, ss. 2400, 3 Haziran 1976.
[361] el-Savra Gazetesi, ss. 2403, 7 Haziran 1976.
[362] el-Savra Gazetesi, ss. 2404, 8 Haziran 1976.
[363] el-Savra Gazetesi, ss. 2405, 9 Haziran 1976.

Lübnan'daki kargaşayı sona erdirme niyetinde olmadığından emindir. Siyonizm bile Suriye'nin Lübnan'a sınırlı müdahalesine karşı değildi" dedi. Irak heyeti başkanı daha sonra Suriye ordusunun tamamen ve koşulsuz olarak geri çekilmesi, ateşkes ilanı ve ateşkesin Arap güçleri tarafından izlenmesi gibi öneriler sundu. Irak'ın bu güce katılmaya hazır olduğunu da gösterdi.[364]

Bu konferansın yanı başında Irak Dışişleri Bakanı, Mısır temsilcisi aracılığıyla Irak Cumhurbaşkanı'ndan Mısır Cumhurbaşkanı'na özel bir mektup iletti ve mektubun içeriğinde şu ifadelere yer verilmişti: "Arap Birliği'ni temsil eden Arap ülkelerinin, Suriye rejiminin Lübnan ve Filistin halklarına karşı gerçekleştirdiği soykırıma karşı ulusal sorumluluğunu üstlenmeleri gerekmektedir."[365] Bunun üzerine Irak, Lübnan'daki Suriye ordusuna karşı harekete geçti ve bu amaçla Mısır ile işbirliği yaparak Filistin hareketini ve Suriye ordusunun muhalefetini desteklemek için Lübnan'a 3.000 asker ve gönüllü gönderdi. Ardından Irak, Suriye'ye ekonomik baskı yaparak o ülkeye petrol ihracatını durdurdu.[366]

2.3.2. İsrail'in Güney Lübnan'a Saldırısına Karşı Irak'ın Tutumu (Litani Operasyonu)

Bu harekâta gelince, 16 Mart 1978'de Irak Dışişleri Bakanlığı, Güney Lübnan'daki tehlikeli durumu görüşmek üzere Bağdat'taki Arap büyükelçilerini acil bir toplantıya çağırdı. Toplantıda Irak, Uluslararası Güvenlik Konseyi'nden Siyonizm'in Güney Lübnan'dan çekilmesine ilişkin bir karar alması gerektiğini duyurdu ve Filistin Savunma Hareketi'nin desteğini vurguladı.[367]

Irak hükümeti, BM Genel Sekreteri'ne İsrail saldırısı sonucunda Güney Lübnan'daki tehlikeli durumu anlatan bir mektup yazarak, saldırının amacının Filistin halkını ülkeden kovmak olduğunu belirtti. BM'den İsrail ordusunun Güney Lübnan'dan çekilmesinde etkin rol oynamasını talep etti. Irak Dışişleri Bakanı,

[364] el-Savra Gazetesi, ss. 2405, 9 Haziran 1976.
[365] el-Savra Gazetesi, ss. 2405, 9 Haziran 1976.
[366] Abdurrauf Sinno, *Harp Lübnan 1975-1990 Tefekük ed-Devle ve Tasadda' el-Müctema*, 225.
[367] el-Savra Gazetesi, ss. 2957, 17 Mart 1978.

ülkesinin İsrail ordusunun Güney Lübnan'da kalmasıyla sonuçlanacak hiçbir kararı desteklemeyeceğini, ancak İsrail'i geri çekme kararı alınması çağrısında bulunduğunu belirterek bazı üye ülkeleri uyardı. Irak hükümeti ayrıca İslam Kongresi Örgütü Genel Sekreteri'ne bir mektup göndererek, İsrail'in geri çekilmesine ilişkin kararın onaylanmasında rol oynamasını talep etti.[368]

Irak hükümeti, en başından beri Lübnan halkına her türlü yardıma hazır olduğunu açıkladı. Nitekim İsrail'in operasyonundan zarar gören bölgelere gıda yardımı ve Lübnan Ulusal Hareketi ve Filistinli gruplara askeri yardım ulaştırdı.[369] 19 Mart 1978'de Irak, Libya, Suriye, Cezayir, Filistin Kurtuluş Örgütü ve Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin dışişleri ve savunma bakanları, operasyona karşı alınması gereken önlemleri görüşmek üzere Şam'da bir toplantı yaptılar. Kongrede aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi karar alındı:

1- Arap ülkelerinin Siyonizm'in saldırılarına karşı tüm güç ve kabiliyetlerini bir araya getirmek için bir an önce bir Arap Zirvesi düzenlenmelidir.

2- Arap ülkeleri arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak ve elverişli bir ortam yaratmak için kongreye üye ülkeler arasında üst düzey bir işbirliği komitesi kurmak.

3- Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak Filistin Kurtuluş Örgütü ile işbirliği yapmak ve bu örgütü uluslararası düzeyde meşrulaştırmak.

4- Siyonist varlığının Lübnan'a yönelik saldırılarını kınamak. Siyonist güçlerin derhal geri çekilmesi ve uluslararası sınırlar çerçevesinde Lübnan'ın güvenlik ve siyasi egemenliğinin korunması için kolektif çalışma.[370]

Bu kongrenin aldığı kararlar ışığında Irak, Lübnan halkına eskisinden daha büyük ve geniş bir şekilde askeri ve sivil yardım sağlamaya başladı. Ancak Suriye bu kongrenin kararlarına uymadığı için kendi toprakları üzerinden Lübnan'a yardım ulaştırmayı reddetti.[371]

Bu operasyona karşı başta Bağdat olmak üzere Irak'ın farklı şehirlerinde çok sayıda protesto gösterisi düzenlendi ve Irak hükümeti yaptığı bir açıklamayla bu

[368] el-Savra Gazetesi, ss. 2960, 20 Mart 1978.
[369] el-Savra Gazetesi, ss. 2961, 21 Mart 1978.
[370] Muhammed Muhammed Said, *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979*, 226.
[371] el-Savra Gazetesi, ss. 2965, 27 Mart 1978.

operasyonu kınadı ve şunları söyledi: "Siyonizm, bu saldırının Filistin Savunma Hareketi'ni ve Lübnan Ulusal Hareketi'ni yok edebileceğine ve tüm Araplar'a boyun eğdireceğine inanarak bu saldırı eylemini tüm gücüyle gerçekleştirmiştir. Suçlu Siyonizm'in her türlü imha aracıyla gerçekleştirdiği bu saldırı beklenmedik bir eylem değildi. Çünkü bu düşman varlık temelde emperyalizmin Arap Dünyasındaki bir temsilcisidir. Siyonizm'in Arap topraklarındaki emellerinin sona ereceğini hiç düşünmemiştik ... Biz Irak liderliği olarak, Güney Lübnan'da Siyonizm'in ülkedeki şiddetine karşı mücadele eden Arap halklarımızı destekliyoruz."[372]

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Saddam Hüseyin, Hawkari Gazetesi'ne verdiği röportajda, aşağıda da belirtildiği gibi birçok konuda Irak liderliğinin görüşünü dile getirerek, "İsrail bizim için bir saldırgandır. Bu nedenle düşman ordusu hiçbir koşul ve sorun çıkarmadan geri çekilmesi gerekmektedir" dedi. Uluslararası Güvenlik Konseyi'nin İsrail ordusunun geri çekilmesine ilişkin kararıyla ilgili olarak, "İsrail her zaman BM kararlarını ihlal eder ve bunlara uymaz" dedi. İsrail'in "Biz bu harekatı kendimizi savunmak için yaptık" iddiasına gelince: "İsrail bu saldırıyı sadece kendi güvenliği için yapmamıştır. Daha doğrus önceki yıllarda elde ettiği zaferler onu şımartmış ve işgal eylemlerini sürdürmeye yöneltmiştir" dedi. Filistinli grupların faaliyetleri hakkında: "Fedailerin işgal altındaki topraklardaki faaliyetlerine bakacak olursak, çoğunluğunun işgal altındaki topraklarda doğmamış, o toprakların havasını solumayan ve ürünlerini yemeyen gençler olduğunu göreceğiz. 1948'de vatanlarından edilmiş anne babaların çocukları bunlar. Ebeveynlerinin öğrettiği şekilde ölene kadar mücadele ediyor ve haklarını geri almaya çalışıyorlar" dedi. Irak'ın Filistin hareketlerine ve gruplarına verdiği destekle ilgili olarak: "Filistinli fedailere yardım etmenin Siyonizm'in başını belaya sokması ve geri çekilmesi için bir baskı olduğuna inanıyoruz" dedi.[373]

[372] Hawkari Gazetesi, ss. 418, 20 Mart 1978.
[373] Hawkari Gazetesi, ss. 420, 3 Nisan 1978.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MISIR – İSRAİL BARIŞ SÜRECİ

3.1. Barış Sürecine Yönelik Adımlar

Müzakerelerin ilk adımı 28 Ekim 1973'te Kahire-Süveyş yolu üzerindeki Kilo-101 bölgesinde BM'nin çadırında bir toplantı ile başladı. BM temsilcisinin gözetiminde Mısır ve İsrail askeri heyetleri, 29 Ekim gecesi boyunca devam eden bir toplantı gerçekleştirdiler. Tartışmalarda aşağıdaki konular ele alındı:

1- Her iki tarafta tutuklu ve yaralıların durumu.

2- Süveyş Şehri'ne ve Mısır'ın üçüncü ordusuna yiyecek ve içme suyu sağlamak.

3- Uluslararası Acil Durum Kuvvetlerinin konumunu belirtmek.

4- Uluslararası Güvenlik Konseyi'nin kararının uygulanması için 22 Ekim sınırlarını çizmek.[374]

15 Aralık 1973'te Uluslararası Güvenlik Konseyi, Orta Doğu'da barış için BM gözetiminde Cenevre'de genel bir konferans düzenlemeye karar verdi. Bu temelde, 21 Aralık 1973'te ABD, Sovyetler Birliği, Mısır, Ürdün ve İsrail temsilcilerinin katılımıyla Cenevre Barış Konferansı düzenlendi. Ancak Suriye ve Filistin Kurtuluş Örgütü kongreye katılmayı reddettiler. [375] Bu konferansın sonuçlarından biri, 18 Ocak 1974'te BM himayesinde Mısır ve İsrail güçlerinin ayrılmasına ilişkin ilk anlaşmanın her iki ülkenin ordularının genelkurmay başkanı tarafından imzalanmasıydı, anlaşmanın maddeleri şunlardır:

1- Mısır ve İsrail, Güvenlik Konseyi kararnamesi ile belirlenen kara, hava ve deniz kuvvetleri açısından ateşkes metinlerine uyuyor. Anlaşmanın imzalanmasının ardından iki taraf birbirlerine karşı herhangi bir askeri saldırıdan kaçınıyor.

---

[374] el-Cemsi, *Harp Oktober 1973 (Müzekkerat el-Cemsi)*, 463.

[375] Sydney Bailey, *el-Hurup el-Arabiye el-İsrailiye ve Ameliye es-Selam*, (Çev. İlyas Farahat), Dar el-Harf el-Arabi, Beyrut, 1992, 348.

2- Mısır ve İsrail kuvvetlerinin ayrılması aşağıdaki ilkelere göre gerçekleştirilir:

A. Tüm Mısır kuvvetleri Süveyş Kanalı'nın [376] doğusunda yeniden yayılacaktır.

B. Tüm İsrail kuvvetleri Süveyş Kanalı'nın batısında yeniden yayılacaktır.

C. Mısır ile İsrail arasındaki hat alanı, Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyelerinden oluşan BM kuvvetleri için özel bir alan olacaktır.

D. Mısır ile Süveyş Kanalı arasındaki hatta belirli sayıda personel ve silah konuşlandırılacaktır.

E. İkinci maddenin C ve D noktalarında belirtilen güçler BM güçleri tarafından soruşturulacaktır.

F. Her iki taraf da uçaklarının belirtilen alan üzerinde uçmasını kabul edecektir.

3- Her iki tarafın temsilcileri, kuvvetleri ayırma aşamalarını onaylayacaktır.

4- Bu anlaşma nihai bir anlaşma olmayıp Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararının maddeleri uyarınca ve Cenevre Kongresi çerçevesinde kalıcı barışın ilk adımı olacaktır.[377]

Barış sürecine yönelik çabalar devam etti ve bu temelde 1 Eylül 1975'te Cenevre'de Mısır ve İsrail güçlerinin ayrılmasına ilişkin ikinci anlaşma imzalandı. Mısır, deniz ablukasına başvurmayacağına sözü verdi ve askeri olmayan belirli teçhizatın Süveyş Kanalı'ndan İsrail'e geçmesine izin vereceğini açıkladı. İsrail de Süveyş Kanalı'ndan 32 ila 40 mil çekilmeyi kabul etti. Ayrıca bazı Süveyş su yollarını BM'ye devretmeyi ve Ebu Radis petrol sahasını Mısır'a iade etmeyi kabul etti.[378] 23 Eylül 1975'te Mısır ve İsrail heyeti, aşağıdaki noktaları içeren Birinci Sina Antlaşması protokolünü imzaladı:

1- ABD Kongresi, Sina bölgelerinde bir dizi danışman yerleştirecek.

[376] Cemal Selama Ali, *Min en-Nil ila el-Fırat... Mısır ve Suriye ve Tahaddiyat es-Sira' el-Arabi el-İsraili*, Dar en-Nahda el-Arabiye, Kahire, 2003, 403-404.

[377] Selama Ali, *Min en-Nil ila el-Fırat. Mısır ve Suriye ve Tahaddiyat es-Sira' el-Arabi el-İsraili,* 425-426.

2- Mısır'ın özellikle petrol sahalarını korumak için Sina bölgelerinde bir miktar polis görevlendirmesine izin verilmesi.

3- İsrail gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan geçmesine izin verilmesi.[379]

Mart 1976'da barış sürecinin girişimleri çerçevesinde, önceki anlaşmanın hemen hemen aynı noktaları içeren İkinci Sina Anlaşması yürürlüğe girdi.[380]

Bu arada ABD Dışişleri Bakanı Orta Doğu'yu ziyaret ederek ve Mısır, Ürdün, İsrail ve Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Gezinin temel amacı müzakereleri yeniden başlatmak ve Cenevre Barış Konferansı'nı düzenlemekti. ABD Dışişleri Bakanı Orta Doğu ziyareti sırasında İsrail Başbakanı İzak Rabin ile Kudüs'te bir araya gelerek bölgenin en önemli sorunlarını görüştü. Dışişleri bakanı, Orta Doğu'da barış ve istikrarın sağlanması için sorunların müzakerelerle çözülmesini umut etti.[381] Ocak 1976'da Fas Kralı II. Hasan[382], Enver Sedat'a kendisi için önemli bir mesajı olduğunu bildirdi. Konunun hassasiyetinden dolayı mesajı Fas istihbarat teşkilatının başkanı aracılığıyla gönderdi ve konuyu ciddiye almasını söyledi. Seçim kampanyası nedeniyle ABD'nin kapısı geçici olarak kapalı olduğu için Kral Hasan, Enver Sedat'a açıkça İsrail Başbakanı İzak Rabin ile görüştüğünü ve bir anlaşmaya vardığını söyledi, bu yüzden Rabin, Kral'dan Enver Sedat'a bazı noktaları içeren bir mesaj göndermesini istedi:

1- Mısır ile İsrail arasındaki barış süreci artık kolay olmayacak, ancak süreç her iki tarafın da çıkarına olacak şekilde tamamlanabilir.

2- Mısır ve İsrail, meseleleri kendi kontrolleri altına almalı ve ilişkilerini normal bir yola sokmalıdır.

3- Artık ABD'nin iki taraf arasında arabuluculuğuna güvenmek uygun değil. Ülkedeki başkanlık seçimine daha bir yıl kalmış ve ABD başkanına olan dayanmanın yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor.

---

[379] Hawkari Gazetesi, ss. 286, 3 Ekim 1975.

[380] Taha el-Mecdub, *Harp Oktober Tarik lil-Selam*, 92.

[381] Muhammed Said, *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979*, 231.

[382] Kral II. Hasan (1929-1999): Fas'ın başkenti Rabat'ta doğmuştur. Eğitimini Fransa'nın Bordeaux kentinde tamamlamıştır. Babası Kral V. Muhammed'in 1961'de ölümünden sonra siyasete girmiş ve 1961-1999 yılları arasında Fas kralı olmuştur. Bkz: Hüda Hasan el-Haffaci, *el-Hasan es-Sani ve Devrihi es-Siyasi fi el-Memleke el-Magribiye Hatta 'am 1979*, Yüksek Lisans Tezi, Müstansıriyye Üniversitesi, Bağdat, 2009, 50-60.

4- Başkanlık seçiminin sonuçları Gerald Ford'un çıkarına değil, Jeremy Carter başarılı olursa bir yıla ihtiyacı olacak, bu da hiçbir ilerleme olmadan iki yıl kaybetmek anlamına geliyor.

5- ABD, İsrail'i kabul etmeyeceği bir işi yapmaya zorlayamaz.[383]

1976 başlarında bazı değişiklikler oldu, Jimmy Carter[384] ABD seçimlerini kazandı ve ülkenin başkanı oldu. Carter liderliğindeki yeni hükümet, insan hakları ve adım adım (step by setp) sloganlarını taşıdı.[385] Bu nedenle, Carter'in Orta Doğu meseleleriyle ilgili ilk çalışması, Enver Sedat, Hafız Esad ve Kral Hüseyin[386] gibi birçok Arap ülkesinin başkanlarıyla yaptığı bir dizi görüşme oldu. Daha sonra İsrail Başbakanı İzak Rabin ile bir görüşme yaptı ve Arap-İsrail sorununun sona erdirilmesi ve barış görüşmelerinin başlatılması konusunda ısrar etti ve Orta Doğu'da barış için üç temel talep sundu:

Birincisi: Büyükelçiliklerin açılması, ticaret alışverişi, sınırların açılması ve ekonomik yardım gibi ilişkilerin normalleştirilmesi.

İkincisi: Tanınan sınırlar, herhangi bir tarafın ihlallerini önlemek için güvenlik düzenlemeleri gerektirir. Bu noktada İsrail'in ülkesinin güvenliğinden duyduğu korkuları azaltarak onları kapsamlı bir anlaşma için ABD öncülüğünde bir koalisyona girmeye ikna etmek istiyordu.

Üçüncüsü: Filistin Devleti değil, Filistinli mülteciler için bir vatan inşa etmek. Başka bir deyişle, bölgedeki bir devletin gözetimi altında, Filistinlilere özerklik verilecektir. Bu da ABD'nin yeni bir tutumuydu.[387]

---

[383] Muhammed Hüsneyin Heykel, *el-Mufavedat se-Sırriye beyne el-Arap ve İsrail*, Dar eş-Şuruk, Kahire, 2001, 284-285.

[384] Jimmy Carter 1924-0000: Bilinz, Georgia'da doğmuştur. Amerikalı politikacı ve 1977-1981 yılları arasında ABD'nin 39. Başkanıdır. Bkz: Selim Hüsni, *Rebazi Serokakani Amerika*, Serdem Yayınları, Süleymaniye, 2009, 110.

[385] Mahmut, *Dosyai Falastini*, 30.

[386] Hüseyin bin Talal (1935-1999): 17 yaşındayken Ürdün kralı oldu ve 1952'den 1999'a kadar kadar hüküm sürdü. İktidara geldiğinde İngiliz Antlaşması'nı feshederek İngiliz üslerinin Ürdün üzerinden Mısır'a saldırmasına izin vermeyi reddetti. Siyasi hayatının yanı sıra yazdığı dört kitaptan biri de "İsrail ile Savaşlarımız'dır. Hazim Nesibe, *Tarih el-Ardan el-Siyasi el-Muasr Mabeyne Amey 1952-1967*, 37-38.

[387] Muhammed Said, *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979*, 231.

Suriye, Mısır ile müzakerelere ortak bir heyet halinde katılmasını önerdi ve Suriye'nin bahanesi, birleşik bir Arap heyetiyle Filistin meselesini daha iyi tartışabilecekleriydi. Ama aslında Suriye, İkinci Sina Anlaşması'ndan sonra, Mısır'ın İsrail ile tek başına müzakere etmesini engellemek istiyordu ve Enver Sedat'ın Washington ve Tel Aviv'e yakınlaşma hareketlerinden şüphe ediyordu.[388]

1977'de İsrail'de Menahem Begin liderliğindeki Likud Partisi seçimleri kazandı ve bu parti İsrail ordusunun Sina'dan çekilmesine değil, İsrail topraklarının bir parçası olarak gördüğü için ülkesinin Batı Şeria'yı terk etmesine karşıydı.[389]

Nisan 1977'de Mısır cumhurbaşkan, Batı Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Batı Avrupa ülkelerine bir dizi ziyarete başladı ve bu ülkelerin Cenevre'de Orta Doğu sorunları için bir barış konferansı düzenlemesini talep etti. Daha sonra Washington'u ziyaret etti ve Jimmy Carter liderliğindeki ABD'yi Filistinliler için bir vatan kurulması gerektiğine ve "Barışçıl Sınır"ın İsrail'in Arap topraklarını işgal etmesi anlamına gelmediğine ikna etmeyi başardı. Mısır cumhurbaşkanın Carter ile görüşmeleri, Ekim savaşından sonra Orta Doğu'da adil ve kalıcı bir barış altında bölge halkı için barışçıl ve güvenli bir yaşam sağlamak için Arap-İsrail çatışmasını sona erdirmek için Mısır'ın öncülük ettiği Arap barış kampanyasının başlangıcı oldu. Mısır cumhurbaşkanın Washington ziyaretinin bazı önemli sonuçları şunlardır:

1- ABD, Orta Doğu'daki sorunları sona erdirmek ve çözmek için kapsamlı bir çözüme olan bağlılığını yeniden pekiştirdi ve 1977'nin ikinci yarısında, Sovyetler Birliği ve diğer ilgili ülkelerle istişare içinde Cenevre Barış Konferansı'nın yapılması için çalışacağını duyurdu.

2- İki tarafın 1973 Cenevre Konferansı'nın düzenleyicileri olarak ABD, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı ile yapacağı görüşmelerde Cenevre'deki Barış Konferansı için son tarih belirlemek için çalışacağını bir kez daha teyit etti.

3- İsrail'in Arap topraklarından çekilmesiyle ilgili olarak ABD, uluslararası alanda tanınan sınırlara saygı gösterilmesi gerektiği ve küçük sınır düzeltmelerinin aralarında bir değişiklik anlamına gelmeyeceği konusunda ısrar etti.

---

[388] Fatin Evadi, *es-Sedat 35 'amen Camp David*, (2. Baskı), et-Tuveyci Yayınları, Kahire, 2013, 119.
[389] Ari Şavit, *Haki Belendiravi Min*, 293.

4- Sorunun temel nedeni olan Filistin Devleti Projesi ile ilgili olarak ABD, Filistin halkı için bir vatan kurulmasına ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün barış görüşmelerine katılmasına olan inancını ilan etti. ABD, Orta Doğu'da barış için Sovyetler Birliği ve ilgili ülkelerle temasa geçeceğini söyledi.

5- ABD, ayrım gözetmeksizin tüm ülkeler için güvenlik sağlandığında barışın sağlanacağını söyledi.[390]

1 Ekim 1977'de Sovyetler Birliği ve ABD, çatışan tüm tarafların ve Filistin heyetinin katılımıyla Cenevre Konferansı'nın başlatılması, Filistin halkının haklarının belirlenmesi ve 242 sayılı kararın uygulanması için ortak bir bildiri yayınladılar. Ancak açıklama İsrail'in sert tepkisine neden oldu ve böyle bir karara uymayı reddetti. Bahanesi, Sovyetler Birliği'nin bölgeye geri dönmesini reddetmekti. Aslında, ABD yönetiminin "Filistin halkının hakları" ifadesini ilk kez kullanması konusunda endişeliydi. ABD'nin bu ortak açıklamada amacı, İsrail'e müzakerelere devam etmesi için daha fazla uluslararası baskı uygulamaktı.[391]

ABD'nin Cenevre Konferansı'nı yeniden başlatma çabaları devam ederken, Mısır ve İsrail, diğer taraflar ve en önemlisi Romanya Cumhurbaşkanı aracılığıyla gizlice diplomatik müzakerelere başladılar. Daha önce İsrail Başbakanı Begin ülkeyi ziyaret etmişti ve ardından Enver Sedat da ülkeyi ziyaret etti ve orada kapalı bir toplantı yaparak Mısır cumhurbaşkan doğrudan Kudüs'ü ziyaret etme niyetini dile getirdi. Romanya Cumhurbaşkanı da bu görüşü destekledi ve İsrail'in bu tür adımları memnuniyetle karşılayacağını ve Mısır ile İsrail arasındaki anlaşmazlığı Washington olmadan çözmenin en iyi mantığı olacağını ve ihtilaflarını çözmenin en kısa yolu bu olduğunu açıkladı.[392]

İletişim kanalı, iki taraf arasında doğrudan diyalog amacıyla İran Şahı ve Fas Kralı tarafından da etkinleştirildi. Özellikle İsrail ile Fas Kralı arasındaki ilişkiler güçlüydü ve II. Hassan, Araplar ve İsrail arasındaki çatışmada arabuluculuk yapmaya çalışıyordu. Bu temelde Kral, Mısır ve İsrail arasındaki gizli ve doğrudan ilişki

---

[390] Taha el-Mecdub, *Harp Oktober Tarik lil-Selam*, 93-94.

[391] Fehmi, *et-Tefavud min Ecl es-Selam fi eş-Şark el-Avsat, Medbuli Kütüphanesi*, 350-352.

[392] Salah el-Akad, *el-Sedat ve Camp David (el-İttifakiyet ve Usuliha et-Tarihiye)*, Medbuli Kütüphanesi, Kahire, 162.

konusunu görüşmek üzere Enver Sedat'a özel bir temsilci gönderdi ve Mısır cumhurbaşkan, görüşmelerin gizli olması şartıyla girişimi derhal kabul ettiMısır cumhurbaşkanın onayı, Cenevre Konferansı'nın düzenlenmesinden duyulan hayal kırıklığına dayanıyordu. Bu çabalar ışığında Mısır Başbakan Yardımcısı ve İsrail Dışişleri Bakanı Fas'ta bir araya gelerek[393] aşağıdaki üç madde üzerinde anlaştılar:

1- Taraflardan her biri, toplantıların devamını kabul etmesi için ülkenin başbakanını bilgilendirecek. Ayrıca İsrail dışişleri bakanı, Enver Sedat'ın Begin'e müzakerelerin devamı için bir ön koşul olarak işgal altındaki topraklardan çekilme talebini iletecek.

2- Her iki tarafça hazırlanan barış belgesi okunup anlaştıktan sonra ABD'ye sunulacak.

3- İki cumhurbaşkanı önerileri kabul ederse, iki hafta sonra ikinci toplantı yapılacak.

İkinci toplantı bu temelde yapılmasına rağmen, İsrail Haziran 1967 Savaşı'nda işgal ettiği topraklardan çekilmeye hazır olmadığı için bir sonuç alınamadı.[394] Washington, Mısır ve İsrail arasında Fas'ta yapılan gizli görüşmelerden haberdardı ve doğrudan müzakereleri engellemedi. ABD için önemli olan, Fas'taki gizli toplantıların ana hatlarının Washington'un çabalarıyla aynı olmasıydı. Ayrıca barışçıl çabanın ABD'nin isteklerine karşı olmayacağına inanıyordu, bu yüzden Cenevre Konferansı'nın sona ermesinden korkmuyordu. Genel olarak bu aşamada, çatışmanın her iki ana tarafı da herhangi bir anlaşmaya varmamıştır.[395]

3.2. Enver Sedat'ın İsrail Ziyareti "Kudüs Ziyareti"

Gizli müzakereler ve tartışmalar sonuçsuz kaldıktan sonra, Enver Sedat'ı doğrudan İsrail'i ziyaret etmeye iten birkaç neden vardı, en önemlisi:

Ekonomik nedenler: Ekim 1973 savaşından sonra Mısır büyük bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldı ve ülkenin dış borcu 1977'de 15 milyar dolara ulaştı.

[393] Muhammed Hüsneyin Heykel, *el-Mufavedat se-Sırriye beyne el-Arap ve İsrail*, 341.
[394] Fazla bilgi için Bkz: Muhammed et-Tavil, *Lu'bet el-Ümem ve el-Sedat,* el-Zahra Yayınları, Kahire, 1988, 339-374.
[395] Adnan el-Seyyid Hüseyin, *Asr er-Tasviyye Siyase Camp David ve Eb'adiha el-İklimiye ve ed-Düveliye*, Dar en-Nafais, Beyrut, 1990, 78.

Böylece Mısır cumhurbaşkan, İsrail'le savaşın ülkesi için herhangi bir kazanç sağlamayacağına inanıyordu. İsrail, Sina çölünü işgal edebilir ama 2 milyon insanla Mısır gibi 40 milyonluk bir ülkeyi işgal edemez. Buna karşılık Mısır ordusu İsrail'in askeri engellerini aşabilse de, ABD yüzünden ülkeyi işgal edemez. Bu nedenle Mısır cumhurbaşkan, "İsrail ile savaşın kazananı olmadığı için bü ülke ile sürekli savaşmak aptallıktır" ifadesini defalarca tekrarlamıştır. Mısır İsrail ile çatışmaya devam ederse, ülkenin bütçesinin üçte biri bu amaç için ayrılmalıydı.[396]

İç nedenler: Ocak 1977'de, Mısır'da, vatandaşların bütçeye yıllık milyarlarca dolara mal olan aylık gıda yardımının hükümet tarafından Uluslararası Para Fonu'nun yönergelerine uygun olarak kesilmesinden sonra çok sayıda hükümet karşıtı protesto patlak verdi. Protestolar büyümeye devam edip sadece üç günde 100'den fazla kişi öldürüldü. Mısır cumhurbaşkan, sosyalist ve sol partilerin, özellikle bazı yabancı tarafların yardımıyla, ülkenin ekonomik durumunu bahane ederek hükümeti devirmek istediğine inanıyordu. Protestolar sonucunda bazı ülke başkanlarının Mısır ziyareti iptal edildi. Protestolar, aylık gıda yardımının iade edilmesi ve askeri güçlerin kullanılmasıyla sona erdi. Bu yüzden Mısır cumhurbaşkan, kalkınma için en iyi seçeneğin ülkesini bölgesel ve uluslararası çatışmalardan uzak tutmak olduğunu düşünüyordu.[397]

Diplomatik nedenler: Mısır cumhurbaşkan, İsrail yönetimiyle olan politikasını ve ilişkilerini Ekim savaşından sonra ortaya çıkan değişken içsel, bölgesel ve uluslararası durumlara göre şekillendirdi. En önemlisi, Arap-İsrail çatışmasının savaşla çözülmemesi ve İsrail'in politikasının güç mantığıyla dayatılmasıydı.[398] Enver Sedat'ın eşinin anılarında "Neden doğrudan İsrail'e gitmek istiyorsun?" sorduğunda, Mısır cumhurbaşkan şu şekilde cevap veriyor: "Bir süredir başkentimizde İsrail'i işgal altındaki topraklarımızı geri vermesi konusunda uyarıyoruz, aksi takdirde elimizden geleni yapacağımızı söylüyoruz. Böylece gösteriş yapmak gerçekten çirkin ve saçmadır. Bu yüzden İsrail'e gitmeye karar verdim. Sina'yı barış yoluyla alamazsak, tehditlerimize göre hareket etmek ve İsrail

[396] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, 404-405.
[397] Ahmet Şibli, *Enver Sedat Şahsiyetihi ve Asrihi*, en-Nahda Yayınları, Kahire, 1990, 399.
[398] Fatin Evadi, *es-Sedat 35 'amen 'ala Camp David*, 127.; Aliyeddin Hilal ve Cemil Matar, *en-Nizam el-İklimi el-Arabi*, (5. Baskı), el-Vahda el-Arabiye Araştırma Merkezi, Beyrut, 1986, 136.

ile yeni bir savaş başlatmak zorunda kalacağız. Böylece iki ülkenin de başarılı olamayacağı bir savaşa daha çok insan kurban edilecek. Mali kaynaklarımızı ülkemizi yeniden inşa etmek ve insanların ihtiyaçlarını sağlamak yerine, silah sağlamak için kullanmak zorunda kalacağız. Bu bir aşırılıktır ve sonu yoktur. İki ülke arasında barışı sağlamanın yollarını denemeliyim." Cenevre Konferansı ile ilgili olarak, "Cenevre Barış Konferansı'nda ne olacağı, konferansın zamanlaması ve delegasyonlarla ilgili konular da belirsizdir. Bu yüzden daha fazla ay ve yıl kaybedemem ve bu yola girmeye hazırım." demiştir.[399]

Dış nedenler: Mısır, Ekim 1973 savaşında İsrail'e yapılan ABD yardımının Mısır'a yapılan Sovyetler Birliği yardımından çok daha yüksek olduğuna ve askeri ağırlığın İsrail'in çıkarına olduğuna inanıyordu. Bu yüzden savaş sonrası anlaşmaları Sovyetler Birliği olmadan imzaladı ve Sovyetler Birliği ile Mısır arasındaki ilişkiler giderek bozuldu ve 1976'da zirveye ulaştı. Sovyet hükümeti, anti-Sovyet hareket olarak tanımladığı resmi gazete ve matbaalarda yayınlanan açıklama ve yazılarla ilgili olarak Mısır hükümetine bir mesaj gönderdi. Moskova, Enver Sedat'ın ülkesinin Afrika ve Arap dünyasındaki politikasını Sovyetler Birliği ve kazanımlarına zarar verecek şekilde izlemek istediğine inanıyordu. Mısır cumhurbaşkan ise Sovyetler Birliği'nin Libya ve Uganda'daki nüfuzunu artırarak ve Sudan'da rejimi devirmeye çalışarak Mısır'ı ablukaya almak istediğine inanıyordu. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin Etiyopya ve Afrika kıtasında askeri üsler kurarak, Suriye, Lübnan ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne yardım ederek Mısır'ın ulusal güvenliğine zarar vermek istediği kanaatındaydı. [400] Bu nedenle Enver Sedat, ülkesinin parlamentosuna 1971 İşbirliği ve Dostluk Anlaşması'nı sona erdirmeyi teklif etti.[401] Anlaşma 14 Mart 1976'da sona erdi. Bu, Sovyetler Birliği'nin tepkisine neden oldu ve 1976'da Sovyet Komünist Partisi'nin 25. Kongresi'nde Brejnev, Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi çağrısında bulundu ve her zaman olduğu gibi İsrail'e saldırmadı, ülkesinin aralarındaki ilişkileri geliştirmeye hazır olduğunu gösterdi. [402] ABD bölgede geniş ve etkin bir etkiye sahip olduğu için Mısır cumhurbaşkan, Mısır'ın iç ve dış sorunlarını çözmenin anahtarının Washington'da

[399] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, 408.
[400] Fatin Evadi, *es-Sedat 35 'amen Camp David*, 141.
[401] Hawkari Gazetesi, ss. 309, 18 Mart 1976.
[402] Ahmet Şibli, *Enver Sedat Şahsiyetihi ve Asrihi*, 394.

olduğuna ve ABD-Mısır ilişkilerinin gelişmesinin İsrail ile ülkesi arasındaki barışçıl çözümü doğrudan etkileyeceğine inanıyordu. Mısır ayrıca önceki tüm Arap-İsrail savaşlarında Arap cephesine liderlik etmişti ve savaştan en çok sorumluydu. ABD'deki Yahudi lobisi de Arap ülkelerinin İsrail'e daha fazla baskı yapmasını engellemek için Washington'a büyük baskı yapıyordu.[403]

Psikolojik nedenler: Enver Sedat, "el-Bahs 'an ez-Zat" adlı kitabında şöyle diyor: "Psikolojik engel Araplar ve İsrail arasında büyük bir nefret, korku, güvensizlik ve yanlış anlama duvarı kurmuştu. Her iki taraf da birbirine inanmaya ve psikolojik olarak ABD üzerinden gelenleri kabul etmeye hazır değil. Ama ben bu engelle derin ve gerçekçi bir inanca dayalı bir şekilde başa çıkmaya karar verdim."[404] Ayrıca Kanadalı bir medya kanalına verdiği röportajda "Bana göre, Arap-İsrail çatışmasının %70'i psikolojik sorunlardan, %30'u ise maddi nedenlerden kaynaklanıyor. Önce psikolojik sorunları çözmeliyiz, sonra da maddi sebeplerle ilgileneceğiz." demiştir.[405] İsrail'e gelince, ABD'nin 30 Nisan 1975'te Güney Vietnam hükümetine verdiği desteği bırakmasının ardından tüm güçleri geri çekildi ve bu İsrail'i etkiledi. Birçok İsrailli, Batılıların İsrail'i yalnız bırakacağından ve İsrail'in kaderinin Güney Vietnam'ınki gibi olabileceğinden korkuyordu.[406]

Mısır cumhurbaşkan, ilk olarak ülkesinin bakanları, danışmanları ve yetkilileriyle Kudüs'ü ziyaret etme fikrini tartıştı. Onlar da, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi (ABD, Sovyetler Birliği, Çin, İngiltere ve Fransa), İsrail, Ürdün ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün katılımıyla Doğu Kudüs'te çok taraflı bir uluslararası konferans düzenlenmesini önerdiler. Mısır cumhurbaşkan öneriyi kabul etti ve 3 Kasım 1977'de bir mektupla ABD'ye bildirdi, ancak ABD'nin yanıtı olumsuz oldu.[407]

---

[403] Aliyeddin Hilal ve Cemil Matar, *en-Nizam el-İklimi el-Arabi*, 134-136.

[404] Enver Sedat, *el-Bahs 'an ez-Zat (Kıssat Hayati),* 317.

[405] el-Hüseyini el-Hüseyini Ma'di, *Müzekkerat Menahim Begin 1913-1992*, Darül-Hulud, Kahire, 2013, 286.

[406] Ari Şavit, *Haki Belendiravi Min*, 292.

[407] Abdulhadi Fadl Ahmet, *el-İlakat el-Mısıriye el-İsrailiye fi Dav-ı İttifakiye Camp David Münzü 1979 Evfakıha el-Müstakbeliye*, Irak Dışişleri Bakanlığı, 2011, 12.

Mısır Millet Meclisi'nin (Parlamento) ikinci döneminde 9 Kasım 1977'deki oturumunda Mısır cumhurbaşkan, İsrailli yetkililerle müzakere etmek üzere Kudüs'e gitme arzusunu açıkça ifade etti: "Bu milletin daha fazla askerinin ve çocuğunun ölmemesi ve yaralanmaması için adil bir barışa ulaşmak için dünyanın son noktasına gitmeye hazırım. Özellikle İsrail Knesset'ine gitmeye bile hazırım, çünkü ne barıştan ne de İsrail'le yüzleşmekten korkuyoruz. Arap tutumundaki güç kaynakları İsrail'dekinden çok daha yüksektir..."[408] 11 Kasım 1977'de İsrail Başbakanı, İsrail Radyosu aracılığıyla Mısır halkına İngilizce bir çağrıda bulunarak, "İki gün önce, cumhurbaşkanınız Kudüs'ü ziyaret etmeye ve ülkemizin Knesset'ine gelmeye hazır olduğunu açıkladı. Bu iyi bir açıklamaydı. Onu tüm saygılarımızla ve aramızda kalan misafirperverlik geleneğine göre karşılıyoruz. Biz ve siz İbrahim'in torunlarıyız. Ben de aynı amaçla başkent Kahire'ye gelmeye hazırım." dedi.[409] Bundan bir gün sonra İsrail parlamentosu Mısır Cumhurbaşkanı'nın girişimini görüşmek üzere acil bir toplantı yaptı. Tel Aviv'deki ABD Büyükelçiliği aracılığıyla Enver Sedat'a İsrail'i ziyaret etmesi için bir davetiye gönderdi.[410] 15 Kasım'da İsrail Başbakanı diplomatik kanallar aracılığıyla Kahire'ye resmi bir davetiye gönderdi ve Enver Sedat'ın gelecek hafta Kudüs'ü ziyaret etmesini önerdi.[411]

Mısır cumhurbaşkan, İsrail gezisine başlamadan önce ülkeyi barış sürecine çekmek için Suriye'yi ziyaret etti ve bu konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: "Hafız Esad ile görüştüm ve saat 04.00'e kadar konuştuk, ona her şeyin sorumluluğunu tek başıma alacağımı söyledim. Başarırsam ve barış olursa, bu hepimizin zaferi olur. Başarısız olursam, bu yenilgileri tek başıma alırım." Ancak Hafız Esad, Kudüs'e gitmenin barış değil teslim olmak anlamına geldiğini söyleyerek Enver Sedat'a şiddetle karşı çıktı. Bunun üzerine Şam Radyosu Enver Sedat'a sert bir şekilde saldırdı ve "İsrail'e adım atan herkes Arap düşmanı sayılır ve Filistin'in özgürlüğü için canını feda eden tüm Arapların kanından sorumludur" dedi. Mısır cumhurbaşkanın eşinin dediğine göre, Suriye hükümeti Enver Sedat'ı İsrail ziyaretinden pişman olmazsa onu öldürmekle tehdit ederek tutuklamayı

[408] Salah el-Akad, *el-Sedat ve Camp David (el-İttifakiyet ve Usuliha et-Tarihiye),* 163.
[409] Elyas Şufani, *Ziyaret el-Sedat li-İsrail, İsrail belgeleri ve yorumları*, Filistin Araştırmaları Müessesesi, Beyrut, 1978, 15.
[410] Muhammed Muhammed Said, *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979,* 234.
[411] Moşe Dayan, *Ena ve Camp David, (Çev. Gazi es-Saadi),* Dar el-Celil, Amman, 2015, 103.

planlamıştı.[412] Bunun karşılığında Mısır medyası, Mısır cumhurbaşkanın ziyaretinin İsrail'in Arap işgali altındaki tüm bölgelerden tamamen çekilmesine ve Filistinlilerin haklarını tanımasına bağlı olduğunu duyurdu.[413]

Mısır cumhurbaşkan, bazı bakanları ve danışmanları ile birlikte 19 Kasım 1977 akşamı Kudüs'teki Ben Gurion Havalimanı'na ulaştı. İsrail Cumhurbaşkanı Ephraim Katzir, Başbakan Menahem Begin, Dışişleri Bakanı Moşe Dayan ve Eski Başbakan Golda Meir tarafından, dünya kanallarının çoğunun fotoğraflarını doğrudan uydu üzerinden yayınladığı devasa bir medya varlığında karşılandı. Bu olay o zamanlar dünyanın ve Orta Doğu'nun en önemli olaylarından biriydi. Ertesi sabah Mısır cumhurbaşkan, Mescid-i Aksa'yı ziyaret etti ve bayram namazını orada kıldı. Aynı akşam İsrail parlamentosuna giderek önemli bir konuşma yaptı.[414]

Konuşmasına bir barış selamı ile başladı: "Allah'ın selamı ve rahmeti size ve hepimize olsun, barış hepimize olsun, Araplar ve İsrail topraklarında, kanlı çatışmalarla karışık bu büyük dünyanın her yerinde." Ardından barış sürecinin içeriğinden bahsederk, "İsrail için barış nedir? Sorulduğunda cevap şudur: İsrail'in Arap komşuları arasında, kabul ettiğiniz tüm garantiler çerçevesinde barış ve güvenlik içinde yaşamaktır. Fakat bu nasıl başarılabilir? Bu hedefe nasıl ulaşılabilir? Kalıcı ve adil bir barışa ulaşmak için cesaret ve açıklıkla yüzleşmemiz gereken bazı gerçekler vardır. Burası Arap işgali altındaki topraklardır ve hala İsrail silahlı kuvvetleri tarafından işgal ediliyor. Arap Kudüs'ü de dahil olmak üzere buradan tamamen çekilmek için ısrar ediyoruz... Size söyleyeyim, ordunuzu işgal altındaki bölgelerden çekmenizi rica etmeye gelmedim. 1967'den sonra işgal edilen topraklardan tamamen çekilmek bizim için müzakere edilemez bir meseledir." Ardından Filistin sorunu hakkında konuştu ve şunları söyledi: "Buradaki hiç kimse tüm sorunların kökeninin Filistin meselesi olduğunu inkar edemez. Filistin halkının davası meşru bir projedir. Bundan böyle bu konu hiç kimse tarafından göz ardı edilemez veya reddedilemez. İlk müttefikiniz ABD bile Filistin davasının meşru bir

[412] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, 410.; Abdulhadi Fadl Ahmet, e*l-İlakat el-Mısıriye el-İsrailiye fi Dav-ı İttifakiye Camp David Münzü 1979 Evfakıha el-Müstakbeliye*, 13.
[413] Fatin Evadi, *es-Sedat 35 'amen 'ala Camp David*, 144.
[414] Ahmet Şibli, *Enver Sedat Şahsiyetihi ve Asrihi*, 412.; Moşe Dayan, *Ena ve Camp David*, 104.; Enver Sedat, *el-Bahs 'an ez-Zat (Kıssat Hayati),* 404.

proje olduğunu kabul ediyor... Size söylüyorum, Filistinliler olmadan barış olamaz." Kudüs ile ilgili olarak şunları söyledi: "Kudüs'e bir barış şehri olduğu ve bu şehirde üç dine inananların her zaman bir arada yaşaması gerektiği için geldim. Kudüs şehrini özelleştirmeyi kimse aklından geçirmesin, bu şehir özgür ve tüm inananlara açık olmalıdır."[415]

Ziyaretinin son gününde Begin ile iki binden fazla uluslararası gazeteci ve muhabirin katıldığı bir basın toplantısına katıldı. Kongrenin başında Begin, İsrail'in Cenevre'de barış anlaşmasının imzalanmasına yol açacak müzakerelere hazırlanma ve iki taraf arasındaki müzakereleri sürdürme önerisini içeren ortak bir bildiri okudu. [416] Genel olarak, hükümet, muhalefet düzeyindeki İsrailli liderler ve gazetelerin içeriği Mısır cumhurbaşkanın ziyaretini şu şekilde değerlendirmiştir:

- Ziyaret, Enver Sedat'n ister savaş ister normal diplomasi olsun, çatışmayı geleneksel yollarla çözme konusundaki yaşadığı hayal kırıklığının açık bir ifadesidir.
- Mısır halkının bu girişime desteği, ne pahasına olursa olsun barış istediği anlamına geliyor.
- Mısır'ın Arap ülkelerine yönelik başlattığı medya kampanyası ve eleştirilerinin de gösterdiği gibi, Mısır'ın Filistin meselesinde Arap dünyası düzeyindeki liderliği ve sorumluluğu sona eriyor.
- Mısır cumhurbaşkanın girişminin Cenevre Konferansı'na karşı olması ve dolayısıyla Arap-Sovyet ilişkilerinin ayrılmanın eşiğinde olması nedeniyle, Mısır cumhurbaşkanın siyasi geleceği İsrail'in elindedir.[417]

Enver Sedat Kahire'ye döndükten sonra Halk Konseyi ve Sosyalist Birlik Merkez Komitesi'nin ortak toplantısında yaptığı ziyaretin sonuçları hakkında bir konuşma yaptı. Ardından Sovyetler Birliği, Suriye, Filistin Kurtuluş Örgütü ve ziyarete karşı çıkan tüm ülkeleri eleştirdi. Ayrıca ABD, Sovyetler Birliği, BM Genel

[415] Enver Sedat'ın konuşmasının tamamı için Bkz: Knesset web sitesi (knesset.gov.il), Tarih bölümü, *(Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Enver Sedat'ın Konuşması) başlıklı, Knesset'in 43 No'lu 9. Özel Oturumu,* 20 Kasım 1977, saat 16:00'da.

[416] Elyas Şufani, *Ziyaret el-Sedat li-İsrail,* 52.

[417] David Hirst, *el-Bundukiye ve Gusn ez-Zeytun Cuzur el-ʿunf fi eş-Şark el-Avsat,* (Çev. Abdurrahman İyas), Riyad el-Ris Yayın Şirketi, 2003, 532-536.

Sekreteri, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Cenevre konferansına hazırlanmak üzere Kahire'de bir araya gelmeye davet etti.[418] Bu temelde, 14 Aralık 1977'de, BM himayesinde, İsrail ve ABD'den gelen heyetlerin katılımıyla kongre, "Kahire Hazırlık Kongresi - Mina House Kongresi" adı altında gerçekleştirildi ancak diğer taraflar katılmayı reddetti. Mısır heyeti, kongrenin işgal altındaki topraklardan çekilme, Filistin sorunu ve barışın doğası ile ilgili çözülmemiş konuları içeren bir program içerdiğini öne sürdü. Ancak İsrail heyeti, tartışmalı bölgeler, Filistin meselesi ve 1967'den sonra işgal edilen topraklardan çekilmeyi tartışmadan İsrail ve Mısır arasındaki barışa daha fazla odaklanmayı önerdi, bu nedenle kongre sonuçsuz kaldı.[419]

16 Aralık'ta Begin Washington'u ziyaret etti ve Başkan Carter ile görüştükten sonra, İsrail'in Mısır cumhurbaşkanın girişimine kongrede sunduğu kadar yanıt verebileceğini söyledi. Ancak ABD, Cenevre Barış Konferansı'nı engelleyecek herhangi bir İsrail politikasını reddetti. Carter, Sina'dan çekilme ve Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilere özerklik tesis etme önerilerini yineledi.[420] Bu temelde, 25 Aralık 1977'de Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı eşliğinde Menahem Begin başkanlığındaki bir İsrail heyeti, Mısır cumhurbaşkan ve danışmanlarıyla görüşmek üzere Süveyş Kanalı'ndaki İsmailiye'ye gitti. Heyetin Mısır cumhurbaşkanın Sina'dan çekilme ve Filistinliler için özerklik sağlama önerilerine toplantının başında yanıt vermesi planlanmış olsa da, heyette yeni bir şey yoktu. İki komite oluşturularak, Kudüs'te dışişleri bakanları düzeyinde bir siyasi komite ve Kahire'de savunma bakanları düzeyinde bir askeri komite toplanması kararlaştırıldı. Aynı zamanda iki komite Kahire'de bir araya gelecek.[421] Görüşmenin bir diğer sonucu da İsrail'in politikasında bir değişiklik oldu ve sonuç olarak Begin Mısır'dan döndükten sonra "Barış İçin Begin Projesi" adlı bir proje duyurdu ve en önemli noktaları şunlardı:

---

[418] Abdulhadi Fadl Ahmet, *el-İlakat el-Mısıriye el-İsrailiye fi Dav-ı İttifakiye Camp David Münzü 1979 Evfakıha el-Müstakbeliye*, 15.

[419] Hawkari Gazetesi, ss. 402, 15 Aralık 1977.

[420] William B. Quandt, *Ameliyet es-Selam Diplomasiye el-Amerikiye min el-Minza' el-Arabi, el-Ahram Yayın Merkezi*, Kahire, 1994, 259-260.

[421] Nebil el-Arabi, *Taba Camp David el-Cidar el-Azil, Sira' ed-Diplomasiye min Meclis el-Emn ila el-Mahkeme ed-Düveliye*, Dar eş-Şuruk, Kahire, 2011, 91.

1- Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki askeri yönetimin kaldırılması. Bununla birlikte İsrail'in güvenlik işleri, kamu düzeni ve egemenlik üzerindeki otoritesi olmaya devam ediyor.

2- Filistinliler, Ürdün veya İsrail vatandaşı olmak arasında seçim yapma hakkına sahip olmalıdır.

3- İsrailliler bu bölgelerde arazi satın alma ve sahibi olma ve orada yaşayabilme hakkına sahip olmalıdır.

4- Kutsal mekânların ve Kudüs'ün yönetimi ve tüm dinlere mensup müminlerin kutsal mekanlarına ulaşabilmelerini sağlamak için bir teşkilat kurulacaktır.[422]

3.3. Camp David Sözleşmesi 1978

Mısır ve İsrail herhangi bir anlaşmaya varamayınca, ABD barış çabalarına yeniden başladı ve Jimmy Carter, yardımcısına Camp David'de bir zirve toplantısı fikrini sunmak için Orta Doğu'ya gitmesini emretti. Bu amaçla Mısır'ı ziyaret etti ve Mısır cumhurbaşkan, ABD'nin müzakerelere gerçek bir ortak olarak girmesi şartıyla fikrini kabul etti.[423] Bu, ABD Başkanı Carter'in 8 Ağustos 1978'de Camp David'de yeni bir barış önerisi sunmaya hazır olduğunu duyurmasına neden oldu.[424]

Mısır Cumhurbaşkanı, 5 Eylül 1978'de Carter'in daveti üzerine barış sürecini tamamlamak için müzakere etmek üzere ABD'ye gitti ve Maryland'deki Camp David başkanlık tesisinde ABD Başkanı ve İsrail Başbakanı ile bir araya geldi.[425] 13 gün süren zor müzakereler sırasında Carter, hem İsrail hem de Mısır heyetleriyle her gün ayrı ayrı ve özel olarak görüşüyordu, basın kuruluşlarına ve gazetelere toplantı hakkında hiçbir şekilde bilgi verilmiyordu. Bu şekilde, Mısır cumhurbaşkan, Menahem Begin ve Jimmy Carter'in Camp David Sözleşmesi'ni imzaladığı 17 Eylül 1978'e kadar devam etti.[426] Bu anlaşma, birkaç gizli eki olan iki ana belge içermektedir.

---

[422] Moşe Dayan, *Ena ve Camp David*, 106.
[423] Hawkari Gazetesi, ss. 431, 26 Haziran 1978.
[424] el-Savra Gazetesi, ss. 3087, 15 Ağustos 1978.
[425] el-Savra Gazetesi, ss. 3104, 6 Eylül 1978.
[426] Cyrus Vance, *Müzekkerat Cyrus Vance*, (2. Baskı), *Hıyarat Sa'ba*, Beyrut, 1984, 116.

Birinci belge (Orta Doğu'da Barış Çalışmaları Çerçevesi):

A - Batı Şeria ve Gazze Şeridi: Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistin halkının temsilcileri, Filistin meselesinin tüm yönleriyle çözümüne yönelik müzakerelere katılacak. Bu hedefe ulaşmak için Batı Şeria'da müzakereler üç aşamada gerçekleşmelidir:

1- Mısır ve İsrail, tüm tarafların güvenliğini göz önünde bulundurarak barışçıl bir geçiş süreci sağlıyorlar. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki geçiş dönemi beş yıldan fazla sürmemeli ve bu bölgelerde yaşayanlara tam özerklik sağlanmalı. İsrail'in askeri ve sivil kurumları, bu bölgelerin sakinleri tarafından özerklik seçildiğinde geri çekilmeli. Ürdün hükümeti geçiş aşamasının ayrıntılarını görüşmek üzere davet edilecektir.

2- Mısır, İsrail ve Ürdün, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde seçilmiş öz yönetim kurma araçları üzerinde anlaşmalıdır.

3- Beş yıl sonra geçiş aşaması sona erdiğinde, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde derhal kendi kendini yöneten bir otorite kurulmalıdır.

4- Geçiş aşamasında ve sonrasında İsrail ve komşularının güvenliğini korumak için gerekli tüm önlemler alınacaktır. Bunun için özerk yönetim, bölge sakinlerinden oluşan güçlü bir polis teşkilatı kuracak. Teşkilat, iç güvenlik konularını görüşmek üzere İsrailli, Ürdünlü ve Mısırlı yetkililerle ilişki kurmaya devam edecek.

5- Geçiş aşamasında Mısır, İsrail, Ürdün ve öz yönetim otoritesinin temsilcileri, 1967'de Batı Şeria ve Gazze Şeridi bölgelerinden sınır dışı edilenlerin geri dönmesine izin vermek ve istikrarsızlığı önlemek için gerekli önlemleri almak için bir komite oluşturacak.[427]

B. Mısır ve İsrail: Mısır ve İsrail, aralarında bir anlaşmazlık olduğunda, anlaşmazlıkları çözmek için tehditlere veya güç kullanmaya başvurmama konusunda kararlıdır. Anlaşmazlıkları BM Antlaşması'nın 33. maddesi uyarınca barışçıl bir şekilde çözecekler.

[427] Komisyon*, İttifak Camp David ve İhtar, Arz Vesaiki,* Filistin Araştırmaları Enstitüsü Beyrut, 1978, 12-14; William B. Quandt, *Camp David Ba'de 10 Senevat*, Ahram Yayın Merkezi, Kahire, 1968, 628; Sydney Bailey, *el-Hurup el-Arabiye el-İsrailiye ve Ameliye es-Selam,* 424-425.

C- Ortak İlkeler:

1- Mısır ve İsrail, İsrail ile komşuları Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan arasındaki barış anlaşmaları için aşağıda belirtilen ilkeler ve metinlerin uygulanması gerektiğini beyan ederler.

2- İmzalayanlar, barış durumundaki ülkeler gibi kendi aralarında normal ilişkiler kurmalıdır. Bu noktada BM Antlaşması hükümlerine uymaları gerekmektedir ve bu konuda atılan adımlar şunlardır:

a. Tam itiraf.

b. Ekonomik boykotu iptal etmek.

3- Tüm mali şikayetleri çözmek için yargı komiteleri oluşturulmalıdır.

4- ABD, anlaşmaların uygulanmasına ilişkin tartışmalara katılmaya ve tarafların yükümlülüklerini yerine getirmek için bir zaman çizelgesi hazırlamaya davet edilecektir.

5- Uluslararası Güvenlik Konseyi'nden barış antlaşmalarını onaylaması ve metinlerinin ihlal edilmemesini sağlaması isteniyor ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden barış antlaşmalarını imzalamaları ve saygı göstermeleri isteniyor.[428]

İkinci Belge (Mısır ve İsrail Arasındaki Barış Antlaşması Çerçevesi)

Mısır ve İsrail, Camp David Sözleşmesi'nin imzalanmasından üç ay sonra, aralarında aşağıdaki ilkelere dayalı başka bir barış anlaşması imzalanması gerektiği konusunda anlaştılar:

1- Müzakereler, BM bayrağı altında veya her iki tarafın da kabul ettiği yerde yapılmalıdır.

2- Mısır ve İsrail arasındaki ihtilafın çözümü için BM'nin 242 sayılı kararının tüm ilkeleri uygulanmalıdır.

3- Taraflar başka bir konuda anlaşmadıkça, barış anlaşmasının hükümleri, anlaşmanın imzalanmasından itibaren iki ila üç yıl içinde uygulanacaktır.[429]

[428] Ahmet Ali Hüseyin, *Muahada es-Selam beyne Mısır ve İsrail*, (2. Baskı), Adab Kütüphanesi, Kahire, 2012, 10-16 ; Fatin Evadi, *es-Sedat 35 'amen 'ala Camp David*, 227-230 ; Ahmet Şibli, *Enver Sedat Şahsiyetihi ve Asrihi*, 432.

Her iki taraf da aşağıdaki hususlarda mutabık kaldı:

1- Mısır, İngiliz Mandası döneminde belirlenen Mısır ve Filistin arasındaki uluslararası kabul görmüş sınıra kadar uzanan topraklar üzerinde tam egemenlik uygular.

2- İsrail silahlı kuvvetlerinin Sina'dan çekilmesi.

3- el-Ariş, Rafa, Ras el-Necif ve Şarm el-Şeyh gibi İsrail yakınlarındaki havaalanları tüm ülkelerin uygun ticari kullanımı dahil olmak üzere yalnızca sivil amaçlarla kullanılması.

4- 1888 Konstantinopolis Antlaşması uyarınca İsrail gemilerine Süveyş Körfezi ve Süveyş Kanalı'ndan geçiş özgürlüğü.

5- Mısır ve Ürdün arasında hareket özgürlüğü sağlamak için Sina ve Ürdün'ü Elat yakınlarında bağlamak için hızlı bir yol açmak.[430]

6- Askeri kuvvetlerin yerleştirilmesi aşağıdaki gibi olmalıdır:

- Süveyş Körfezi'nin doğusunda ve Süveyş Kanalı'ndan 50 km uzaklıkta birden fazla Mısır askeri tümeni (mekanik veya piyade) kurulmamalıdır.

- Uluslararası sınırın batı kesiminde ve Akabe Körfezi'nde, 20 ila 40 kilometre derinlikte, sadece hafif silahlarla donatılmış ve normal polis görevlerini yerine getiren sivil polis ve BM kuvvetleri konuşlandırılıyor.

- İsrail kuvvetleri, 3 kilometre uzaklıktaki Süveyş Kanalı'nın doğu uluslararası sınır bölgesinde konuşlandırılacak, ancak BM gözlemcilerinin himayesinde en fazla üç piyade taburu olacak.

- Medeni polislerin bölgeyi korumasına yardımcı olmak için üç taburu geçmeyen sınır muhafız birlikleri görevlendirilecek.[431]

Gizli Ek: Mısır, İsrail ve ABD arasında Camp David'de üç gizli fasıl imzalandı:

---

[429] Hasan Nafia, *Mısır ve el-Sira' el-Arabi el-İsraili min el-Mahtum ila et-Tesviye el-Müstahila*, Arap Birliği Araştırmaları Merkezi, Beyrut, 1986, 163-164; Filistin Araştırmaları Enstitüsü, *İttifak Camp David ve İhtar,* 13-16 ; Ahmet Ali Hüseyin, *Muahada es-Selam beyne Mısır ve İsrail,* 12-15.

[430] İtan Haber, *Zeyf Şef ve Eyhudi Yuhari, Hadas Camp David el-Mufavada 'ala et-Tarika es-Siyadiye,* Kitap el-Ahali No 10, Kahire, 1986, 486-487; Asam Abdulfatah, *Ayyam es-Sedat Esrar Gamıda ve Tarih Musir*, Kunuz Yayınları, Kahire, 2008, 163-164.

[431] Steve Tulio ve Thomas Schmalburger, *Nahu İttifak 'ala Mefahim el-Amn: Kamus Mustalahat Tahdid el-Asliha ve Naz' es-Silah ve Bina es-Sika*, BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü, Cenevre, 2003, 171-172.

Birinci ekin içeriğine göre: Mısır, Arap devletleri ile İsrail arasında meydana gelecek hiçbir savaşa katılmayacak. Mısır, Filistin silahlı hareket üslerini bulmak için İsrail'e yardım ediyor. Her iki taraftaki istihbarat teşkilatları, özellikle her iki ülkenin güvenliğiyle ilgili konularda bilgi alışverişinde işbirliği yapıyor. Her iki taraf da doğrudan askeri işbirliği için müzakere etmeyi kabul etti. Mısır, özellikle Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Filistinli gruplarla hiçbir şekilde işbirliği yapmamaya ve ordusunun sayısını azaltmaya söz veriyor.[432]

ABD ve Mısır arasında imzalanan ikinci ekin içeriğine göre: Washington, devlet ordusuna yardım etmek için Mısır'a 5.000 askeri uzman ve danışman gönderiyor. Washington, Arap ülkelerinin Mısır üzerindeki baskısını azaltmak için Arap ülkeleri arasında sorun yaratma sözü verdi. Washington, Mısır'a ülkesinin ekonomisini canlandırmak için mali yardım olarak yılda 3 milyar dolar vermeyi vaat ediyor ve ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı Enver Sedat'ı koruyor.[433]

ABD ile İsrail arasında imzalanan üçüncü ekin içeriğine göre: Washington, İsrail hava kuvvetlerine kapsamlı bir şekilde yardım ediyor ve her türlü askeri teknolojiyi satmaya hazır. Arap ülkeleri ile İsrail arasında bir savaş çıkarsa, ABD batılı ülkelere Arap ülkelerine silah satmamaları için baskı yapacak. Washington, ülke ekonomisini canlandırmak için İsrail'e borç vermeye devam edecek ve gelecekte ona gelişmiş silahlar gönderecek.[434]

3.4. Mısır-İsrail Barış Antlaşması 1979

Camp David Sözleşmesi'ndeki ikinci belgenin maddelerinden birine göre, bu anlaşmanın imzalamasından üç ay sonra İsrail ile Mısır arasında bir barış anlaşmasının imzalanması gerekiyordu ama İsrail buna uymadı. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yerleşim kurmaktan vazgeçmek yerine projeyi genişlemişti, Kudüs, Sina'daki petrol mülkiyeti ve Filistin'in özerklik hakları sorunuyla ilgili konular kapanma aşamasına geldi. Mısır cumhurbaşkan ise İsrail'in bu tutumlarını barış anlaşmasına karşı nitelendirdi. Bu nedenle 27 Ekim 1978'de Nobel Barış Ödülü

[432] Hawkari Gazetesi, ss. 443, 2 Ekim 1978.
[433] Hawkari Gazetesi, ss. 445, 16 Ekim 1978.
[434] Fatin Evadi, *es-Sedat 35 'amen 'ala Camp David*, 248.

ortaklaşa Enver Sedat ve Begin'e takdim edildiğinde o kadar üzüldü ki ödülü almak için Oslo'ya gitmeye hazır değildi ve bunun yerine meclis başkanı Enver Meri'yi gönderdi.[435] 25 Eylül 1978'de İsrail parlamentosu, Mısır ile bir barış anlaşması imzalanması şartıyla Sina'yı boşaltmayı ve yerleşim yerlerinden vazgeçmeyi kabul etti.[436] Carter'in barış anlaşması müzakerelerinin Ekim 1978'de Washington'daki Blair House Konağı'nda başlamasını önermesinin ardından Mısır ve İsrail öneriyi hemen kabul ettiler ve heyetlerini Washington'a göndereceklerini açıkladılar.[437] Bu temelde, 12 Ekim 1978'de Savunma Bakanı başkanlığındaki Mısır heyeti ve Dışişleri Bakanı başkanlığındaki İsrail heyeti müzakerelere katıldı.[438] Ancak müzakereler birçok engelle karşılaştı, bu yüzden Carter 17 Ekim'de Beyaz Saray'da İsrail heyetiyle bir araya geldi ve İsrail heyeti başkanından müzakerelerin gidişatı hakkında yorum yapmasını istedi. Heyet, müzakerelerin ilerlemesini engelleyen üç ana engelden bahsetti:

1- Mısır ve Arap ülkeleri arasında, başta Arap Ortak Savunma Anlaşması olmak üzere Mısır'ı İsrail'e karşı savaşa katılmaya zorlayan birkaç anlaşma var.

2- Mısır'ın barış anlaşmasını Filistin sorununa bağlama konusundaki ısrarı.

3- Mısır ve İsrail arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve büyükelçi değişimi konusu.[439]

Bu konuları görüştükten bir gün sonra Mısır heyetiyle görüşen Carter, 22 Ekim 1978'de Enver Sedat'a bir mektup göndererek, anlaşmanın şartlarını Washington'da daha önce müzakere edildiği şekliyle açıklayarak metni olduğu gibi kabul etmesini istedi.[440] Kahire'nin Blair House'un tartışmasına yanıtı şöyle oldu:

1- Anlaşmayı imzalamadan önce Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki seçim tarihi için onay verilmelidir. Askeri ve sivil yönetimin sona ermesi, İsrail güçlerinin geri çekilmesi ve her iki bölgede de bir özerklik hükümetinin kurulması için nihai bir tarih belirlenmelidir.

---

[435] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, 435-436.
[436] Moşe Dayan, *Ena ve Camp David*, 192.
[437] Cyrus Vance, *Müzekkerat Cyrus Vance*, 128.
[438] Hawkari Gazetesi, ss. 446, 23 Ekim 1978.
[439] Moşe Dayan, *Ena ve Camp David*, 199-200.
[440] William B. Quandt, *Ameliyet es-Selam Diplomasiye el-Amerikiye min el-Minza' el-Arabi*, 281.

2- Anlaşma metinlerinde, Mısır'ın tüm İsrail geri çekilme bölgeleri üzerindeki doğrudan egemenliği, çekilmenin sona ermesini beklemeden açıkça tanınmalıdır.

3- Mısır, sınırları dışında olan hiçbir antlaşmaya uymaz.

4- Süveyş Kanalı'ndan geçiş ancak İstanbul Antlaşması'na ve uluslararası hukuka uyulması şartıyla mümkün olacaktır.

5- Mısır, İsrail'e petrol tedarikine uymayacak ve Sina'nın servetinin uluslararası şirketler tarafından sömürülmesine izin vermeyecektir.[441]

Carter bu nedenle müzakerelere devam etmek için Mısır ve İsrail'i ziyaret etmeye karar verdi ve bu temelde 8 Mart 1979'da Kahire'ye gitti. Carter, Mısır'ı ziyaret eden ikinci ABD başkanıydı, ancak parlamentosunda konuşma yapan ilk başkandı ve yine barışı sağlama çabalarına odaklandı.[442] Daha sonra İsrail'i ziyaret ederek parlamentoda bir konuşma yaptı. Müzakereler sırasında Begin önceki önerileri kabul etti ve ardından 13 Mart'ta kısa bir dönüşle Carter, Enver Sedat'ı görüşmelerdeki değişiklikler ve gelişmeleri bildirmek için Mısır'ı ziyaret etti ve Mısır cumhurbaşkan anlaşmanın yeni taslağını kabul etti.[443] 25 Mart 1979'da Enver Sedat ve Begin, Barış Antlaşması'nın imza törenine katılmak için Washington'a gittiler. Ertesi gün Mısır-İsrail Barış Antlaşması Beyaz Saray'da Enver Sedat, Menahem Begin ve Jimmy Carter tarafından imzalandı.[444] Bu antlaşma dokuz ana maddeden oluşmaktadır:

Madde Bir:

1- Belgenin onaylanması ile iki taraf arasındaki savaş durumu sona erecek ve aralarında barış sağlanacaktır.

2- İsrail, Sina'daki tüm silahlı ve sivil güçlerini İngiliz Mandası döneminde belirlenen Mısır-Filistin arasındaki uluslararası sınıra çekecek. Mısır, Sina üzerinde tam egemenliğe sahiptir.

---

[441] Kemal Hasan Ali, *Muharibun ve Mufavidun,* Ahram Yayınları, Kahire, 1986, 403.
[442] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, 444-445.
[443] Asam Abdulfatah, *Ayyam es-Sedat Esrar Gamıda ve Tarih Musir*, 164.
[444] Cyrus Vance, *Müzekkerat Cyrus Vance*, 155.

3- Geri çekilme aşamalarını tamamladıktan sonra her iki taraf da aralarında 3. madde uyarınca normal ve dostane ilişkiler kuracaktır.

Madde İki:

Mısır ve İsrail arasındaki kalıcı sınır, İngiliz Mandası döneminde uluslararası kabul görmüş sınırıdır ve iki taraf birbirlerinin su, kara ve hava sınırlarına ve egemenliğine saygı gösterme sözü verir.

Madde Üç:

1- İki taraf, BM Antlaşması'nın hükümlerini ve barış zamanında devletler arasındaki ilişkilere ilişkin uluslararası hukuk ilkelerini uyguluyorlar, özellikle: a. Her iki taraf da egemenlik, barış ve siyasi bağımsızlıkla ilgili tüm yasalara saygı duyar. b. Her iki taraf da korunan ve tanınan barış sınırları içinde yaşayabilmeleri için birbirlerinin haklarına saygı gösterirler. c. Çatışma durumunda, her iki taraf da doğrudan veya dolaylı olarak tehditlerden ve güç kullanmaktan kaçınır. Bunun yerine barışa başvururlar.

2- İki taraf, kendi topraklarında veya kendi kontrolleri altındaki güçler tarafından karşı tarafın vatandaşlarına karşı savaş, saldırı, şiddet veya tehdit eylemleri gerçekleştirilmeyeceğine söz veriyor.

3- İki taraf, aralarında normal bir ilişki kurmayı kabul eder. Birbirlerini tanımaya ve diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmaya hazırlar. Ekonomik boykota son verecekler. Her iki taraf da, karşı taraf vatandaşların yetkileri altında tüm yasal güvencelerden yararlanacağını vaat ediyor.

Madde Dört:

1- İki taraf, maksimum güvenliği sağlamak için BM güçlerinin himayesinde sınır güvenliğini düzenlemeyi kabul ediyor.

2- Kolaylaştırmak ve anlaşmayı uygulamak için ortak bir komite kurulacak.

Madde Beş:

1- İsrail gemileri, 1888 Konstantinopolis Antlaşması'nın hükümleri uyarınca, ülkelerinin sınırlarından Süveyş Kanalı rotasına ve hem Süveyş Körfezi hem de

Akdeniz'deki kapılarına kadar serbestçe seyahat edebilirler. İsrail gemileri ve nakliyecileri ayrımcılığa maruz kalmayacaklar.

2- İki taraf Tiran Boğazı ve Akabe Körfezi'ni uluslararası sular olarak tanıyor ve tüm ülkelere açık tutuluyor.[445]

Madde Altı:

1- Bu antlaşmanın hiçbir maddesi BM Antlaşması hükümlerine aykırı olmayacaktır.

2- Antlaşma hükümlerini her yönüyle uygulamak için gerekli tüm tedbirleri almak. Bu anlaşmanın bir kopyasını BM Genel Sekreteri'ne sunmak

3- Taraflardan hiçbiri bu antlaşmanın hükümlerini ihlal eden herhangi bir anlaşmaya giremez.

4- BM Antlaşması'nın 103. maddesi ışığında, iki taraf çatışma durumunda bu anlaşmanın hükümlerine uyar.

Madde Yedi:

1- Bu antlaşmanın uygulanması ve yorumlanmasıyla ilgili her türlü sorun müzakere yoluyla çözülecektir.

2- Bu farklılıkların müzakere yoluyla çözülmemesi durumunda hakem olarak üçüncü taraf davet edilecektir.

Madde Sekiz:

Her iki taraf da mali davaları çözmek için ikili bir komite kurmayı kabul eder.

Madde Dokuz:

1- Bu anlaşma, belgeler onaylandığında yürürlüğe girecektir.

2- Bu anlaşma, Mısır ve İsrail arasındaki 1975 anlaşmasının yerini alıyor.

3- Bu antlaşmaya eklenen tüm protokoller, ekler ve grafikler anlaşmanın ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanır.

[445] Atıf es-Seyyid, *Min Sina ila Camp David 1967-1979, Dar Utva Yayınları,* Kahire, 1988, 200-201.

4- BM Genel Sekreteri, BM Antlaşması'nın 102. maddesine göre kayıt için bu anlaşma hakkında bilgilendirilecektir.[446]

3.5. Irak'ın Mısır ve İsrail Arasındaki Barış Sürecine İlişkin Tutumu

3.5.1. Irak'ın Enver Sedat'ın İsrail Ziyaretine Karşı Tutumu

Mısır cumhurbaşkan, ülkesinin parlamentosu önünde İsrail'i ziyaret etmek istediğini açıklayınca, Irak hükümeti hızla bir açıklama yaptı ve girişime karşı çıktı:

"Düşman ile ele vermeye hazır hükümdarlar, yalnızca kendi kişisel görüşlerini temsil eder. Bu tutum caydırıcı olmamalıdır. Arap ulusunun vicdanını göz önünde bulundurarak ve Arapların işgalci Siyonizme karşı verdiği uzun mücadeleye saygı duyarak Irak hükümeti, Arapların hakları, onuru ve toprakları için şehit olan binlerce Arap şehidine olan bağlılığını bir kez daha teyit etmektedir. Enver Sedat'ın bu davranışını tehlikeli bir sapma olarak görür ve ihmal edemez. Hiçbir hükümdarın, özellikle Filistin davası olmak üzere, ulusun hak ve haysiyetinin sınırlarını aşmasına izin verilmez. Biz Irak yönetimi olarak, bir Arap devletinin başkanına Arap işgali altındaki toprakları ziyaret etme ve düşmanla müzakere etme hakkı vermekten çok endişe duyuyoruz. Hangi Arap başkanı ya da insanlık tarihi böyle bir adım atmıştır? Enver Sedat'ın medya organları düşmanın şiddeti ve uluslararası kararların ihlali hakkında konuşurken, onlarla barıştan bahsediyor. Mısır Cumhurbaşkanı'nın geçen hafta kararlaştırdığı şey, Tişrin Kutsal Savaş'ın (Ekim 1973 Savaşı) kazanımlarını yok edecek, Arap duruşunu zayıflatacak ve ayrılığa yol açacak tehlikeli ve siyasi bir hatadır. Bu politikayı mantıklı politika olarak görenler kendilerini ve Arap halkını aldatmaktadırlar, çünkü halkımız bu tür politikaların Arap ulusuna hiçbir fayda sağlayamadığını çok iyi bilmektedir... Irak hükümeti, Arap haklarından hiçbir şekilde feragat etmeyen ve düşmanın karşısına askeri, ekonomik ve siyasi tüm imkanlarıyla karşı koyan bir yolun sadakatle seçilmesini talep ediyor, ancak bu şekilde düşmanı yenebiliriz. Irak hükümeti, Enver Sedat'ın sözlerini, özellikle yürürlüğe girerse, halkımız için bir felaket olacak şekilde tehlikeli buluyor ve sözleri sadece kendi kişisel duruşunu ifade ediyor. Adımları uygulanacaksa, Arap ulusu bununla yüzleşmeli ve tüm anlaşmaları ve feragatleri reddetmelidir. Arap kamuoyunu ve

[446] Ahmet Ali Hüseyin, *Muahada es-Selam beyne Mısır ve İsrail*, 66-68.

nerede olurlarsa olsunlar tüm mücadele eden güçlerini, Mısır cumhurbaşkanın açıklamasını protesto etmeye ve bu sürecin başarılı olmaması için her türlü çalışmaya çağırıyoruz. Gasp edilen hakları elde etmek için tüm gücümüzle çalışmalıyız. Bu tutum caydırıcı olmamalı, milletimizin haklarının ve kaderinin kendi elinde olması için güçlü bir mücadele için güçlü bir motivasyon olmalıdır."[447]

Mısır cumhurbaşkanın İsrail'i ziyaretinin ardından Irak hükümeti, Mısır Cumhurbaşkanı'nın "Siyonist Varlığa" yaptığı ziyareti görüşmek üzere15 Kasım 1977'de bir araya geldi ve bir bildiri yayınladı: "Bu davranış sadece kendisini temsil ediyor ve hiçbir Arap ülkesi bu sonuçsuz adımı kabul etmeyecek. Arap ülkeleri, ziyaret sonucunda ortaya çıkan herhangi bir sözleşmeyi veya anlaşmayı reddetmelidir." [448] 19 Kasım 1977'de Irak Dışişleri Bakanlığı, Mısır Cumhurbaşkanı'nın ziyareti üzerine Irak'ın tutumunu açıklamak üzere tüm Arap genelkurmay başkanlarını Bağdat'a davet etti. 15 Kasım'daki bildirinin bir kopyasını vererek, genelkurmay başkanlarını ziyaretin Arap ulusunun Filistin davasına olan ortak bağlılığının açık bir ihlali olduğu konusunda uyardı ve hiçbir Arap yetkilinin bu konuda tek başına çalışma hakkına sahip olmadığını vurguladı. Mısır'ın Bağdat Büyükelçisi de Dışişleri Bakanlığı'na davet edildi ve Enver Sedat'ın "Siyonist Varlığa" ziyaretine ilişkin Irak'ın tutumu hakkında bilgilendirildi.[449]

Irak medyası, özellikle gazeteler, Mısır cumhurbaşkanın kişiliğine sert bir şekilde saldırdı ve onu bir hain ve "Arap siyasetinin Don Kişot'u" olarak nitelendirdi, örneğin Hawkari Gazetesi şunları yazmıştır: "Enver Sedat Arap halkını kandıramaz, çünkü merhametli Don Kişot Amca'nın niyetleri ve hedefleri saf olmasına rağmen, eski yöntemlerle değişim arayışında olduğu için insanlık tarihinde alay konusu olmuştur. Elbette Mısır cumhurbaşkan, Don Kişot'tan çok daha talihsiz bir cahildir, sadece eski yöntemlerle değil, kirli ve bozuk niyetleri ve hedefleri de vardır. Bütün Arap milletleri ve dünya onun bu bölgede nasıl bir siyasi oyun oynadığını biliyor."[450]

[447] Hawkari Gazetesi, ss. 397, 17 Kasım 1977.
[448] el-Savra Gazetesi, ss. 2853, 16 Kasım 1977.
[449] el-Savra Gazetesi, ss. 2856, 20 Kasım 1977.
[450] Hawkari Gazetesi, ss. 398, 28 Kasım 1977.

29 Kasım 1977'de Irak hükümeti, Arapların durumunu ve Mısır Cumhurbaşkanı'nın ziyaretinin sonuçlarını araştırmak için bir dizi toplantı yaptı ve Arap zirvesinin Bağdat'ta yapılması çağrısında bulundu. Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir, Cezayir, Suriye ve Filistin Kurtuluş Örgütü başkanları başta olmak üzere ülkelerin başkanlarına şu amaçlarla bir mesaj göndermeye karar verdi:

1- Irak, Suriye, Cezayir ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün katılımıyla bu gelişmeye karşı tüm ekonomik ve siyasi imkanları kullanmak için ortak bir ulusal cephe oluşturmak.

2- Mısır Cumhurbaşkanı ile Mısır halkının tutumu arasındaki fark dikkate alınmalı ve Mısır halkının komplodan kurtulmasına yardımcı olunmalıdır. Enver Sedat'ın bu adımı Mısır halkının Arap ülkelerini savunmak için yaptığı fedakarlıklara aykırıdır.

3- Irak hükümeti, konuyu görüşmek üzere ilgili makamları Bağdat'ta buluşmaya davet ediyor. Bağdat'taki siyasi liderlik, toplantı tarihini 25 Aralık 1977 olarak belirlemiştir.[451]

Libya ayrıca Irak, Cezayir, Suriye ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Arap zirvesine davet etti. Irak hükümeti Trablus zirvesine katılmaya karar verdi, ancak Arap zirvesini Bağdat'ta düzenleme konusundaki kararlılığını yineledi. [452] Bu temelde 2-5 Aralık 1977 tarihlerinde Libya'nın başkenti Trablus'ta tüm Arap liderlerinin katılımıyla zirve düzenlendi. Irak, taslağını Trablus zirvesinin ikinci oturumunda sundu ve en önemli noktalar şunlardı:

1- Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına dayanan önceki programlardan vazgeçmek ve Cenevre Konferansı'na katılmamak.

2- Arap ulusal ilkelerine bağlı kalmak, müzakere ilkelerini reddetmek ve "Siyonist Varlığı" devlet olarak kabul etmemek.

3- Siyonist düşmana karşı Lübnan Ulusal Hareketi'ni ve Filistin devrimini desteklemeye çalışmak.

4- Arap ulusunun siyasi, askeri ve ekonomik alanlardaki tüm enerjilerini ve kabiliyetlerini bir araya getirmek.

---

[451] Komisyon, *el-Vesaik el-Filistiniye el-Arabiye li-am 1977*, 504.

[452] Hawkari Gazetesi, ss. 399, 1 Aralık 1977.

5- Irak, gelişmiş bir ulusal cephe kurulması çağrısında bulunan bir öneri sundu ve Trablus zirvesine katılan tüm ülkeleri Bağdat'taki Arap zirvesine katılmaya davet etti.[453]

Irak, aşağıdaki nedenlerle zirvenin son günlerinden önce Trablus zirvesinden çekildi:

1- Bu zirvede Irak'ın projelerini ve önerilerini görmezden gelmek.

2- Irak heyeti, zirvede en önemli konu tartışılırken, zirve organizatörlerinin zirve için herhangi bir program veya iş çizelgesi olmadığını söyledi.

3- Suriye ve Irak heyetleri arasındaki çatışmanın ortaya çıkması. Hafız Esad zirvede, Irak Cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere Arap liderlerle istişare ederek Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararı üzerinde anlaştıklarını söyledi. Ancak Irak heyeti, ülkesinin 338 sayılı kararı kabul ettiği iddiasını reddederek, 242 ve 338 sayılı kararların kabul edilmesinin Mısır cumhurbaşkanın düşmanın evini ziyaret etmesine yol açtığını söyledi. Irak'ın iki kararı reddetmesinin nedeni, bu iki kararın hükümlerinin Siyonizm'i bir devlet olarak kabul ettiğini düşünmesiydi.[454]

Ocak 1978'in başlarında Irak hükümeti, Arap Ulusal Kongresi Genel Güvenlik Kurulu ile yaptığı bir toplantıda, örgütün Enver Sedat'ı ve teslim olma sürecini destekleyen tüm tarafları yargılamak için bir ulusal mahkeme kurma adımlarını teşvik etti. Bu amaçla Arap Ulusal Kongresi, Mısır cumhurbaşkan ve arkadaşlarını Arap halkına ve Mısır'a karşı işledikleri suçlardan dolayı kovuşturmak için yasal bir belge yayınlamaya hazırlandığını vurguladı. Ulusal Kongre Başkanı ayrıca ekonomik ve siyasi zorluklardan muzdarip 29 milyon Mısırlının kötü durumda olduğunu ve Mısır gazeteleri ve medyasının teslim olma başarılarından bahsettiğini söyledi.[455]

Mısır cumhurbaşkanın İsrail'den dönüşü ve Mina House Kongresi'nden sonra Irak toplantıyı şu şekilde eleştirdi: "Enver Sedat'ın teslim olan rejimine hiçbir faydası olmayan bu utanç verici adımdan dolayı, krizden kurtulacağı ve kendisi için

[453] Komisyon, *el-Vesaik el-Filistiniye el-Arabiye li-am 1977*, 525.
[454] Hawkari Gazetesi, ss. 402, 15 Aralık 1977.
[455] Hawkari Gazetesi, ss. 407, 1 Ocak 1978.

biraz utanç kazanacağı umuduyla başka utanmaz adımlar atmak zorunda kaldı. Kahire Hazırlık Kongresi'ni yapıp utanmadan Mina House Oteli'nde Arap canlılığının ve gururunun simgesi olan Filistin bayrağı yerine Siyonist ırkçı bayrağı astı."[456]

Hawkari Gazetesi, Mısır cumhurbaşkanın ABD ile yakınlaşmaya yönelik adımlarına ilişkin olarak şunları söylüyor: "Kendisini en bilge politikacılardan biri olarak gören Enver Sedat, tüm gücüyle ABD'yi cezbetmek ve İsrail dostluğundan feragat etmesini sağlamak istiyor! Başkan Carter ve yönetiminden bir baş selamı ve diplomatik bir gülümsemeden başka bir şey alamadıktan sonra, Kongre üyelerinin kapısına koştu ve bunu da yeterli görmedi, Amerikan Siyonist teşkilatlarının başkanının eşiğinde durdu... Hepsi, yapılacak en iyi şeyin İsrail'e el ele vermek ve onunla kesin bir uzlaşmaya varmak olduğunu yineledi... Enver Sedat bunu inkar etmiyor, Mısır'ı ve Arap milletini aldatmak için işgal altındaki toprakları özgürleştirmeye ve Filistin halkının haklarını güvenceye almaya çalıştığını göstermeye çalışıyor. Ama Carter ve yönetimi çok sert davranıyor ve İsrailli yetkililer ondan daha sert ve daha kötü. Bu sefer Batı Avrupa ülkelerine yöneldi ama onlar da ona aynı şeyi söylediler. İğrenç olmasına ve eli boş dönmesine rağmen ABD'nin kendisine uçak vereceğini propaganda etmeye başlamıştır! ABD'nin Mısır'ı İsrail'den daha çok destekleyeceğine kim inanır? ABD en yeni F-16 uçaklarından 90'ını en kısa sürede İsrail'e satmayı kabul ederken, 1982'den ve Kongre'nin onayından sonra Mısır'a teslim edilecek bazı F-5 ve F-15 uçakları satma sözü vermiştir."[457]

3.5.2. Irak'ın 1978 Camp David Sözleşmesi ve 1979 Barış Antlaşması'na Yönelik Tutumu

17 Eylül 1978'de Mısır ve İsrail arasında Camp David Sözleşmesi imzalandığında, Irak anlaşmayı ve içeriğini şiddetle reddetti. İlk adımda Bağdat'taki Arap ülkelerinin büyükelçileriyle bir araya gelen Irak Dışişleri Bakanı, ülkesinin Camp David anlaşmasına ilişkin tutumunun Arap milleti ve Filistin davasına tehdit oluşturan tüm hüküm ve maddeleri reddetmek olduğunu söyledi. Irak Dışişleri

[456] Hawkari Gazetesi, ss. 409, 16 Ocak 1978.
[457] Hawkari Gazetesi, ss. 414, 20 Şubat 1978.

Bakanı, tüm Arap ülkelerini anlaşmayı reddetme konusunda birleşmeye ve Arap dünyasındaki Siyonist Varlık haritasını doğrulamayı başarmasına izin vermemeye çağırdı. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı başkanlığındaki Iraklı bir heyet, BM'nin 33. oturumuna katılmak üzere New York'a gitti. Görüşmede Irak heyeti, ülkesinin Arap-Siyonist çatışması ve Camp David Sözleşmesi'nin kötü yönleri hakkındaki görüşlerini dile getirdi.[458]

31 Eylül 1978'in başında Irak hükümeti resmi bir bildiri yayınladı: "Ey mücadele eden Arap halkları, bugün Arap halkı yeni bir Siyonist-emperyalist saldırıyla karşı karşıyadır. Teslim bayrağının bir Arap hükümdar tarafından yükseltildiği bu anlaşma ... Milli mücadelemiz boyunca Filistin'i kurtarmak bütün Arap kurtuluş meselesinin merkezidir diye düşündük. Siyonizm ile çatışma, şurada burada birkaç kilometrelik kurtuluşa dayalı bir coğrafi çatışma olarak değerlendirilmemelidir. Bu anlaşmayı ve politikalarını kınamak ve karşı çıkmak için aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

1- Camp David'in sözleşmeleri ve tüm maddeleri reddedilmeli.

2- Siyonist saldırganlığı önlemenin tek yolunun müzakere ve teslimiyet değil, yüzleşme şeklinde olacağına olan mutlak inancı vurguluyoruz.

3- Siyonizm'e ve planlarına karşı çıkmanın, emperyalizm ve planlarıyla yüzleşmenin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurguluyoruz.

4- Siyonist emperyalistin saldırıları, sistem ve ilkeleri göz ardı ederek tüm Arap varlığını ve Arap ülkelerini tehdit edecek bir vahşet düzeyine ulaşmıştır.

5- Arap ülkeleri güçlerini birleştirmek ve karşılaşacakları yolu belirlemek için bir araya gelmeli ve özgürlük için ellerinden gelen her şeyi yapmalıdır.

6- Suriye-Irak sahası tek bir çatışma cephesi olduğu için Irak tüm ağırlığıyla cepheye katılıyor. (Bu, Suriye ve Irak arasındaki Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi ile bağlantılıdır.)

7- Filistin Arap halkının işgal altındaki topraklarda Siyonist işgal projesine karşı mücadelesini desteklemek. Ayrıca, Filistin Kurtuluş Hareketi özgürlükçü ve devrimci rolünü oynaması için desteklenmelidir.

[458] Hawkari Gazetesi, ss. 442, 25 Eylül 1978.

8- Anlaşmanın imzalanmasını ve uygulanmasını engellemek için Mısır halkına maddi ve manevi destek olmak.

9- Arap dünyasındaki tüm Arap kitlelerini, parti örgütlerini, Filistin direnişini, ulusal ve ilerici güçleri teslim olma anlaşmasını önlemek için çalışmaya çağırıyoruz.

10- Dünyanın tüm ilerici ve sosyalist güçlerini savaşta Arap halkının yanında olmaya çağırıyoruz.[459]

Arap ve uluslararası koşullara ilişkin kapsamlı bir soruşturmanın ardından Irak hükümeti şu kararı verdi:

1- Irak, kuzeydeki askeri cephenin (İsrail'e karşı Suriye cephesi) bir parçası olduğu için, her zaman düşman Siyonistlerle ve ona yakın herhangi bir tarafla yüzleşmek için her türlü harekete hazırdır.

2- Irak'ın, Mısır'ın Arap-Siyonist çatışmasından ayrılmasının, özellikle Camp David Anlaşması'nın uygulanmasının yarattığı tehlikelerden duyduğu endişe nedeniyle, Irak hükümeti, anlaşmanın uygulanmasını önlemek için tüm Arap hükümetlerini ciddi ve sorumlu bir duruş sergilemeye çağırarak, Arap zirvesinin Bağdat'ta yapılması çağrısında bulunuyor.

3- Irak, Mısır'ın yıllardır karşı karşıya olduğu zor ekonomik durumu anlıyor. Mısır anlaşmalardan vazgeçmeye hazırsa, Irak ve Arap ülkeleri Mısır'ın finansal ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmak için ulusal bir fon kurmaya hazır. Bu kapsamda Irak, Mısır'a 10 yıl boyunca devam edecek olan yardım için yılda 5 milyar dolar verilmeyi teklif ediyor.[460]

Ancak Mısır hükümeti teklifi reddetti ve Enver Sedat, ülkesinin parlamentosu önünde yaptığı bir konuşmada bunu açıkça rüşvet olarak nitelendirdi ve şunları söyledi: "Mısırlılar için ahlaki ilkeleri korumak her şeyden daha önemlidir. Mısır, diğer ülkeler gibi 100 milyon dolar için bir karar verip başka bir 100 milyon dolar

[459] el-Savra Gazetesi, ss. 3125, 1 Ekim 1978.
[460] el-Savra Gazetesi, ss. 3126, 2 Ekim 1978.

için başka bir karar vermez. Hayır, bu dünyadaki tüm para Mısır'ın iradesini satın alamaz."[461]

3.5.3. Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi

Irak ve Suriye arasında Fırat su sorunu, Lübnan dosyası ve Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararı konusundaki anlaşmazlıklara rağmen Iraklı yetkililer, Mısır'ın İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesinin ve Arap-İsrail çatışmasından çıkmasının ardından yeni gelişmelerle uygun şekilde yüzleşmek için çabalarına başladılar. Bu temelde, Irak hükümeti 1 Ekim 1978'de Suriye ve Irak'ın bir cephe olduğunu ve ülkesinin Siyonizm'e karşı koymak ve Arap güçlerini desteklemek için bir an önce Suriye'ye asker göndermeye hazır olduğunu açıkladı.[462]

Bu bağlamda Irak hükümeti, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için Şam'a iki kez heyet gönderdi. Aynı zamanda Suriye Cumhurbaşkanı, Şam'daki Irak büyükelçisine bir mektup göndererek, Arap ülkelerinin karşı karşıya olduğu durumu görüşmek üzere her iki hükümet düzeyinde bir toplantı talep etti.[463] Bu nedenle Irak Cumhurbaşkanı Suriye hükümetini ülkesine davet etti ve Hafız Esad başkanlığındaki bir Suriye heyeti 24 Ekim 1978'de Bağdat'a geldi. Heyet iki gün kaldı ve görüşmelerde bölgedeki ve Arap ülkelerindeki durum ve iki taraf arasındaki ilişkiler ayrıntılı olarak değerlendirildi. Her iki taraf da Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi adı verilen bir anlaşmaya vardı.[464] Bu amaçla bazı kararlar alındı:

Birincisi: iki ülke arasındaki siyaset, askeri, ekonomi, kültür, eğitim, medya ve diğer alanlardaki tüm konuları ve ikili ilişkileri izleyen ortak bir siyasi yüksek komitenin kurulması.[465]

---

[461] Cihan Sedat, *Jinek le Mısır*, 433.
[462] el-Irak Gazetesi, ss. 791, 2 Ekim 1978.
[463] Said, *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979*, 244.
[464] el-Irak Gazetesi, ss. 811, 25 Ekim 1978.
[465] Yüksek komitenin denetçileri şunlardır: Irak tarafı: 1- Ahmed Hasan el-Bekir, Irak Cumhurbaşkanı 2- Saddam Hüseyin, Başkan Yardımcısı 3- İzzet İbrahim Duri, İçişleri Bakanı 4- Taha Yasin Ramazan, Kalkınma ve İskan Bakanı 5- Adnan Hüseyin, Planlama Bakanı 6- Adnan Hayrullah, Savunma Bakanı 7- Tarık Aziz, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin üyesi.
Suriye tarafı: 1- Hafız Esad, Suriye Cumhurbaşkanı 2- Muhammed Ali el-Halabi, Başbakan 3- Abdulhalim Haddam, Dışişleri Bakanı 4- Cemil Şiya, Ekonomik İşlerden Sorumlu Başbakan

İkincisi: Yüksek komite her üç ayda bir periyodik olarak toplanmalıdır. Gerektiğinde Bağdat veya Şam'da buluşacaklar.

Üçüncü: Aşağıdaki gibi işbirliği yapmak üzere her iki taraftan birkaç komite oluşturulacaktır:

1- Siyaset, Medya ve Kültür İşleri Komitesi: Bu komiteye Irak Devrim Komuta Konseyi üyesi Tarık Aziz ve Suriye Dışişleri Bakanı Abdulhalim Haddam başkanlık ediyor. Komite, iki ülke arasındaki medya ve kültür alanındaki ortak politikaları denetliyor.

2- Ekonomik İşler ve Teknik Yardım Komitesi: Komiteye Irak'ın Planlama Bakanı Adnan Hüseyin ve Suriye Ekonomik İşlerden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Cemil Şiya başkanlık ediyor. Komitenin görevi tarım, sulama, sanayi, ticaret, taşımacılık, ekonomi, teknik ve iletişim geliştirme alanlarında planlama ve işbirliği yapmaktır.

3- Askeri Yardım Komitesi: Irak üyeleri arasında Savunma Bakanı Korgeneral Adnan Hayrullah, Dışişleri Bakanı Dr. Sadun Hamadi ve Genelkurmay Başkanı Korgeneral Abdulcebar Şanşal yer alıyordu. Suriye üyeleri arasında Dışişleri Bakanı Abdulhalim Haddam, Savunma Bakanı Ahmet Mustafa Tlas ve Genelkurmay Başkanı el-Amad Hikmet el-Şahabi de vardı. Komitenin görevi, ortak bir savunma anlaşması ve ortak askeri harekatın gerçekleştirilmesi için bir proje hazırlamaktır.

4- Eğitim, Yüksek Öğrenim ve Bilimsel Araştırma Komitesi: Komiteye Irak Kalkınma ve İskan Bakanı Taha Yasin Ramazan ve Suriye Eğitim Bakanı Zahir Maşarka başkanlık ediyor. Komitenin görevi, eğitim programlarını birleştirmek ve bilimsel araştırma alanında işbirliği yapmaktır.

Komiteler, gerektiğinde üye olarak birkaç uzman ekleyebilirler. Komitelerin toplanma zamanı, başkanların görüşü alınarak belirlenecektir. Her komite ayrıca çalışmaları hakkında rapor vermelidir.[466] Bu antlaşmanın nedenleri şunlardır:

Yardımcısı 5- Fehmi Yusufi, Hizmet İşlerinden Sorumlu Başbakan Yardımcısı 6- Ahmet Mustafa Tlas, Savunma Bakanı. 7- Zahir Maşarka, Eğitim Bakanı. Bkz: Filistin Araştırmaları Enstitüsü, *İttifak Camp David ve İhtar*, 192.

[466] el-Vakayi el-Irakiye Gazetesi, ss. 2680, 6 Kasım 1978.

1- Her iki ülkenin doğası ve coğrafi konumları ve aralarındaki birlik, bu coğrafi genişlemenin güçlü bir Arap otoritesi kurmak için stratejik bir derinlik olacağı anlamına geliyor.

2- Camp David Sözleşmesi sonucunda ortaya çıkan durum, iki ülkenin yakınlaşmasını ve ilişkilerini normalleştirmesini gerektirdi.

3- Camp David Sözleşmesi'nden sonra Suriye en güçlü müttefiki Mısır'ı kaybederek İsrail'e karşı zayıfladı. Suriye ayrıca Irak'ın ekonomik zenginliğinden ve yardımlarından yararlanma arzusundaydı.

4- Irak ise "Arap Birliği" sloganını kullanarak Mısır'dan sonra Arap dünyasına liderlik etmeyi planlıyordu. Ayrıca İsrail'e karşı güçlenmek için komşu ülkelerle ilişkileri normalleştirmek istiyordu.[467]

Antlaşma vesilesiyle Arap Birliği iki ülkeyi tebrik etti ve bu adımın Arap Birliği için ileriye dönük bir yol olacağını ve Arap ülkelerinin Siyonizm'e karşı işbirliğini güçlendirmek için önemli bir ulusal başarıyı temsil edeceğini açıkladı. Arap Birliği ayrıca, Camp David Sözleşmesi'nin imzalanmasından bu yana Arap ulusunun varlığına yönelik tehditlerin artması nedeniyle, anlaşmanın tüm Arap ülkeleri tarafından memnuniyetle karşılandığını, bu nedenle bölgedeki düşmana karşı stratejik bir denge kurma yolunda bir adım olacağını vurguladı.[468]

30 Ekim 1978'de iki ülke, aralarında hareket özgürlüğünü sağlamak için vizeleri kaldırmayı onayladılar.[469] 2 Kasım'da Fırat Nehri suyuyla ilgili sorunların çözümü için bir anlaşma yapıldı. 8 Ocak 1979'da turizm alanında işbirliği yapmayı kabul ettiler.[470] 15 Ocak'ta Suriye ve Irak, aralarında bir birlik kurmayı resmen kabul ettiler ve anlaşmaya göre "Birleşik Arap Cumhuriyeti" gibi her iki ülke için ortak bir isim, bir bayrak, bir başkan, bir başkanlık konseyi ve ortak bir federal hükümet olmalı. İki taraf sırayla başkanlık görevini üstlenmeyi kabul etti. Başlangıçta Ahmed Hasan el-Bekir'in cumhurbaşkanı ve Hafız Esad'ın ise başkan yardımcısı olarak görev yapmasına karar verildi. Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Abdulhalim Haddam, Irak ve Suriye ordusunun tek bir ordu haline geleceğini, iki ülkenin

[467] Charles Tripp, *Çend Lapereyek le Mejuy Erak,* 289.
[468] el-Savra Gazetesi, ss. 3160, 9 Kasım 1978.
[469] el-Vakayi el-Irakiye Gazetesi, ss. 2684, 27 Kasım 1978.
[470] el-Vakayi el-Irakiye Gazetesi, ss. 2718, 2 Temmuz 1979.

ordularını birleştirmek ve Irak ordusunun bir kısmını Suriye'ye göndermek için her iki tarafın müzakere edeceğini duyurdu. 19 Ocak 1979'da Şam ve Bağdat, yıllarca Türkiye üzerinden petrol ihraç ettikten sonra, Irak petrolünün Suriye boru hattı üzerinden yeniden ihraç edilmesi konusunda anlaşmaya vardıklarını açıkladılar.[471]

İki taraf arasındaki ilişkilerin gelişmesi vesilesiyle, Irak Cumhurbaşkanı yaptığı bir konuşmada bu gelişmeleri övdü ve şunları söyledi: "Bu, şanlı halkımızın tarihinde, uzun mücadeleleri ve Arapçılığa icabet etme yolunda halkımıza hizmet eden parlak bir gündür."[472] Ayrıca şunları söyledi: "Suriye ile kurmak istediğimiz birlik, gerçek bir devrimci eylemdir ve emperyalizmin ve Siyonizmin çabalarına normal bir cevaptır... Bu birlik Arapları korumak için bir kalkan olacaktır." [473] Haziran 1979'da Hafız Esad, birlik kararlarını uygulamak için yüksek bir heyetle Bağdat'ı ziyaret etti.[474] Bazı görüşmelerin ardından her iki taraf da birlik protokolünü imzaladı.[475]

3.5.4. Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi'nin Başarısızlığı

Birliğe yönelik atılan önemli adımlara rağmen birlik projesi başarısız oldu. Devletin ve kurumlarının şekline ilişkin farklı görüşlerin yanı sıra, birliğin amaçlarında da görüş ayrılıkları vardı. Irak Dışişleri Bakanı askeri bir ittifak olacağını söylerken, Suriye Dışişleri Bakanı Suriye'nin Irak'a tam olarak bağlı olmayacağını vurguladı. Aslında Suriye Irak'ın ekonomik ve askeri yardımına ihtiyacı vardı, ancak tamamen teslim olmak istemiyordu. Öte yandan Suriye ve Irak'ın demografik yapısı nedeniyle birleşik bir devletin kurulması her iki rejim için de bir tehdit oluşturacaktı. Zira Suriye'de Alevi azınlık Sünni çoğunluğu yönetirken, Irak'ta Sünni azınlık Şii çoğunluğu yönettiyordu. Son olarak, Temmuz 1979'da Irak-Suriye birliği hayali sona erdi ve Ahmed Hasan el-Bekir sağlık sorunları nedeniyle istifa etti ve Saddam Hüseyin Irak Cumhurbaşkanı oldu.[476] Saddam rejimi, Suriye

[471] İn'am Raad, *La Harp Vucud La Harp Hudud*, Bisan Yayın Şirketi, Beyrut, 1999, 525-526.
[472] el-Savra Gazetesi, ss. 3353, 20 Haziran 1979.
[473] Hawkari Gazetesi, ss. 475, 21 Mayıs 1979.
[474] Hawkari Gazetesi, ss. 479, 18 Haziran 1979.
[475] Hawkari Gazetesi, ss. 480, 25 Haziran 1979.
[476] Hawkari Gazetesi, ss. 484, 23 Temmuz 1979.

rejimini Iraklı muhalefetine yardım etmekle suçladı.[477] 22 Temmuz 1979'da Saddam Hüseyin, Bağdat'taki Huld Salonu'nda acil bir toplantı yaparak Hafız Esad'ın desteğiyle Irak hükümetini devirmeye çalışan bir ağın istihbarat ve güvenlik teşkilatları tarafından ele geçirildiğini duyurdu.[478] 7 Ağustos 1979'da, Irak'ın birçok üst düzey lideri bu suçlamayla idam edildi ve hapsedildi.[479] Böylece Suriye ile Irak arasındaki ilişkiler yeniden karmaşık hale geldi.

3.5.5. 1978 Bağdat Zirvesi (Arap Birliği Dokuzuncu Zirvesi)

Irak'ın Arap Birliği zirvesini Bağdat'ta düzenleme daveti üzerine Arap kralları, cumhurbaşkanları ve liderleri davete cevap verdiler. Bağdat zirvesi 2 Kasım 1978'de Salam Sarayı'nda Mısır dışında 21 Arap heyetinin katılımıyla bölgedeki durumu ve Camp David Sözleşmesi'nin tehlikelerini görüşmek üzere başladı.[480]

Ahmed Hasan el-Bekir başkanlığındaki zirve çalışmalarına başladı ve el-Bekir, zirveye katılan ülkelere teşekkür ettikten sonra yaptığı konuşmada şunları söyledi: "Mısır Cumhurbaşkanı'nın düşmanla yaptığı anlaşmaların sonuçları daha önce görülmemiş ve göz ardı edilemeyecek bir tehdit oluşturuyor... Tek bir duruşla gerçek ve uygun bir çözüme ulaşamazsak, Arap milleti ne Arapların ne de bölgenin daha önce yaşamadığı şekilde parçalanacaktır... Herhangi bir Arap hükümdarın haklarını kendi ülkesi çerçevesinde tartışmak istemiyoruz, ancak Mısır Cumhurbaşkanı'nın yaptıklarını yerel bir eylem olarak kabul edemeyiz, çünkü Araplar ile Siyonizm arasındaki sorun sadece 1967'de toprakları işgal edilen ülkelerle ilgili bölgesel bir sorun değildir. Bu sorun ulusal toprak ve otorite ile ilgili olup siyasi, ekonomik, askeri ve sivil bir sorundur. Herhangi bir Arap ülkesinin işlerine karışmadan, hiçbir Arap otoritesinin bu sorunu tek başına ve istediği şekilde çözme girişimini kabul etmeyeceğiz."[481]

[477] Charles Tripp, Çend Lapereyek le Mejuy Erak, 289-291.
[478] Hawkari Gazetesi, ss. 485, 30 Temmuz 1979.
[479] el-Cumhuriye Gazetesi, ss. 3662, 8 Ağustos 1979.
[480] el-Irak Gazetesi, ss. 819, 2 Kasım 1978.
[481] el-Savra Gazetesi, ss. 3155, 3 Kasım 1978.

3 Kasım 1978 Cuma akşamı Bağdat'ta gerçekleşen zirvenin ikinci oturumu bir buçuk saat sürdü.[482] Kral Hüseyin konuştu ve şöyle dedi: "Camp David aracılığıyla Mısır liderliği uluslararası bir tuzağa düştü ve Arap halkına ve ortak mücadeleye zarar verdi...Uluslararası sorumluluğa ve küresel barışa olan bağlılığımızı ve saygımızı yeniden teyit ettiğimiz bu zirvede bir dizi karar almalıyız."[483]

Zirvenin üçüncü oturumu 4 Kasım Cumartesi günü Arap Birliği Sekreteri'nin gözetiminde her ülkeden iki üyenin katılımıyla kapalı olarak başladı. Irak, Başkan Enver Sedat ile görüşmek ve İsrail ile barış anlaşması imzalamayı bırakmasını istemek için Kahire'ye bir heyet göndermeyi önerdi. Bu amaçla Birleşik Arap Emirlikleri Emiri, Suriye Medya Bakanı ve Irak Dışişleri Bakanı'ndan oluşan bir heyet Kahire'ye gitti.[484] Enver Sedat, Halk Konseyi'nde yaptığı konuşmada, haber ajanslarından Bağdat'taki zirvenin ülkesine bir heyet gönderme kararı aldığını duyduğunu ancak daha önce kendisine haber verilmediği için onlarla görüşmeyi reddettiğini söyledi. Heyet Bağdat'a dönmeden önce zirve üyeleri, haber ajansları aracılığıyla Enver Sedat'ın tutumuna ilişkin haberler aldılar.[485] Mısır hükümetinin resmi sözcüsü, Bağdat zirvesi toplantılarının boş ve yasadışı olduğunu ve çağrılarının Arap Birliği'nin anlaşmalarına aykırı olduğunu açıkladı.[486] 5 Kasım'da zirvenin dördüncü ve son oturumunda kongre çalışmaları tamamlandı ve kral, cumhurbaşkanı, emir ve Arap temsilciler tarafından onaylanan çeşitli kararlar alındı:

Birinci karar: Camp David Sözleşmesi, BM ve Arap Birliği'nin Filistin sorununa ilişkin ilke ve kararlarına uymuyor. Bu nedenle Arap zirvesi anlaşmayı reddetme kararı aldı ve anlaşmanın sonuçlarıyla ilgilenmeyecek.

İkinci karar, iki noktayı içerir:

[482] el-Savra Gazetesi, ss. 3156, 4 Kasım 1978.
[483] el-Irak Gazetesi, ss. 820, 4 Kasım 1978.
[484] el-Irak Gazetesi, ss. 821, 5 Kasım 1978.
[485] Mahmud Riyad, *Müzekkerat 1948-1978,* 598.
[486] ed-Dürze, *el-udvan el-İsraili el-Kadim,* 191.

1- Bu zirvenin tüm üye devletleri, Mısır'ın Arap İttifakı'ndan çekilmesi sonucunda oluşacak stratejik ve askeri boşluğu doldurmak için tüm olanak ve güçlerini birleştirmeli.

2- Düşmana karşı etkili bir güçle katılabilen ülkeler tek bir plana dahil olmalıdır.

Üçüncü karar: Arap kralları ve başkanları, Mısır Arap Cumhuriyeti'ni bu tür anlaşmalardan kesin olarak vazgeçmeye ve Siyonizm ile başka bir anlaşma imzalamamaya çağırıyor. Mısır'ın ortak Arap çalışmalarına dönmesi ve Siyonizm ile tek başına muamele etmemesi umulmaktadır.

Dördüncü karar, dört ana nokta içerir:

1. Mısır Cumhuriyeti 3 sayılı karara uyarsa, Arap ülkeleri arasındaki normal konumuna geri dönmesine izin verilecek ve kardeş Arap ülkeleri onu her şekilde destekleyecektir.

2. Aşağıdaki ülkeler, Kuzey Cephesi (Suriye), Doğu Cephesi (Ürdün) , Filistin Kurtuluş Örgütü ve işgal altındaki topraklarda mücadele eden Filistinlilere 10 yıl boyunca mali yardım sağlamayı taahhüt etmektedir. Mali yardımda bulunan ülkeler şunlardır:

- Irak Cumhuriyeti 520 milyon dolar.
- Cezayir Demokratik Cumhuriyeti 520 milyon dolar.
- Libya Sosyalist Halk Cemahiriyesi 550 milyon dolar.
- Suudi Arabistan Krallığı 1 milyar dolar.
- Birleşik Arap Emirlikleri 400 milyon dolar.
- Kuveyt Devleti 550 milyon dolar.

3. Arap halkının işgal altındaki Filistin'deki sabrı ve mücadelesi ve düşmanın planlarıyla karşı karşıya kalması nedeniyle, Filistin halkına 10 yıl boyunca yılda 150 milyon dolar verilmesi kararlaştırıldı.

4. Dört numaralı kararının 2. maddesinde belirlenen para üç aşamada verilecektir.

Beşinci karar: Zirve, Arap ülkelerinin, bölgedeki ve dünyadaki medyanın Arapların çıkarına olacağı bir şekilde, durumu ve gelişmiş araçları dikkate alarak,

etkili bir medya politikasında birbirleriyle işbirliği yapması gerektiğini ve bunun Arap medya bakanlarının sorumluluğuna getirileceğini vurgulamaktadır.

Altıncı karar, iki nokta içerir:

1- Zirve, Siyonist varlığının saldırılarına karşı her zaman tavır alan İslami, tarafsız, Afrika, sosyalist ve Arap dostu ülkelerin tutumunu, desteğini ve işbirliğini takdir etmektedir.

2- Zirve, kongrenin kararlarını açıklamak ve desteklemek için dünya ülkelerine özel heyetler göndermeye karar verdi.

Yedinci karar: Arap Birliği'nin Kahire'deki merkezinin diğer Arap ülkelerinden birine taşınmasına karar verilmiş olup Genel Sekreter için teknik bir komite ve özel bir konsey oluşturulacaktır. Arap dışişleri ve ekonomi bakanları, Irak, Suriye, Tunus, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Cezayir'den temsilciler ve Arap Birliği üyeleri ile birlikte kararları takip etmek ve uygulamak üzere bir komite oluşturacaklar. Arap bakanlar, Mısır'ı Arap Birliği'nden kovmanın yanı sıra, bu örgütlerin kararlarını ihlal ettiği için Mısır'ın hem İslam İşbirliği Teşkilatı'na hem de Afrika Birliği'ne üyeliğini durdurmak için çalışacaklarına karar verdiler.[487]

Sekizinci karar: Mısır hükümeti ile Siyonizm arasındaki anlaşma siyasi, diplomatik, ekonomik, kültürel ve daha birçok ilişkiden oluşuyor, tehlikelerle dolu yeni bir durum yaratıyor ve Siyonizm Mısır üzerinden Arap dünyasına gireceği için kongre şu kararları almaktadır:

1- Mısır ve Siyonizm Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Arap ülkelerinin dışişleri ve ekonomik işleri bakanları, her şeyden önce Siyonizm ile doğrudan veya dolaylı ilişkileri olan tüm Mısırlı şirket ve kurumlara karşı mali engeller yasalarını uygulayarak Arap ulusunun her alanda çıkarlarını korumak için planlar oluşturmaya başlayacaklar.

2- Zirvenin kararları, halkını değil, yalnızca Mısır hükümetini ve kurumlarını kapsıyor. Mısır toprakları ve halkı Arap ulusunun bir parçasıdır. Bu kararın ışığında,

[487] el-Savra Gazetesi, ss. 3158, 6 Kasım 1978.

Arap ülkelerindeki Mısırlı işçilere Arap ulusunun bir parçası olarak uygun şekilde muamele ediliyor.

Dokuzuncu karar: Arap zirvesi, Suriye ve Irak arasındaki Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesi'ni inceledikten sonra, Arap birliği ruhuyla atılan bu adımı tebrik ediyor ve destekliyor ve Siyonizm'in planlarına karşı çıkmak için büyük bir ulusal başarı olarak görüyor.

Onuncu karar: Zirve, işgal altındaki Filistin topraklarında Siyonizm ve emperyalizmin projelerine karşı çıkan Filistin Kurtuluş Örgütü liderliğindeki Filistin halkına gururla bakıyor. Aynı zamanda, tek meşru temsilci olan Filistin Kurtuluş Örgütü dışında herhangi bir özerklik projesini reddettiğini bir kez daha teyit ediyor.[488]

Mısır ile İsrail arasında Barış Antlaşması'nın imzalanmasından birkaç gün önce, Irak Dışişleri Bakanlığı, Enver Sedat rejiminin Siyonizm ile başka bir anlaşma imzalaması halinde, Irak hükümetinin Arap dışişleri ve ekonomi bakanlarını 1978 Bağdat zirvesi kararlarını uygulamak ve yaptırım uygulamak için toplantıya davet edeceği uyarısında bulundu.[489] Mısır'ın 25 Mart 1979'da Barış Antlaşması'nı imzalamasının ardından Bağdat'taki zirveye katılan ülkeler zirve kararlarını uygulamaya başladılar.[490] Irak Cumhurbaşkanı yaptığı konuşmada şunları söyledi: "Mısır hükümeti Arapların yanında yer almak yerine düşmanın yanında yer aldı ve onunla bir antlaşma imzaladı. Kendi malı olmayan sevgili vatanın bir kısmını düşmana verdi. Arap milleti, düşmanla yüzleşmekte ve milletin iradesine karşı hareket eden yöneticileri ortadan kaldırmakta ısrar ediyor."[491] Irak'ın talebi üzerine Arap dışişleri ve ekonomi bakanları toplanarak bazı kararlar aldı:

1- 1978'deki Bağdat zirvesinin tüm kararlarını uygulamak, Arap Birliği'nin merkezini Kahire'den Tunus'un başkenti Tunus'a devretmek ve Mısır'ı Arap Birliği'nden çıkarmak. Bu, Arap Birliği'nin üyelerine verdiği tüm haklardan mahrum bırakılacağı anlamına geliyordu.

[488] Hawkari Gazetesi, ss. 448, 6 Ekim 1978.
[489] Hawkari Gazetesi, ss. 466, 19 Mart 1979.
[490] el-Savra Gazetesi, ss. 3278, 28 Mart 1979.
[491] Hawkari Gazetesi, ss. 467, 26 Mart 1979.

2- Bağdat zirvesi kararlarını imzalayan ülkeler bir ay içinde Mısır'daki büyükelçiliklerini kapatacak ve büyükelçilerini ülkeden çekecek.

Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı yaptığı konuşmada, "Tüm Araplar ve dünya, Enver Sedat'ın tüm Arap ülkelerinden uzak ve tecrit edilmiş bir politika olduğunu ve kendisinden başka kimseyi temsil etmediğini bilmelidir. Bağdat zirvesinin kararlarının sadece kağıt üzerinde mürekkep olmadığını Arap ulusuna ve tüm dünyaya kanıtladık" dedi.[492]

[492] Hawkari Gazetesi, ss. 468, 2 Nisan 1979.

SONUÇ

Irak, ister monarşi, ister cumhuriyet döneminde Filistin ve Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki sorunla yakından ilgilendi ve Arap ülkelerine çatışmanın her aşamasında yardım etti ve bu amaçla bazı savaşlara katıldı. Irak'ın İsrail ile hiçbir sınırı bulunmamış ve hiçbir zaman İsrail tarafından işgal edilmemişken, Arap ülkelerinin İsrail'e karşı tüm savaşlarına ve çatışmalarına tüm siyasi ve askeri ağırlıklarıyla katıldı. Ayrıca halk düzeyinde de Araplar, Türkmenler ve Kürtler birlikte savaş cephelerine gidip kardeşlerinin savunmasına koştular.

Ekonomik bakımından Irak hükümeti, Arapların ekonomisinden ve petrolünden düşmanların yararlanamaması için Arapların kendi ekonomilerini korumaları gerektiğini her zaman ısrarla dile getirmiş ve bu yüzden "Arap petrolü Araplarındır" sloganlarının atılmasına öncülük etmiştir. Arap evlatlarının kanının Arap ekonomisinden daha önemli olduğunu da vurgulamıştır.

Askeri bakımdan Irak ordusunun özellikle Suriye cephesinde yer alması, bu cephedeki güç dengesini değiştirerek İsrail'in planlarını bozdu ve Şam'ın İsrail ordusunun eline geçmesini engelledi.

Medya bakımından Irak gazeteleri Arap-İsrail çatışmasındaki olaylarda büyük bir rol oynayarak Irak yetkililerinin ve Arap dünyasının Filistin sorununa ve işgal edilen Arap topraklarına ilgilenmelerini ve birlik olmalarını sağlamaya çalışmıştır.

Irak hükümeti, İsrail ile müzakere etmeyi veya bir devlet olarak tanınmayı hiçbir zaman kabul etmemiştir. Arap enerjisinin, gücünün ve ekonomisinin İsrail'inkinden çok daha güçlü olduğunu düşündüğü için, savaşı uzatmanın ve ona baskı yapmanın İsrail'i boyun eğmeye zorlayacağına inanıyordu. İsrail ile yapılan herhangi bir anlaşmayı ihanet olarak değerlendirip reddetmiştir. İsrail'in Arap Dünyasındaki varlığı da gayri meşru olduğunu ilan etmiştir. Genellikle Irak, Filistin davasının, Filistin hareketinin ve mültecilerinin ana savunucularından biri olduğu için uluslararası cezalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu konuda ABD ile İngiltere'nin tavrı farklıydı, Irak İngiltere ile dostluk ilişkisi vardı ve onun üzerinden gelişmiş

uçakları sağlayabiliyordu. ABD ise hem askeri hem de medeni teknolojiyi Irak'a satmayı reddederk tüm gücüyle Irak'ı cezalandırmaya çalışıyordu.

Arap-İsrail çatışmasının başlangıcı sadece Filistin sınırları içindeydi. Diğer Arap ülkeleri, İngilizlerin yardımıyla kendi devletlerini ve müesseselerini kurmakla meşgul oldukları için İsrail'le çatışma halinde değillerdi. İsrail Devleti'nin ilanıyla birlikte Arap ülkeleri İsrail ile çatışmaya ve ona savaş açmaya başladılar.

Arapların birinci savaştaki yenilgisi Arap kamuoyunu kızdırdı. Araplar rejimlerini cesaretsizlikle ve İngilizlerle işbirliği yapmakla suçladılar. Sonuç olarak, 1952'de Mısır'da monarşi yıkıldı ve bu olaydan esinlenerek 1958'de Irak'ta da monarşi devrildi.

Arap-İsrail savaş cepheleri üç ana cepheydi: Ürdün-İsrail Cephesi, Mısır-İsrail Cephesi ve Suriye-İsrail Cephesi. Ancak Kara Eylül Olayı'ndan sonra Ürdün cepheyi kapattı. Araplar, İsrail'e karşı birkaç muharebe dışında bütün savaşlarını kaybettiler. Bunun nedeni Arap kurumlarındaki yolsuzluklar, Arap ülkeleri arasındaki çatışmalar ve başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin İsrail'e verdiği büyük destek idi. Araplar 1973 Ekim Savaşı'nı kaybetmelerine rağmen İsrail ordusu efsanesini kırmayı başardılar, en zorlu askeri engelleri aştılar, özellikle savaşın ilk on gününde İsrail'in varlığına ciddi bir tehdit oluşturdular ve Arap ordusunun İsrail ve batılı ülkelerin gösterdiği kadar zayıf ve güçsüz olmadığını kanıtladılar. Araplar 1973'te petrolü siyasi ve ekonomik bir silah olarak kullandılar ve bu tavrın etkisi büyük oldu. Araplar bu politikayı uzun süre sürdürmüş olsaydı, dünya ve bölge üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaklardı. Birçok batı ülkenin İsrail'e verdiği desteği bırakmasına neden olabilirdi.

Mısır, İsrail'e karşı birçok savaşa girdikten ve ülkesinin bütçesinin ve enerjisinin çoğunu bu çatışmaya ayırdıktan sonra, ülkeyle olan sorunlarını artık savaş ve tehditlerle çözemeyeceğine ve en iyi seçeneğin müzakere ve barış olduğuna inanmaya başladı. Bunun üzerine Barış Süreci adı altında İsrail ile bir dizi müzakerlere gird. İsrail ile yaptığı anlaşmalar sonucunda işgal altındaki topraklarını geri getirmeyi başarmasına rağmen, Arap ülkeleri arasındaki konumunu ve etkisini kaybetti. Ondan sonra Irak, İsrail'e karşı Arap Dünyasının liderliğini üstlenmeyi

çalışarak Suriye ile Ortak Ulusal Çalışma Sözleşmesini imzaladı ve Mısır'ı cezalandırmak için bir Arap Zirvesini Bağdat'ta düzenledi.

KAYNAKÇA

1-Gazeteler

El-Arap Gazetesi. (1919). Bağdat.

El-Beled Gazetesi. (1966-1967). Bağdat.

El-Cumhuriye Gazetesi. (1967-1979). Bağdat.

El-Fecir El-Cedid Gazetesi. (1964-1967). Bağdat.

El-Irak Gazetesi. (1920,1946,1947,1978). Bağdat.

El-İstiklal Gazetesi. (1939). Bağdat.

El-Savra Gazetesi. (1970 -1979). Bağdat.

El-Vakayi El-Irakiye Gazetesi. (1956, 1973-1979). Bağdat.

Filistin Gazetesi. (1947). Yafa.

Hawkari Gazetesi. (1973-1979). Bağdat.

Miratu-şşark Gazetesi. (1937). Kudüs.

Sada Babil Gazetesi. (1914). Bağdat.

Ümmü'l-Kura Gazetesi. (1936) Mekke.

2-Dergiler

El-Gura Dergisi, (Necef), ss. 109, 21 Aralık 1948**.**

El-Dünya Dergisi, **(**Bağdat), ss. 81, 3 Mayıs 1948**.**

4-Anılar

Abdülgani el-Cemsi, M. (1998). ***Müzekkerat Muhammed Abdülgani el-Cemsi***. Kahire: el-Heyet el-Mısrıye el-amma.

Abdünnasır, C. (1678). ***Felsefe el-Savre***, 10 .Baskı, Kahire: Darul-Maarif.

Ahmet İsmail, M. (2013). ***Müzekkerat Ahmet İsmail Vezir el-Harbiye fi Maraka Oktober 1973***, Kahire: Dar el-Nahda.

Begin, M. (2016). ***Yahibun (Anılar)*** (Çev. Şefik Hacı), Erbil: Avera Yayınları.

Dayan, M. (2011). ***Moshe Dayan-Kısa Hayati***, (Çev. el-Hüseyini Mehdi). Kahire: Darul-hulut lil-Turas.

Dayan, M. (2015). ***Ena ve Camp David***, (Çev. Gazi es-Saadi). Amman: Dar el-Celil Yayınları.

El-Farik A. V. **(**2002). ***es-Sira el-Arabi el-İsraili (Min Müzekkerat ila Zikreyat)***, Kahire. eş-Şerk ed-Düveliye Kütüphanesi.

El-Ğitani C, (1975). ***Hurras el-Bevabe eş-Şarkiye***. Kahire: Müessese Ruz el-Yusuf.

El-Hüseyini el-Hüseyini M.(2013). ***Müzekkerat Menahim Begin 1913-1992***, Kahire: Darül-Hulud.

El-Melik H. (1968). ***Harbuna Ma'a el-İsrail***, Beyrut: Dar el-Nehr Yayını.

En-Nesr, M. (2002) ***Müzekkerat Ahmet İsmail (Vezir el-Harbiye Oktober 1973)***, Kahire: Dar el-Nahda.

İzzet Dürüze, M. (1993). ***Muzekkerat Muhammed İzzet Dürüze.*** Şam: Dar el-Garp el-İslami Yayınları.

Meir, G. (2014). ***Jiyani Min (Çon İsrail Damezrendra)***, (Çev. Şefik Hacı Hıdır), Erbil: Weşanên Spîrêz.

Riyad, M. (1985). ***Müzekkerat 1948-1978***, Riyad: Müstakbel el-Arabi Yayınları.

Şazili, S. (2004). ***Müzekkerat Harp Oktober***, 4. Baskı, San Francisco (ABD): Dar Bahüs el-Şarkla Avsat.

Sedat, C. (2019). ***Jinek le Mısır***, (Çev. Dindar Hamo), Erbil: Ahmedi Hani Yayınları.

Sedat, E. (1977). ***el-Bahs'an ez-Zat (Kıssat Hayati)***, İskenderiye: el-Mısri el-Hadis Kütüphansei.

Vance, C. (1984). ***Müzekkerat Cyrus Vance***, Beyrut: Hıyarat Sa'ba.

Zeira, E. (1996). ***Harp Yevm el-Gufran***, (Çev. Tevhid Mecdi), Beyrut: Mektebe es-Sakafiye.

5-kitaplar

Abdulfatah, A. (2008). ***Ayyam es-Enver Sedat Esrar Gamıda ve Tarih Musir***, Kahire: Kunuz Yayınları.

Abdulkadir Mahir, S. (2014), ***Sefer el-Abtal***, Fas: Cidar Üniversitesi Kütüphanesi yayınları.

Abdulkadir Mahir, S. (1968). ***Camp David Bade 10 Senevat***, Kahire: Ahram Yayın Merkezi.

Abdülaziz, Z. (2004). ***Min Hait el-Burak ila Cidar el-ar,*** Şam: el-Kabıs Yayını.

Abdülgani, A. (1995). ***Almanya el-Nazziye ve Filistin 1933-1945***. Beyrut: Filistin Araştırmaları Merkezi.

Abraş, İ. (1987). ***el-Bud el-Kavmi lil-Kadia el-Filistiniye***, Beyrut: el-Vahde el-Arabiye Araştırma Merkezi.

Ahmet el-Badri, S. (1997). ***Harp el-Tevatu el-Salasi***, Kahire: Mektebe el-Akadimiye.

Ali Hüseyin, A. (2012). ***Muahada es-Selam beyne Mısır ve İsrail***, 2. Baskı, Kahire: Adab Kütüphanesi.

Ali, S. C. (2003). ***Min en-Nil ila el-Fırat... Mısır ve Suriye ve Tahaddiyat es-Sira' el-Arabi el-İsraili***, Kahire: Dar en-Nahda el-Arabiye.

Allavi, A. A. (2014). ***Faysal I of Iraq***, London: Yale Üniversitesi Yayınları.

Aloni, S. (2001). ***Arab-Israeli Air Wars 1947-1948***, Hong Kong: Bookbuilders.

Aloni, S. (2010). ***Mirage Iii Vs Mig-21six Day War 1967***, Uk: Osprey Publishing, Oxford.

Anna, M. (2008). ***Yahdi Tarihi***, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul: Haki Yayınları.

Ataöv, T. (1982). ***Siyonizm ve Irkçılık***, Ankara: Özgenç Yayınları.

Bahri, Y. (2002). ***Huna Berlin Haya el-Arab,*** Beyrut: Dar Naşir lil-Cami'yin.

Bailey, S. (1992). ***el-Hurup el-Arabiye el-İsrailiye ve Ameliye es-Selam***, (Çev. İlyas Farahat), Beyrut: Dar el-Harf el-Arabi.

Bar-Zohar, M. (2018). ***Kirde Here Giringekani Mossad, Şefik Hacı Hıdır,*** Süleymaniye: Hamdi Yayını.

Bekraduni, K. (2009). ***Lanet Vatan min Harp Lübnan ila Harp Haliç***, Beyrut: Şirket el-Metbuaat Yayınları.

Bercas, H. (2000). ***es-Sira ed-Düveli 'ala en-Neft el-Arabi***, Beyrut: Bisan Yayınları.

Black, A. (1998). ***Şere Nhenyekani Hevalgiri İsrail***, (Çev. Elyas Farhat), Beyrut: el-Huruf el-Arabi Yayınları.

Celal Fethullah, S. (2014). ***Cugrafyai Siyasi***, Erbil: Narin Yayını.

Cemal, Ş. (1997). ***Tarih el-Hadis el-Misri***, Kahire: Dar el-Sakafa Yayınları.

Cleveland, W. L. (2008). ***Modern Ortadogu Tarihi,*** (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: Nika yayıncılık.

Clive Schofield, H. (1993). ***The Military and Political Geography of South Lebanon***, UK: University of Durham, Durham.

Dunstan, S. (2014). ***Israeli Fortifications of The October War 1973***, Oxford: Osprey phblishing.

el-Akad, S. (2014). ***el-Enver Sedat ve Camp David (el-İttifakiyet ve Usuliha et-Tarihiye)***, Kahire: Medbuli Kütüphanesi.

el-Arabi**,** N. (2011). ***Taba Camp David el-Cidar el-Azil, Sira ed-Diplomasiye min Meclis el-Emn ila el-Mahkeme ed-Düveliye***, Kahire: Dar eş-Şuruk.

el-Baalbeki, M. (1992). ***Mu'cem Elam li-Eşhür el-Alam el-Arap***, Beyrut: Darül-ilim lil-Melayin.

el-Baalbeki, M. (1990). ***Tarih Filistin el-Hadis***, Beyrut: el-Muassese el-Arabiye Yayınları.

el-Bahravi**,** İ. **(**2014). ***İntisar Oktober fi el-Vesaik el-İsrailiye***, (Çev. Muna Nazım). Kahire: Ulusal Çeviri Merkezi.

el-Bedri, H. (1987). ***Harp Ramazan***, 5. Baskı, Kahire: Mısır Genel Kitap Kurulu.

el-Buhayri., Z. (1996). ***Tarih el-Mısır el-Hadis ve el-Muasır***, Kahire: Dar Nehze el-Şark.

el-Cevadi, M. (2000). ***el-Terik ila el-Nekse***, Beyrut: Dar el-Hayal Yayını.

el-Esi H. (1990). ***Hefaya Hisar el-Süveyş (Ma'a Yeum fi Harp Oktober 1973),*** Kahire: Dar el-Hürriye.

el-Hevend, M. (1997). ***el-Mevsua et-Tarihiye el-Cüğrafiye***, Beyrut: Müessese Haniya.

el-Hevend, M. (1978). ***Ziyaret el-Enver Sedat li-İsrail, İsrail belgeleri ve yorumları***, Beyrut: Filistin Araştırmaları Müessesesi.

el-Hevend, M. (1975). ***Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat es-Sahyoniye***, Kahire: Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi.

El-İmam, S. (2009). ***Mosad le Nav Arap***, (Çev. Şerzad Hayini), Erbil: Rojhalat Yayınları.

el-Kahin Hüsni S. (2014). ***en-Niyet el-İsraili fi Şibhe Ceziret Sina***, Kudüs: Kudüs Üniversitesi Yayınları.

el-Keyali, A. vd., (2004). ***Mevsua es-Siyasiye***, Beyrut: el-Muassese el-Arabiye Araştırmaları Yayınları.

el-Keylani H. (1991). ***el-İstraticiyat el-Askeriye lil-Hurub el-Arabiye–el-İsrailiye 1948-1988***, Beyrut: el-Vahde el-Arabiye Araştırma Merkezi.

el-Mecdub, T. (1993). ***Harp Oktober Tarik lil-Selam***, Kahire: el-Heyet el-amma li el-İsti lamat.

el-Mecdub, T. (1999). ***Senevat el-A'dad ve Eyyam el-Nesr***, Kahire: el-Ahram Merkezi.

el-Mektebe H. (2005). ***Harp Lübnan Hisar Beyrut...Harp el-Cebel (Muktatafat min es-Suhuf ve Vekalat el-Enba el-Lübnaniye ve el-Alemiye),*** Beyrut: el-Hadise Kütüphanesi Yayınları.

el-Seyyid Hüseyin, A. (1990). ***Asr er-Tasviyye Siyase Camp David ve Eb'adiha el-İklimiye ve ed-Düveliye***, Beyrut: Dar en-Nafais.

el-Şevaf, A. (1998). ***Havle Kaziye en-Neft fi el-Irak***, Beyrut: Asriye Kütüphanesi.

es-Seyyid, A. (1988). ***Min Sina ila Camp David 1967-1979***, Kahire: Dar Utva Yayınları.

et-Tahrir el-Filistiniye, M. (1975). ***Yevmiyat el-Harp el-Lübnaniye***, Lübnan: Tahtit Merkezi.

et-Tavil, M. (1988). ***Lu'bet el-Ümem ve el-Enver Sedat***, Kahire: el-Zahra Yayınları.

et-Tulai'a, M. (1999). ***el-Golan min el-Hadn es-Suri ile el-İhtilal,*** Tunus: es-Sahyouni.

Evadi, F. (2013). ***es-Enver Sedat 35 'amen 'ala Camp David***, Kahire: et-Tuveyci Yayınları.

Eyan B. (1998). ***Beni Muris el-Hurup es-Sırrıye li el-İstihbarat el-İsrailiye.*** (Çev. Albay İlyas Farhat). Beyrut: Dar el-Mu'terif el-Arabi.

Fadıl H. (1956). **Tarih Filistin el-Siyasi Tahta el-İdare el-Britaniye**, Bağdat: Darul-Mu'allimin el-Aliye Yayınları.

Fadl Ahmet, A. (2011). ***el-İlakat el-Mısıriye el-İsrailiye fi Dav-ı İttifakiye Camp David Münzü 1979 Evfakıha el-Müstakbeliye***, Irak: Irak Dışişleri Bakanlığı Yayınları.

Fars Abulmunim, A. (1986). ***Cami'a el-Duvel el-Arabiye 1945-1985 (Siyasi ve Tarihi Araştırma)***, Beyrut: el-Vahda el-Arabiye Araştırma Merkezi.

Ferec, İ. (1998). ***Munazzama el-Tahrir el-Filistiniye 1964-1993***, Kahire: el-Mahrusa Araştırma ve Yayın Merkezi.

Frederic Hof, C. (2003). ***Mapping Peace between Syria and Israel***, Washington: USIP.

Galmiye, N. **(**1967). ***Esbap ve Esrar el-Harp el-Lübnaniye 1975-1976***, Beyrut: Daru'l Şuruk.

Haber, İ. (1986). ***Zeyf Şef ve Eyhudi Yuhari, Hadas Camp David el-Mufavada 'ala et-Tarika es-Siyadiye***, Kahire: Kitap el-Ahali.

Habib, H. (2006). ***en-Neft (İstiraticiyen ve Emniyen ve Askeriyen ve Tenmeviyen, Mastar es-Serve ve et-Taka ve el-Ezmat),*** Beyrut: Matbuaat Şirketi Yayınları.

Halid el-Ağa, N. (1993). ***Medain Filistin***, Amman: Arap Araştırmaları ve Yayıncılık Kurumu, Dar el-Fas Yayınları.

Halife el-Yusuf, Y. (2015). ***el-İktisad es-Siyasi lil-Neft (Rüye Arabiye li-Tetevuratihi),*** Beyrut: el-Vahdet el-Arabiye Araştırma Merkezi.

Hammad, C. (2002). ***el-Ma'arik el-Harbiye 'ala el-Cephe el-Mısriye,*** Kahire: Dar eş-Şuruk.

Hanf, T. (1993). ***Kübnan Te'aiş fi Zemen el-Harp min İnhyar ed-Devle ila İtbi'at el-Ümme***, (Çev. Muris Salibiya), Paris: Arap Araştırmaları Merkezi.

Hanf, T. (1993). ***Kübnan Te'aiş fi Zemen el-Harp min İnhyar ed-Devle ila İtbi'at el-Ümme,*** (Çev. Muris Salibiya), Paris: Arap Araştırmaları Merkezi.

Hanna, F. (1998). ***Advaa 'ala Lübnan***, (Çev. Yusuf Sumat), Beyrut: Dar Muhtarat.

Hasan Ali, K. (1986). ***Muharibun ve Mufavidun***, Kahire: Ahram Yayın Merkezi.

Hasan el-Bakuri, A. (1971). ***Cihad Şa'b Filistin Hilal Nısıf Karn***, Beyrut: Darul-Fetih Yayınları.

Herzl, T. (2007). ***el-Devle el-Yahudiye***, (Çev. Muhammed Fadıl), Kahire: Uluslararası Şuruk Merkezi.

Herzl, T. **(**1980). ***el-Hak el-Arabi fi Halit el-Mebki fi el-Kudüs Takrir el-Lücne el-Duveliye el-Mukaddam ila Usba el-Ümem am 1930***, Beyrut: Filistinliye Araştırmaları Kurumu.

Hilal A. ve Matar, C. (1986). ***en-Nizam el-İklimi el-Arabi***, Beyrut: el-Vahda el-Arabiye Araştırma Merkezi.

Hirst, D. (2003). ***el-Bundukiye ve Gusn ez-Zeytun Cuzur el- unf fi eş-Şark el-Avsat***, (Çev. Abdurrahman İyas), Riyad: el-Ris Yayın Şirketi.

Huviri, A. (1977). ***Havadis Lübnan (el-Harp fi Lübnan)***, Beyrut: Dar el-Ebcediye.

Hüsneyin Heykel, M. (2000). ***el-Mufavedat se-Sırriye beyne el-Arap ve İsrail***, Kahire: Dar eş-Şuruk.

Hüsni, S. (2009). ***Rebazi Serokakani Amerika***, Süleymaniye: Serdem Yayınları.

Hüveydi, E. (1975). ***Adva Ala Asbab Nekse 1967 ve Ala Harp el-İstinzaf***. Beyrut: Dar el-Taliha Yayınları.

İzze Dürze**,** M. **(**1980). ***el- udvan el-İsraili el-Kadim ve el- udvan es-Sehyoni el-Hadis, 'ala Filistin vema Cavuruha,*** Beyrut: Dar el-Hikme Yayınları.

İzzet Dürüze, M. **(**1960). ***Havle el-Hareke el-Arabiye el-Hadis***, Beyrut: el-Asriyr Yayınları.

İzzettin, M. (2009). ***el-Askeriye el-Filistiniye 1948-1974***, Ramallah: Dar el-Eytam el-İslamiye.

Karsh, E. (2002). ***The Arab-Israeli Conflict (The Palestine War 1948)***, UK: Wellingborough.

Kasir, S. (2007). ***Harp Lübnan min eş-Şikak el-Vatani ila en-Niza' el-İklimi 1975-1982***, Beyrut: Dar en-Nahar.

Kasmiye H. (1979). ***el-Sira el-Arabi el-İsraili fi el-Harait,*** Kahire: Arap Araştırmaları Enstitüsü.

Kawa Mahmut, K. (2020). ***Dosyai Falastini***, Süleymaniye: Karo Yayınları.

Komisyon, (1978). ***el-Vesaik el-Filistiniye el-Arabiye li-am 1977***, Beyrut: Filistin Araştırmaları Enstitüsü.

Komisyon**. (**1978). ***İttifak Camp David ve İhtar***, Filistin Araştırmaları Enstitüsü Arz Vesaiki, Beyrut,

Komisyon. (1975). ***Ceyş el-Mühimmat es-Sa'ba, el-Alem el-Askeri Şubesi***, Bağdat: Daru'l Fikr.

Komisyon. (1975). ***Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973***, Beyrut: Arap Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Komisyon. (1984). ***el-Mevsua el-Filistiniye***, Şam: Filistin Ansiklopedisi Kurumu.

Mansur**,** K. **(**1978). ***Kütüp es-Senevi lil-Kadiye el-Filistiniye liam 1975***, Beyrut: Filistin Araştırmaları Kurumu Yayınları.

Mansur, S. (1981). ***Mezbaha Lübnan el-Kübra (Harp el-İstinzaf el-Arabiye el-Cedide)***, Kahire: el-Merkez el-Arabi Araştırmaları Yayınları.

Mardini, Z. (1986). ***Filistin ve el-Hac Emin el-Hüseyni***, Beyrut: Dar İkra. ,

McMahon, R. J. (2017). ***Cengi Sard***, (Çev. Şanaz Remzi), Süleymaniye: İdia Yayınları.

Mecid el-Hamdani R. (2013). ***Ma'arik el-Ceyş el-Iraki el-Kubra min 'am 1973-2003***, Amman: Dar Amine Yayınları.

Memduh Enis, F. (2004). ***Keyfe Yümkin Hezimet İsrail***, ***Karşılaştırmalı Analitik Çalışma 1948-2003***, Kahire: Dar el-Ahmedi Yayınları.

Muhammed el-Masiri, A. (1975). ***Mevsua el-Mefahim ve el-Mustalahat el-Sahyoniye***, Kahire: el-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırma Merkezi.

Muhammed Salih, M. (2020). ***Mahraka el-Kirame 21 Mars 1968***, Beyrut: Zeytune Merkezi Yayını.

Musa, S. (2014). ***Tarih el-Ardan el-Siyasi el-Mu'asr 1967-1995***, Amman: Ürdün Tarihi Komitesi Yayınları.

Nafia**,** H. **(**1986). ***Mısır ve el-Sira el-Arabi el-İsraili min el-Mahtum ila et-Tesviye el-Müstahila***, Beyrut: Arap Birliği Araştırmaları Merkezi.

Nakdimon, S. (1997). ***el-Mossad fi el-Irak ve Düvel el-Civar***, (Çev. Bedir Akili), Amman: Dar el-Celil.

Nesibe H. (1992). ***Tarih el-Ardan el-Siyasi el-Muasr Mabeyne Amey 1952-1967***, 2. Baskı, Amman: Ürdün Tarihi Komitesi Yayınları.

Nixon Presidential R, (2013). ***The 1973 Arab - Israeli War***, Yorba Linda: Library and Museum.

Nuri el-Na'imi, A. (1996*).* ***el-Yahud ve el-Devle el-Osmaniye***, Amman: Beşir Yayını.

Oren, M. B, (2005). ***Site Ayyam Minel-Harp***, (Çev. İbrahim el-Şahabi), Riyad: Al-abikan Yayını.

Osman H. (2014). ***Tarih Suriye el-Hadis 'ahdı Hafız Esad 1971-2000***, Beyrut: Riyad Yayınları.

Ömer, S. (2005). ***Jiyani Saddam***, Süleymaniye: Spirêz yayınları.

Raad, İ. (1999). ***La Harp Vucud La Harp Hudud***, Beyrut: Bisan Yayın Şirketi.

Saig, A. (1968). ***Buldaniye Filistin el-Muhtelle 1948-1967***, Beyrut: Filistin Kurtuluş Örgütü Araştırma Merkezi.

Saint John, R. (2001). ***David Ben-Gurion (Damezreneri Davleti İsrail)***, (Çev. Şevki Hacı Hıdır), Erbil: Hevi Yayınları.

Seyid Ahmed, H. (1980). ***Lübnan Dirasa fi Coğrafya et-Tabiyia***, Beyrut: Dar en-Nahda el-Arabiye.

Sinno, A. (2008). ***Harp Lübnan 1975-1990 Tefekük ed-Devle ve Tasadda el-Müctema***, Lübnan: Dar el-Arabiye lil-Ulum Yayınları.

Sliter, R. (2016). ***Hejmuni Neft u Verçerhan le Terazui Heza Cihanyakanda***, (Çev. Soran Ali), Süleymaniye: İdia Yayınları.

Süleyman Biyumi, Z. (1987). ***el-İhvan el-Müslimün beyne Abdünnasır vel Sedat min 1952-1981***, Kahire: Vehbe Kütüphanesi.

Süleyman, A. (1987). ***en-Neft el-Arabi ke Silah fi Me'arikina el-Kavmiye***, Tunus: et-Tulay'a el-Arabiye Yayınları.

Süveylim, H. (2006). ***İsrail ve Gazu el-Irak***, Cize (Mısır): el-İlam el-Arabi Merkezi.

Şakir el-Nitşa, R. (1991). ***Tarih Filistin el-Hadis ve el-Muasr***, Beyrut: el-Muassese el-Arabiye Yayınları.

Şavit, A. (2017). ***Haki Belendiravi Min***, (Çev. Karzan Kavsen), Süleymaniye: Genç Yayınları.

Şibli, A. (1990). ***Enver Sedat Şahsiyetihi ve Asrihi***, Kahire: en-Nahda Yayınları.

Şimon, K. (1977). ***Ezme fi Lübnan***, Beyrut: Dar el-Fikir el-Hurr.

Şufani, E. (1993). ***el-Mevciz fi Tarih Filistin el-Siyasi***, Beyrut: Muassese el-Dirasat el-Filistiniye.

Tarbin, A. (2007). ***Filistin fi Ahd el-İntidab el-Biritani***, Beyrut: el-Vahda el-Arabiye Araştırma Merkezi.

Telmi Munahim Telmi, E. (1988). ***Mu'cem el-Mustalahat el-Sahyoniye***, (Çev. Ahmet Barakat el-Acami), Amman: Dar el-Celil Yayınları.

Tılas, M. (1987). ***el-Savra el-Arabiye el-Kubra***, Şam: Tılas Yayınları.

Tripp, C. (2013). ***Çend Lapereyek le Mejuy Erak***, 3. Baskı, (Çev. Muhammed Hüseyin), Erbil: Rojhalat Yayınları.

Tulio S. ve Schmalburger, T. (2003). ***Nahu İttifak 'ala Mefahim el-Amn: Kamus Mustalahat Tahdid el-Asliha ve Naz' es-Silah ve Bina es-Sika***, Cenevre: BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü.

Uğur, A. (1983). ***Dünya Gündemindeki İsrail***. İstanbul: Nida yayınları.

Varble**,** D. **(**2003). ***Essential Histories the Suez Criris 1956***, UK: Cambridge Yayınları.

William Quandt, B. (1994). ***Ameliyet es-Selam Diplomasiye el-Amerikiye min el-Minza' el-Arabi***, Kahire: el-Ahram Yayın Merkezi.

Yasin, A. (2009). ***Munazame el-Tahrir el-Filistiniye,*** Beyrut: Bahis Araştırmaları.

Yasin, S. **(**1961). ***el-Savra el-Arabiye el-Kubra (fi Filistin)***, Şam: Darulhuna Yayınları.

7-Tezler

Yüksek Lisans:

Abdülkadir Hamid, S. (2005). ***el-İlakat el-Irakiye-elMısriye 1971-1981***, Yüksek Lisans Tezi, Siyaset ve Devlet Araştırmaları Enstitüsü, el-Mustansıriyya Üniversitesi.

El-Hasan S. (2009). ***Devrihi es-Siyasi fi el-Memleke el-Magribiye Hatta 'am 1979***, Yüksek Lisans Tezi, Müstansıriyye Üniversitesi.

Halil Hasan Abd el-Mamuri, N. (2011). ***el-Harp el-Ehliye fi Lübnan 1975-1982***, Yüksek Lisans Tezi, Babil Üniversitesi.

Kazım Abbas, S. (2017). ***Tamim en-Neft el-Iraki 1972-1975***, Yüksek Lisans Tezi, Vasıt Üniversitesi.

Mezher Hüseyin el-Mahmadavi, G. (2005). ***et-Tatavurat el-İktisadiye ve el-İctimaiye fi el-Irak lil-Fetre 1958-1968***, Yüksek Lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi.

Misic Beke el-Ziyadi, Ş. (2005). ***en-Neft el-Arabi el-Halici fi Siyase el-Vilayat el-Muttehida el-Amerikiye 1973-1980***, Yüksek Lisans Tezi, Kufe Üniversitesi,

Muhammed Said, M. (2017)**. *Mevkif el-Irak min el-Ahdas es-Siyasiye el-Arabiye 1968-1979,*** Yüksek Lisans Tezi, Enbar Üniversitesi.

Subhi Selman, S. (1987). ***el-Mutamar el-Katari el-Sabi' li Hizb el-Baas el-Arabi el-İştiraki fi el-Kutr el-Iraki***, Yüksek Lisans Tezi, el-Mustansıriyya Üniversitesi.

EKLER

Ek-1: Birleşmiş Milletler'in Arap ve Yahudi devletleri kurma projesi.

Ek-2: Arap-İsrail çatışması haritası.

Ek-3: 1956 Süveyş Krizi sırasında Mısır'a yapılan saldırının haritası.

Ek-4: Haziran 1967 Savaşı sonrası İsrail ve bazı Arap ülkelerinin sınırları.

Ek-5: Bar Lev Hattı, Ekim 1973 Savaşı Mısır-İsrail Cephesi.

Ek-6: Alon Hattı, Ekim 1973 Savaşı Suriye-İsrail Cephesi.

Ek-7: Golan Tepeleri haritası.

Ek-8: Mısır ordusunun Bar Lev Hattı'nı yok ettikten sonra geçmesi.

Ek-9: Litanî Operasyonu sonrası Güney Lübnan haritası.

Ek-10: Irak ordusunun Filistin'deki Irak Şehitliği'ndeki şehitlerinin isimleri.

Ek-11: İsrail askeri danışmanları, kuzey Irak'taki Kürt milislerle.

Ek-12: 1966 yılında İsrail tarafından kaçırılan Irak MiG-21 uçağı. İsrail Hava Müzesi'nde.

Ek-13: Haziran 1967 savaşında Bağdat'a nakledilen Irak ordusu tarafından iki İsrail pilotunun tutuklanması ve Irak resmi televizyonunda gösterilmesi.

Ek-14: Ekim 1973 savaşında 6. Irak Zırhlı Tugayı'nın operasyon bölgesi, Suriye cephesi.

Ek-15: Irak ordusunun Suriye halkı tarafından karşılanması.

Ek-16: 1973'te Mısır cephesinde Irak Hava Kuvvetleri Mürettebatı.

Ek-17: Hafız Esad arasında Ortak Ulusal Çalışma protokolününün imzalanması.

Ek-1: Birleşmiş Milletler'in Arap ve Yahudi devletleri kurma projesi. Efraim Karsh, The Arab-Israeli Conflict (The Palestine War 1948), Wellingborough, UK, 2002, 19.

Ek-2: Arap-İsrail çatışması haritası. Vikipedi, özgür ansiklopedi, Arap-İsrail savaşları, media Dosya Arab Israeli Conflict, 5.

Ek-3: 1956 Süveyş Krizi sırasında Mısır'a yapılan saldırının haritası. Derek Varble, Essential Histories THE SUEZ CRIRIS 1956, Cambridge.uk.2003, 47.

Ek-4: Haziran 1967 Savaşı sonrası İsrail ve bazı Arap ülkelerinin sınırları. Shlomo Aloni, ARAB-ISRAELI AIR WARS 1947-1948, Hong Kong, 2001. 48.

Ek-5: Bar Lev Hattı, Ekim 1973 Savaşı Mısır-İsrail Cephesi. Simon Dunstan, Of the October War 1973, Osprey phblishing, Oxford, 27.

Ek-6: Alon Hattı, Ekim 1973 Savaşı Suriye-İsrail Cephesi. Simon Dunstan, Of the October War 1973, 31.

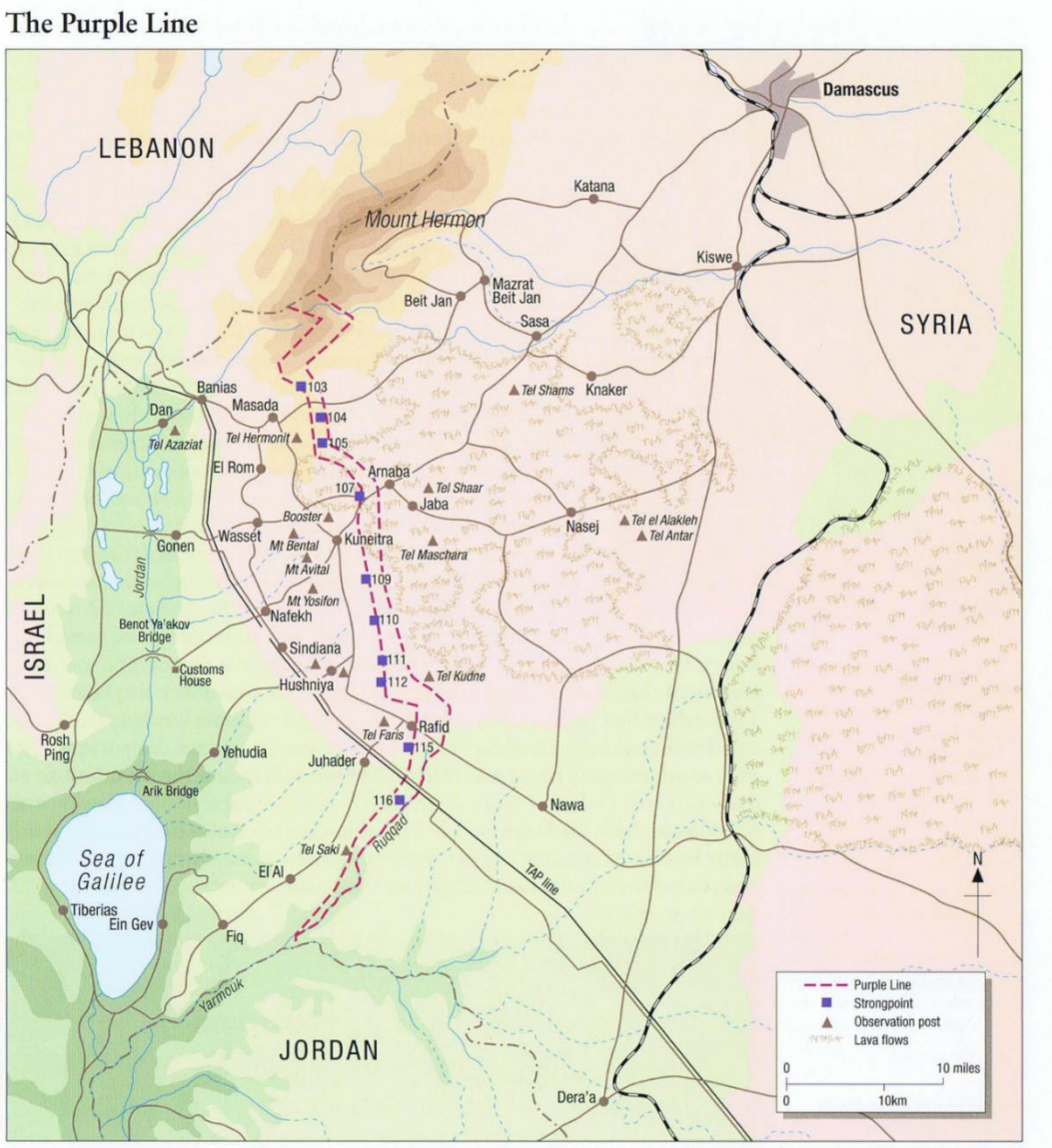

Ek-7: Golan Tepeleri haritası. Frederic C. Hof, Mapping Peace between Syria and Israel, USIP, Washington,2003, 14.

Ek-8: Mısır ordusunun Bar Lev Hattı'nı yok ettikten sonra geçmesi. Richard Nixon Presidential, The 1973 Arab-Israeli War, Museum, Yorba Linda, 2013, 17.

Ek-9: Litanî Operasyonu sonrası Güney Lübnan haritası. Clive H. Schofield, The Military and Political Geography of South Lebanon, university of durham, durham, UK, 1993, 84.

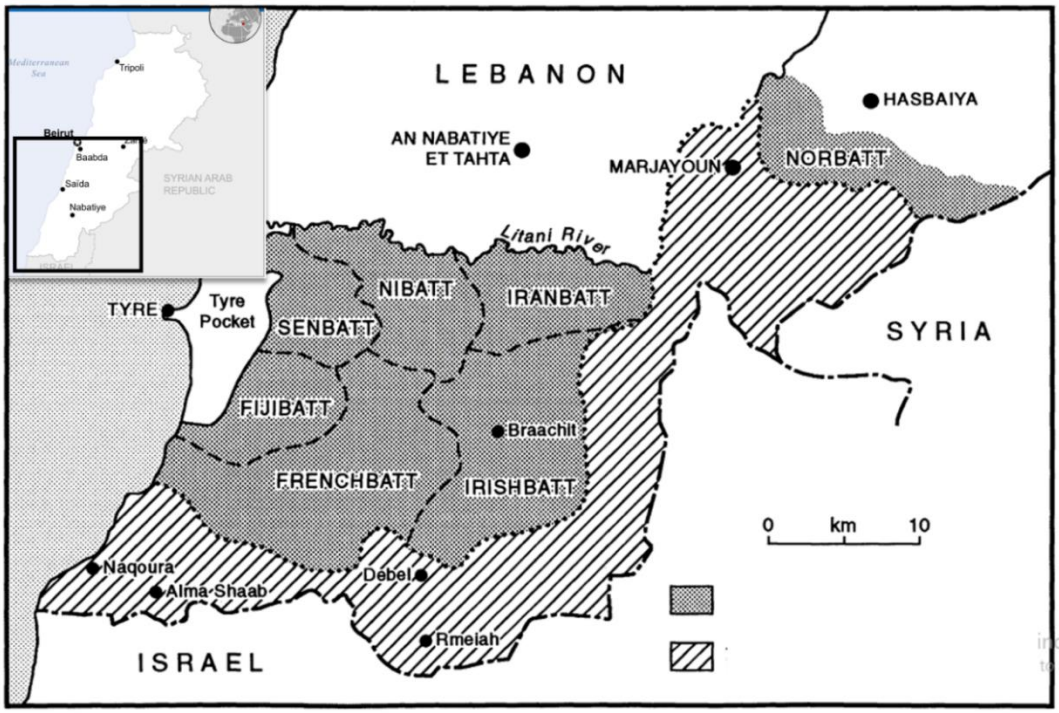

Ek-10: Irak ordusunun Filistin'deki Irak Şehitliği'ndeki şehitlerinin isimleri. Karo Kawa Mahmut, Dosyai Falastini, 44.

Ek-11: İsrail askeri danışmanları, kuzey Irak'taki Kürt milislerle mida.org.il/2014/08/14/זזה-שוב-הכורדים-ואנחנו/

Ek-12: 1966 yılında İsrail tarafından kaçırılan Irak MiG-21 uçağı. İsrail Hava Müzesi'nde. SHLOMO ALONI, MIRAGE III VS MiG-21Six Day War 1967, Osprey Publishing, Oxford OX2 0PH, UK,2010, 76.

Ek-13: Haziran 1967 savaşında Bağdat'a nakledilen Irak ordusu tarafından iki İsrail pilotunun tutuklanması ve Irak resmi televizyonunda gösterilmesi. Cumhuriye Gazetesi'nin özel eki, 8 Haziran 1967.

الجمهورية

ملحق خاص
الثمن ١٠ فلوس

الخميس
٨ حزيران ١٩٦٧

الطياران الأسيران نقلا الى بغداد

بدأ التحقيق معهما وسيظهران على شاشة التلفز

نقل الى بغداد اليوم الطياران الاسرائيليان اللذان اسرتهما قواتنا الباسلة عندما حاولا اختراق الاجواء العراقية يوم أمس . وسيظهر هذان الطياران على شاشة تلفزيون بغداد مساء اليوم ، ويجري الآن استجوابهما وهما النقيب الطيار "دخور درون" البالغ من العمر ٢٥ سنة فقد كان يقود طائرة من طراز ميراج ، اما الثاني فهو النقيب الطيار "كلان سك ايتسحاك" البالغ من العمر ٢٨ سنة" وقد كان يقود طائرة من طراز " فوتور " التي استقطتها طائرات قواتنا الجوية" مع الطائرات الثلاث الأخريات التي تم اسقاطها امس .

النقيب الطيار دخور درون عمره ٢٥ سنة يقود طائرة من طراز ميراج اسقطته القوات الجوية العراقية

Ek-14: Ekim 1973 savaşında 6. Irak Zırhlı Tugayı'nın operasyon bölgesi, Suriye cephesi. Arap Stratejik Araştırmalar Merkezi, Devr el-Ceyş el-Iraki fi Harp Tişrin 1973, 266.

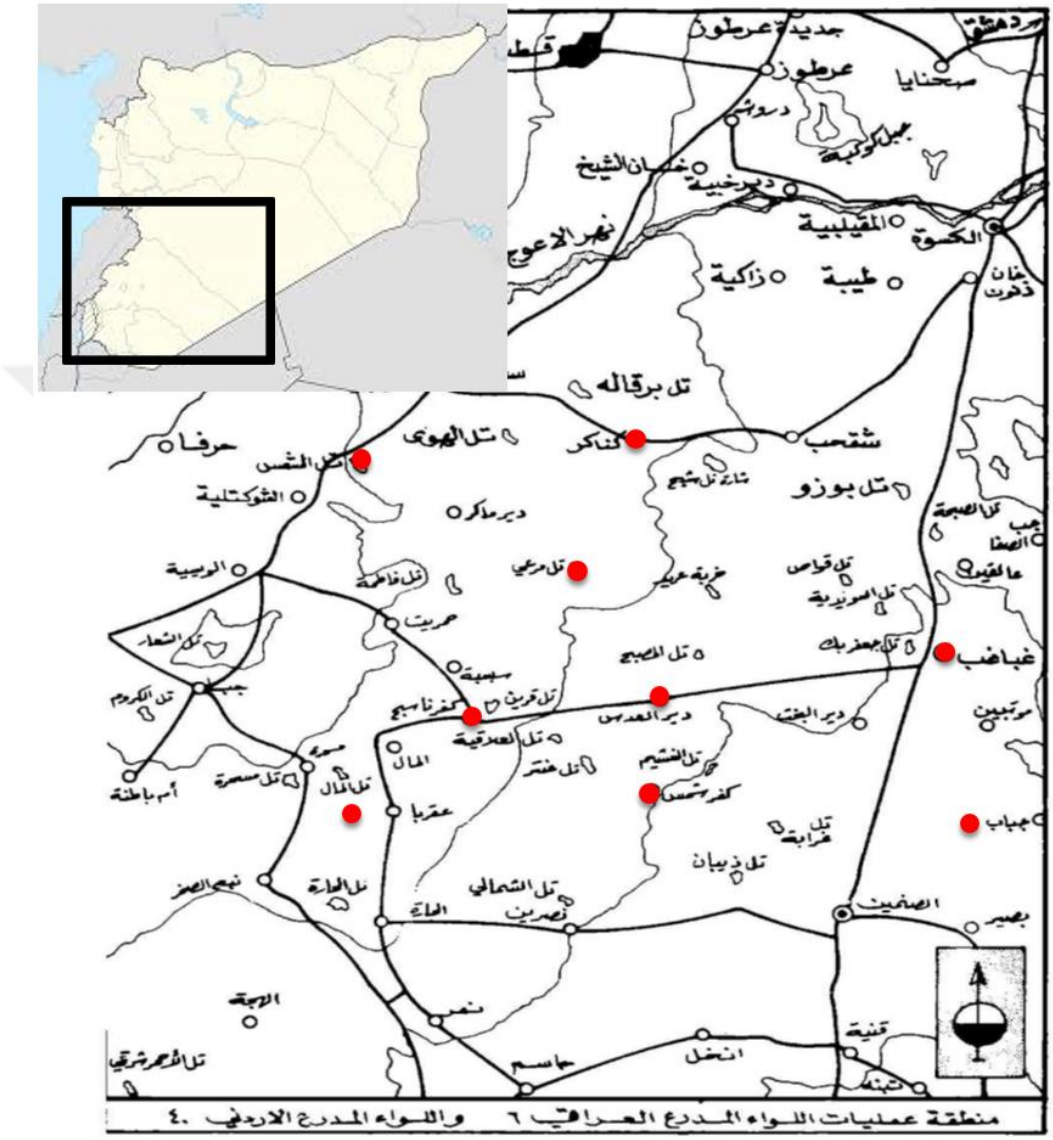

Ek-15: Irak ordusunun Suriye halkı tarafından karşılanması. el-Savra Gazetesi, ss.1585, 14 Ekim 1973.

الثورة

يومية سياسية ٨ صفحات ٢٠ فلسا

الحرب .. والامن لضرب المصالح الامبريالية

دعوة العمال العرب

وحدة حرية اشتراكية

THAWRA 14th. oct. 1973 No. 1585

سقاط (؟) طائرة معادية فى الجبهة الشمالية

اذاعة فرنسية : القوات العربية في الجبهة الشمالية اضعفت القوة الجوية الاسرائيلية

قوات المقاومة تقصف معسكرا ومطارا وتنسف جسورا ومنشآت حيوية للعدو

القوات العربية تواصل بناء الاستحكامات في سيناء

رسالة للرئيس البكر مسؤول فى دولة غينيا بيسو

شريط مصور من الجبهة الشمالية

Ek-16: 1973'te Mısır cephesinde Irak Hava Kuvvetleri Mürettebatı. Saad Abdulkadir Mahir, **Sefer el-Abtal**, Cidar Üniversitesi Kütüphanesi. 34.

Ek-17: 4.5.3. Ahmed Hasan el-Bekir ve Hafız Esad arasında Ortak Ulusal Çalışma protokolününün imzalanması. Hawkari Gazetesi, ss. 447, 30 Ekim 1978.

هاوکاری

پەیمانێکی کاری نەتەوەیی هاوبەش لە نێوان عیراق وسوریادا

دەمتی هەردوو وشارەکەی سەرۆکی هەڤمامنده احمد حسن البکر و بەڕێز سەرکۆماری سوریا حافظ الاسد

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,Adı : RAOOF T. JABBAR

Uyruğu : Irak Cumhuriyeti

Doğum Tarihi ve Yeri :

Telefon :

E-mail :

ORCİD :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lisans	**Koya Üniversitesi Tarih**	**2014**
Yüksek Lisans	**Yüzüncü Yıl Üniversitesinde**	**2022**

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015-2021	Irak- Erbil, Selahaddin Üniversitesi	Asistan

Yabancı Dil: İngilizce, Kürtçe, Arapçe.

Hobiler

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

11/01/2022

ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINDA IRAK'IN TUTUMU 1973-1979

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 148 sayfalık kısmına ilişkin, 11/01/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 (iki) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,

7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

11/01/2022
RAOOF T. JABBAR

Adı Soyadı : RAOOF T. JABBAR
Öğrenci No : 18920006060
Anabilim Dalı : Tarih ABD
Programı : Türkiye Cumhuriyeti
Statüsü : Y. Lisans ☐

DANIŞMAN	ENSTİTÜ ONAYI
Dr.Öğr. Üyesi Ercüment TOPUZ 11/01/2022	UYGUNDUR …/…/2022 Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Enstitü Müdürü